

METTE LOVÅS

Tegnspråk som førstespråk og norsk for døve

Språket ditt

6. *klasse*

**Tilleggshefte for lærere
som skal undervise
døve elever**

GYLDENDAL
UNDERSVING

© Gyldendal Norsk Forlag ASA 1999

1. utgave, 1. opplag

Printed in Norway by GCS, 1999

ISBN 82-05-26405-8

Redaktør: Margrethe Bjonge

Sats og layout: Runar Wold Grafisk

Omslagsdesign: Marianne Dahl, Gyldendal Undervisning / PDC Tangen

Illustratør: Tom Nordli

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, Interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Alle henvendelser om forlagets utgivelser kan rettes til:

Gyldendal Undervisning

grunnskoleavdelingen

Postboks 6860, St. Olavs plass

0130 Oslo

E-post: undervisning@gyldendal.no

Innhold

Forord	4	Babels tårn	46
Innledning	7	Byggekløssene i språket	50
Grunnsyn	8	Tonespråk	52
Døve barns situasjon	8	Adjektiv	53
Forskrifter for grunnskolen	9	Sport og tekster om sport	54
Krav til utstyr	9	Replikker og anførselstegn	58
Tospråklighet	10	Skrøner og vitser	59
Lingvistisk bevissthet	10	Verb	61
Tekstforståelse	10	Tid	67
Artikulatorisk avkodning og leseforståelse	12	Ordtak og faste uttrykk	64
Kommunikasjon ved hjelp av tale	12	Verbets tider	65
Orddanningslære	13	Aviser	66
Tekstskaping	14	Rettskriving – bruk av ordliste	72
Logg	14	Regler og huskeramser	73
Prosjektundervisning	15	Hørespill	74
Bruk av IT	16	Personbeskrivelse	75
Dikt	17	Adverb og Pronomen	78
Språk og følelser	18	Dramatikk i fortellingen	80
Til foreldre/foresatte	19	Fortelling – rekkefølge og avsnitt	81
Inn i boka, ut i verden	20	Språk og kjønn	82
Grav etter kunnskap	22	Meningsytring	83
Ordklasser	24	Våren – dikt og drama	84
Vil du bli en god forteller?	29	Haiku	86
Klassedikt	33	Navnesagn	88
Rettskriving	34	Kopioriginaler	90
Bøker og lesing	36	Videoliste	128
Bildebok	39	Litteraturliste	128
Intervju	41		
Substantiv	45		

Forord

Dette er et tillegg til lærerveiledningen til Gyldendals norskverk *Språket ditt 6. klasse* og er en del av en pakke som er knyttet til *Språket ditt 6. klasse* og Gyldendals *Leseboka for grunnskolen bind 7 og 8*. Denne pakken består av følgende komponenter:

SPRÅKET DITT 6. KLASSE

Tegnspråk som førstespråk og norsk for døve 6. klasse

Tilleggshefte til lærerveiledning for lærere som skal undervise døve elever.

Heftet inneholder også kopioriginaler med elevoppgaver (*Tilleggshefte 6*)

Tegnspråk som førstespråk 6. klasse

Video med et utvalg tekster fra *Språket ditt 6. klasse* gjengitt på tegnspråk (*Elevbokvideo 6*)

Tegnspråk som førstespråk 6. klasse

Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk (*Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6*)

Tegnspråk som førstespråk 6. klasse

Video med elevoppgaver og eksempler i tegnspråkgrammatikk (*Tegnspråkgrammatikk 6*)

LESEBOKA FOR GRUNNSKOLEN BIND 7 OG 8

Tegnspråk som førstespråk 6. klasse

Video med et utvalg tekster fra *Leseboka for grunnskolen bind 7 og 8* gjengitt på tegnspråk (*Videobok 6*). I oversikten s. 6 vises det også til hvilke kapitler i *Språket ditt 6*, grunnboka som kan brukes sammen med leseboktekstene i *Videobok 6*.

FRITTSTÅENDE TILLEGG

Tegnspråk som førstespråk 6. klasse

Video med presentasjon av noen norske døve kunstnere.

(*Kunstnere 6*)

Når det i dette heftet vises til de enkelte deler av *Språket ditt 6. klasse*, brukes betegnelsene LB, EB og ØB om henholdsvis Lærerens bok, Elevboka og Øveboka. Oppgavene fra Elevboka er markert med oppgavenummer på sirkelformet rasterbakgrunn, f.eks. 1.

Oppgavene i Øveboka er bare markert med oppgavenummer.

Når det vises til kopioriginaler som er trykket her i dette heftet brukes betegnelsen KOPIORIGINAL TH-1, 2, 3 etc. (TH for tilleggshäfte). Kopioriginaler i LB heter KOPIORIGINAL 1, 2, 3 etc.

Elevbokvideo 6

Video med et utvalg tekster fra *Språket ditt 6. klasse* gjengitt på tegnspråk

Kapitler i <i>Språket ditt 6. klasse</i>	Tallkode	Forfatter/Tittel	Bokside
Inn i boka, ut i verden	00:00:50	Einar Skjæraasen: <i>Du ska ikke trø i graset</i>	EB s. 9
Vil du bli en god forteller?	00:01:50	Roald Dahl: <i>Heksetimen fra SVK</i>	EB s. 22
	00:06:10	<i>Fortell på nytt 1</i>	LB s. 72
	00:06:50	<i>Fortell på nytt 2</i>	LB s. 72
	00:07:50	<i>En nifs opplevelse</i>	EB s. 29
Bildebok	00:08:50	<i>Da fuglene fikk farger</i>	EB s. 40
Intervju	00:15:10	<i>Intervju med Wenche Krossøy</i>	LB s. 83
	00:22:00	<i>Guttedrømmen som ble virkelighet</i>	LB s. 86
Adjektiv	00:24:30	<i>Etterlysning</i>	EB s. 71
Sport og tekster om sport	00:25:30	Artikkel: <i>Håndball</i>	EB s. 74
	00:27:30	<i>Tredje innbytter</i>	LB s. 102
		<i>Slalåm</i>	EB s. 78
Skrøner og vitser	00:35:50	<i>Vits</i>	EB s. 82
	00:36:50	<i>Skrøne</i>	EB s. 82
Tid	00:38:30	<i>Nyttårsvise</i>	EB s. 88
	00:39:10	<i>Tida går</i>	EB s. 90
Aviser	00:40:50	Leserinlegg: <i>Herr redaktør</i>	EB s. 110
	00:41:30	<i>Frekt</i>	EB s. 110
Personbeskrivelse	00:42:00	Selvportrett i tekst:	EB s. 126
	00:42:50	<i>Wenche Krossøy</i>	EB s. 129
Referanser	00:46:10	<i>Referanser i tekst</i>	EB s. 131
Dramatikk i fortellingen	00:47:10	<i>Togturen</i>	EB s. 134
Våren – dikt og drama	00:48:20	Tor Gunnar Heggem: <i>Jeg ser våren</i>	EB s. 142
	00:49:30	Legende: <i>Blåveisen</i>	EB s. 144
Haiku	00:52:10	Kortdikt: <i>Matematikk</i>	EB s. 148
	00:52:30	<i>Vinter</i>	EB s. 148
	00:52:50	<i>Blomsten og vepsen</i>	EB s. 148
Navnesagn	00:53:00	<i>Gris-Olaberget</i>	EB s. 149
	00:54:20	Sagn: <i>Torghatten</i>	LB s. 158

Videobok 6

Video med et utvalg tekster fra *Leseboka for grunnskolen bind 7 og 8*

Kapittelhenvisning til <i>Språket ditt 6</i>	Tallkode	Leseboka for grunnskolen	Bind 7	Bind 8
Grav etter kunnskap	1:17:00	<i>På ryggen til den islandske hesten</i>		s. 130–133
Vil du bli en god forteller	0:58:30	<i>Når gryter kan føde</i>	s. 121	
	0:25:30	<i>Dikken Zwilgmeyer</i>	s. 102–105	
	0:31:10	Dikken Zwilgmeyer: <i>Margrete Kind</i>	s. 106–115	
Sport og tekster om sport	0:59:40	Ingebrigt Steen Jensen: <i>En liten spjæling fra Belfast</i>	s. 143–145	
Skrøner og vitser	1:29:40	Etter muntlig tradisjon, Østfold: <i>Hesten og bilen</i>		s. 147
Dramatikk i fortellingen	0:18:30	Barbro Werkmåster: <i>Ringen</i>	s. 64–65	
	0:23:00	Sagn fra søndre Vestfold: <i>Kobberkjelen</i>	s. 66	
Fortelling – rekkefølge og avsnitt	1:06:50	Russisk eventyr: <i>Snøjenta</i>		s. 70–73
Meningsytring	0:00:40	Jon Bing: <i>En lørdag i juni</i>	s. 6–10	
Navnesagn	1:16:20	Samisk eventyr: <i>Urens øyne</i>		s. 78
Dikt (ikke eget emne i boka)	1:04:40	Per Olav Kaldestad: <i>Nissedikt 1</i>	s. 186	
	1:05:10	<i>Nissedikt 2</i>	s. 188	
	0:57:50	Inger Hagerup: <i>Pinnsvinet</i>	s. 116	
	1:05:50	Einar Skjæraasen: <i>Lykke</i>		s. 52
	1:31:40	Inger Hagerup: <i>Kylling</i>		s. 170

Innledning

Dette er et tillegg til lærerveiledningen til Gyldendals norskverk *Språket ditt 6. klasse*. Tilleggsheftet er bygd opp etter de samme prinsippene som tilleggsheftet for 5. klasse. De som har brukt dette, kjenner til oppbygningen av heftet.

Sidene i heftet er delt i to. På venstre side finner man det elevene skal gjøre ifølge læreplanen i faget Tegnspråk som førstespråk. På høyre side finnes det elevene skal gjøre ifølge læreplanen i faget Norsk for døve. Den opprinnelige lærerveiledningen til Gyldendals norskverk blir fulgt, slik at man kan finne igjen overskrifter begge steder og på den måten orientere seg på begge steder samtidig. Det er viktig å ha både lærerveiledningen og tillegget til lærerveiledningen tilgjengelig til enhver tid. Dette tilleggsheftet har en *supplerende* funksjon i forhold til den opprinnelige lærerveiledningen.

I heftet finner du symbolene og . står for fortelle og lytte, det er det elevene skal gjøre muntlig, altså på tegnspråk. står for skrive og lese, altså det elevene skal gjøre skriftlig. Av og til er spaltene slått sammen. Det betyr at det er nødvendig både med muntlige og skriftlige arbeidsmetoder.

I dette heftet er det ikke satt opp hva elevene skal gjøre i timeplanens tegnspråktimer, og hva de skal gjøre i timeplanens norsktimer, bare hva som skal gjøres muntlig og hva som skal gjøres skriftlig. Det betyr at det er nødvendig med et nært samarbeid mellom de som skal undervise i faget tegnspråk som førstespråk og faget norsk for døve. Denne måten å planlegge på gjør det også lettere å gjennomføre tospråklige prosjekter av ulike slag.

Bakgrunnen for dette heftet er målet om at elevene skal bli funksjonelt tospråklige, og at de i ulike situasjoner skal beherske både tegnspråk og norsk på en tilfredsstillende måte. Tegnspråk som førstespråk skal for døve elever være det grunnleggende kunnskaps-, redskaps- og holdningsfaget for elever med tegnspråk

som førstespråk, og sammen med norskfaget danne grunnlaget for døves funksjonelle tospråklighet (L-97). Tegnspråk og norsk skal i 6. klasse vektlegges like mye. Det betyr at av de tekstene elevene arbeider med og selv produserer, skal det være like mange tegnspråktekster som norske tekster. På videoen *Elevbok-video 6* er det tekster fra *Språket ditt 6. klasse* og på videoen *Videobok 6* finnes tekster fra *Leseboka for grunnskolen bind 7 og 8*, alt gjengitt på tegnspråk. Disse tekstene brukes i undervisningen som rene tegnspråkoppgaver og/eller som en støtte når elevene skal lese en norsk tekst. Det er viktig å huske på at ikke alle tegnspråktekster elevene arbeider med, skal føre til en norsk tekst, og at ikke alle norske tekster skal føre til en tegnspråktekst. Begge språkene må få ha sin egen selvstendige funksjon for elevene samtidig som det understrekes hvordan de to språkene har utfyllende funksjoner i det daglige liv.

Som et supplement til læreverket og de tekster og emner som finnes der, er det i tillegg laget en video der noen norske døve kunstnere blir presentert. Det vil også bli utarbeidet egen lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk med tilhørende video.

I dette tilleggsheftet er det henvist til lærerveiledningen i tegnspråkgrammatikk. Ivar Kimo har bidratt med fagstoff under overskriftene *Arbeid med setninger, setningsledd og presentasjonskonstruksjoner*, side 26, *Arbeid med orddanningslære*, side 35, og *Arbeid med årsak/virkning, sammenligning og motsetning*, side 68. Han har også laget kopioriginalene TH-1–22 og TH-27–38.

Video med presentasjon av noen norske døve kunstnere er et tverrfaglig materiale som bl.a. kan brukes i kunst- og håndverksfaget. I denne lærerveiledningen kommer norske døve kunstnere inn under emnet *Intervju* på side 41 i tilleggsheftet.

Mette Løvås

Grunnsyn

Hovedmålet med de læremidlene som utvikles i fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve i L-97, er å danne grunnlaget for at døve elever skal bli funksjonelt tospråklige. Det gjøres ved å legge vekt på at elevene skal få en solid undervisning i begge fag med vekt på at kunnskaper og ferdigheter først skal læres på elevenes førstespråk, tegnspråk. Deretter skal disse kunnskapene og ferdighetene overføres til norsk skriving, lesing og arbeid med sjanger.

Ved en slik undervisningsmetode er det viktig å ha lærere som behersker begge undervisningsspråk, slik at det kan foregå en naturlig kommunikasjon mellom lærer og elev, og det er nødvendig med lærere som har god kjennskap til begge kulturer. Hos noen elever vil kommunikasjonen mellom lærer og elev skje gjennom tolk. Tove Skutnabb-Kangas sier: *En tvåspråkig lärare som behärskar både minoritetsbarnets modersmål och det andra språket, är alltid en bättre lärare för minoritetbarnet än en lärare som är enspråkig (oberoende av i vilket språk läraren er enspråkig). En majoritetslärare som inte behärskar minoritetsbarnets modersmål är olämplig som lärare i majoritetsspråket* (Mohammad 1995).

For den døve eleven vil videospiller og videokamera være det samme som penn og papir for den hørende. Elevene trenger egne videokassetter som de bruker til kladd og innføring. Opptak av tegnspråktekster må være en like naturlig del av skolehverdagen som bruk av penn og papir. Elevene må få lov til å utfolde seg på tegnspråk. Det må ikke bare skje i tegnspråktimene, men være en gjenganger i alle timer, i alle skolefag. Det er her grunnlaget for kunnskap og videre utvikling ligger.

Det er viktig for elevene å få gode tegnspråkmodeller for å utvikle sitt eget tegnspråk. Språkeksempler finnes på video og kan brukes i arbeidet. Fordi oversettelse/gjenfortelling av norske tekster til tegnspråk er et meget ressurskrevende arbeid, er ikke alle tekster elevene skal arbeide med, oversatt til tegnspråk. Det blir da nødvendig at læreren forteller sammenheng eller selv oversetter/gjenforteller slik at elevene har bakgrunnskunnskaper når de skal

lese disse tekstene. Også når elevene selv skal produsere tekster, er det viktig at de har bakgrunn i sitt førstespråk. Om elevene først produserer tekster på tegnspråk og eventuelt tar opp disse på video, blir det lettere for dem å skrive denne teksten på norsk, da innholdet er klart på forhånd. På denne måten blir det frigjort kapasitet som elevene kan bruke til å konsentrere seg om å produsere en skriftlig tekst, den tekniske delen av å skrive.

Skriftlige tekster har en oppbygning og bruk av språklige bilder som er karakteristisk for skriftspråkkulturen. Det gjør arbeidet med oversettelse til tegnspråk, som er et muntlig språk, komplisert. Derfor må det i flere tilfeller legges vekt på at innholdet skal *gjenfortelles* og ikke *oversettes* direkte. Tekster som i 6. klasse er oversatt/gjenfortalt på tegnspråk, skal ha funksjon av å gi elevene litterære opplevelser i arbeidet med sjanger på tegnspråk. Tegnspråktekstene brukes også som støttemateriale når elevene skal lese en norsk tekst.

Døve barns situasjon

Hvordan barn oppfatter seg selv, er et resultat av hvordan de blir oppfattet av samfunnet rundt seg. De fleste døve barn vokser opp i hørende familier med hørende venner og omgangskrets. Om foreldre og venner ikke behersker tegnspråk, blir det døve barnet oppfattet som handikappet uten mulighet for å kommunisere med omverdenen. Handikap er et relativt begrep som er avhengig av situasjonen. For døve er handikappet relatert til situasjoner der omgivelsene bruker talespråket. I en situasjon der tegnspråk brukes som kommunikasjonsmiddel, er handikappet eliminert for den døve. Derimot vil den hørende som ikke behersker tegnspråk ha et handikap i en slik situasjon. Det er viktig å huske på at den døve ikke har et handikap i en situasjon hvor de kan kommunisere naturlig på tegnspråk. Om et døvt barn vokser opp uten lett tilgjengelig kommunikasjon, risikerer det å miste forutsetninger som er nødvendige for sosial og intellektuell utvikling. Dermed kan barnet bli oppfattet av omgivelsene som handikappet. I en sosialiseringssprosess er det

viktig å ha både voksne og barn som rollemodeller. Om det døve barnet virker sosialt umodent kan det skyldes mangel på språklig samhandling. Døve barn mottar ikke den tilfeldige læringen som hørende barn mottar, og dette må kompenseres for ved språklig samhandling. Det døve barnet er avhengig av å bli forklart hendelser og sammenhenger. Man kan ikke vente på at barnet oppdager dette av seg selv. (Heiling 1995)

Det er viktig med språklig stimulering på barnas eget språk, tegnspråk, for utvikling av både den språklige og den sosiale kompetansen. Det er ikke mengden av korrekte språklige ytringer som er avgjørende for barnets utvikling, men innholdet og holdningene til barnet og at barnet blir forstått (Ahlgren 1980).

Døve har blitt sett på som en gruppe mennesker med lav livskvalitet på grunn av sin manglende hørsel og manglende evne til å kommunisere med talespråket. Det skjer nå en endring der tegnspråk har fått en høyere status og blir sett på som et likeverdig kommunikasjonssystem for døve som talespråket er det for hørende. Undervisningen av døve har i de senere år tatt en ny form, og man ser ikke lenger på døve som en gruppe handikappede, men som en ressurssterk gruppe på lik linje med hørende, der forskjellen er at døve er avhengige av tegnspråk for å få optimalt utbytte av undervisningen, og der tegnspråk danner utgangspunktet for sosial og kognitiv læring (Heiling 1980).

Forskrifter for grunnskolen

Dette heftet bygger på Læreplanverket for den ti-årige grunnskolen i fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve, og § 2-4 i Forskrift for grunnskolen. Jeg siterer her § 2-4:

Forskrift for grunnskolen

§ 2-4 *Retten og plikten til opplæring for hørselshemma*

1 *Hørselshemma barn som har teiknspråk som førstespråk har rett til grunnskoleopplæring i og på teiknspråk.*

- 2 *Elevar som får slik opplæring kan bli fritekne for ei av dei norske målformene på 8. og 9. klassesteg.*
- 3 *Opplæring i teiknspråk skal skje i samsvar med forskrift 16. juli 1997 nr. 791 om læreplanverka for grunnskolen. Etter sakkunnig vurdering og i samråd med foreldra, kan Statens utdanningskontor etter søknad frå kommunen gjere unntak i det enkelte tilfelle.*
- 4 *Hørselshemma barn under opplæringspliktig alder, som får spesialpedagogisk hjelp, skal få tilbod om opplæring i teiknspråk.*
- 5 *Kommunen kan bestemme at opplæringa i og på teiknspråk skal givast på ein annan stad enn ved den vanlege heimeskolen.*

(Kilde: Forskrift av 17. november 1989 nr. 1184 for grunnskolen med endringer, sist av 24. september 1997 nr. 1062 samt diverse andre forskrifter. Cappelen Akademisk Forlag. Lovdata)

Krav til utstyr

Videospiller og videokamera er for døve elever det samme som penn og papir for hørende når de skal arbeide med utgangspunkt i sitt førstespråk - tegnspråk. Det er derfor selvsagt at slikt utstyr finnes der det finnes døve elever. Det er viktig å utnytte de ressurser som finnes, og være kreative i forhold til dem. Det bør være så mye teknisk utstyr tilgjengelig i en lærings-situasjon at hver enkelt elev på en effektiv måte kan benytte seg av det. Uansett hvor mange språklaboratorieenheter som er tilgjengelige på hver skole, bør det lages gode rutiner for fordeling av utstyret slik at flest mulig på en mest mulig effektiv måte kan benytte seg av det. Språklaboratorieenheter er et nødvendig hjelpemiddel i undervisning av døve elever. Elevene bør ha arbeidskassetter til tekstsappingsprosesser. Disse kassetene må de ha mulighet til å gå tilbake i og se på. Da kan de bedømme sin egen utvikling og kanskje også ta opp igjen tekster de tidligere laget, og arbeide videre med dem. Elvene bør også ha kassetter som brukes til innlesning av ferdige tekster.

Tospråklighet

Tegnspråk er det eneste språket døve elever kan tilegne seg på en naturlig måte uten undervisning. Dette språket kalles døves førstespråk, og fordi det er det språket som er det viktigste kommunikasjonsmiddelet, kalles det også primærspråket. Det er gjennom tegnspråket døve har best mulighet til sosialisering og utvikling kognitivt og emosjonelt.

Døves tospråklighet er spesiell fordi den ikke kan oppstå spontant, men bare gjennom undervisning. Tegnspråk og norsk utfyller hverandre for døve. Tegnspråk fyller de behov en har for muntlig kommunikasjon, mens norsk fyller de behov en har for skriftlig kommunikasjon. Selv om tegnspråk som regel er førstespråk for døve, finnes det også døve som har både tegnspråk og norsk som sitt førstespråk. K. Øzerk er blant dem som mener at det er mulig å ha to språk som sitt førstespråk (Øzerk 1993).

De fleste døve elevers kunnskaper i norsk bør regnes som mellomspråk, det vil si at det er individets språk på vei mot målspråksferdighet (Østern 1991). Mellomspråk regnes som et lingvistisk system som reflekterer elevens forsøk på å nå målspråket, som her er norsk. Det finnes mange kjennetegn på mellomspråk, men ingen normer som er utviklet i forhold til døve. Det viktige i denne sammenhengen er at norsk som døve elever bruker, er et mellomspråk, altså er det et språk under stadig forandring.

Tegnspråkfaget i skolen skal være det grunnleggende kunnskaps-, redskaps- og holdningsfaget for elever med tegnspråk som førstespråk og sammen med norskfaget danne grunnlaget for døve elevers funksjonelle tospråklighet. Samtidig som tegnspråk er det språket døve barn skal få opplæring på, skal de også lære norsk. Elevene lever i et samfunn der det meste av informasjonen formidles gjennom norsk språk. Gode lese- og skriveferdigheter og kunnskaper om norsk kultur har stor betydning for muligheten til å delta aktivt i det norske samfunnet. Faget tegnspråk er en viktig forutsetning for en allsidig utvikling og skal danne grunnlaget for en funksjonell tospråklighet i tegnspråk og norsk. (L-97)

Det er nødvendig at elevene har kunnskaper i

og om sitt førstespråk før de kan starte tilegningen av ferdigheter på andre språk (Dalby 1989). Et viktig prinsipp i en slik undervisning er at alle, både voksne og barn, snakker samme språk og viser respekt for hverandres språk og kultur (Handberg 1995).

Lingvistisk bevissthet

Lingvistisk bevissthet innebærer at man kan oppfatte språkets formside atskilt fra innholdssiden og at man kan betrakte sin egen (og andres) språklige aktivitet (Østern 1991). For døve er det viktig at de har en språklig bevissthet både på tegnspråk og norsk, og det bør legges vekt på aktiviteter som styrker den språklige bevissthet. Språklig bevissthet styrkes først og fremst ved språklig samhandling og samtale om språk. På mellomtrinnet er mye av undervisningen lagt opp til språklig utforskning og videreutvikling av språkleken. Det er viktig å ta vare på disse sidene ved undervisningen for å styrke barns metakognitive kunnskap om språk.

Tekstforståelse

Vi må bruke energi på å lære elevene hvordan de skal tilegne seg kunnskap i forskjellige fag og temaområder ved avlesing av tekster på tegnspråk og ved lesing av tekster. Elevene må være aktive og handlende i forhold til stoffet, og de må bevisstgjøres på hva de kan og ikke kan (Engen 1998).

Jeg har her hentet noen prinsipper fra Liv Engen i boka *Lære å lære*. Dette er noen prinsipper som er nyttige å ta med seg når elevene skal hente kunnskap i tekst. Disse prinsippene er utarbeidet med tanke på lesing, men jeg har overført prinsippene til tekstforståelse slik at det også gjelder tekster på tegnspråk. Jeg bruker her begrepet tekstforståelse om det å oppfatte og forstå både muntlige og skriftlige tekster.

- 1 Elevene må ha med seg bakgrunnskunnskaper for å øke tekstforståelsen.

- 2 Elevene må aktivt prøve å få mening ut av teksten de lytter til.
- 3 Elevene trenger mange anledninger til å snakke med hverandre om hva de lærer.
- 4 Gode lyttere/lesere er metakognitive. De er målrettet, og de vet hvordan man skal angripe tekstene for å få mening ut av dem.
- 5 Elevene trenger mange anledninger til å fortelle om hva de lærer.
- 6 Gode lyttere/lesere har en intuitiv forståelse av forfatterens håndverk.
- 7 Gode lyttere/lesere kan organisere opplysninger på mange måter for å lære.
- 8 Elevene lærer å tenke strategisk når lærerne lærer dem disse prosessene direkte ved å forklare og modellere.
- 9 Elevene lærer å forstå ved å utføre mange forskjellige tankekrevenne aktiviteter med et emne.

Jeg har selv lagt til et punkt på denne listen:

- 10 Elevene må bruke både muntlige og skriftlige stikkord for å organisere lærestoffet.

Å gjøre elevene oppmerksomme og bevisste på hva de vet om et emne, er av avgjørende betydning for å øke tekstforståelsen. Som lærere må vi hjelpe elevene til å finne ut hva de vet om et emne, og vise dem hvordan de kan bruke denne kunnskapen i forståelsesprosessen. Det er også viktig å tenke gjennom hvilken kunnskap elevene trenger før de lytter til en tekst, og være bevisst på hva en vil elevene skal konsentrere seg om i arbeidet med den aktuelle teksten (Engen 1998).

Et viktig begrep innenfor området for tekstoppfattelse er metakognisjon. Metakognisjon er ens egne kunnskaper om språk, selvrefleksjon over ens eget språkbruk og bruk av kognitive prosesser (Høien og Lundberg 1991).

I forbindelse med tekstoppfattelse betyr metakognisjon at lytteren/leseren aktiviserer kunnskap som gjør at han kan oppfatte innholdet og skille ut avgjørende fakta i en tekst.

Metakognitive prosesser betyr at lytteren/leseren styrer og overvåker sin forståelse og oppdager mangler og feil ved sin oppfattelse av teksten. Lytteren/leseren må også utvikle strategier som kan brukes for å rette opp eventuelle feil

ved oppfattelse av teksten (Høien og Lundberg 1991).

Det typiske for dårlige lyttere og lesere, er at de ikke bruker aktive strategier for å rette opp feil underveis i prosessen. Dårlige lyttere og lesere har også problemer med å oppfatte tekst på ulike måter til ulike formål. En strategisk lytting og lesing innebærer å styre og overvåke prosessen og på den måten avgjøre om man oppnår tilstrekkelig forståelse i forhold til det oppsatte målet. (Høien og Lundberg 1991)

Det er viktig at vi som lærere legger vekt på at elevene skal være aktive og skapende. Vi må tenke igjennom hvordan vi kan engasjere elevene, la elevene drøfte lærestoffet. Ikke still alle spørsmålene selv, la heller elevene stille egne spørsmål. Det er viktig at elevene blir engasjert i sin egen læring. Det sier seg da selv at læringen blir mer effektiv. Når vi får mulighet til å slå sammen vår forståelse og å snakke om hva vi tror vi vet, får vi en dypere forståelse av innholdet i teksten. Kunnskap er bygd opp på en sosial måte. Vi lærer ved å føre samtaler med hverandre. Læring er avhengig av at opplysninger organiseres. (Engen 1998) Når døde elever skal organisere sine kunnskaper om et emne, kan det gjøres på flere måter.

- En måte å gjøre det på er å uttrykke seg muntlig. Elevene kan bruke video og ta opp sine tanker på video. Det hjelper dem til å klargjøre hva de kan, og hva de ikke kan. Elevene reflekterer over egne ferdigheter og kunnskaper. De setter tegn på tankene sine. Det er viktig at de får mulighet å gjøre dette på tegnspråk slik at de kan uttrykke seg sikkert, uten tanke på å omsette tankene sine til et annet språk.
- Elevene kan også skrive ned sine tanker og refleksjoner. Det kan være mer funksjonelt om de skal notere mens de lytter til en tekst. Dagens teknologi gjør at det er tungvint å skulle notere samtidig som de f.eks. lytter til en tekst på video.
- En tredje mulighet er å notere i form av små tegninger. Elevene kan for eksempel lage tankekart ved hjelp av tegninger. Da får de sortert tankene sine og den informasjon de har.

Hvilken noteringsform som velges, må avgjøres i hvert enkelt tilfelle ut fra hva som er mest funksjonelt, og ut fra elevenes ønsker. Målet er at de på en eller annen måte strukturerer sine tanker og kunnskaper.

For at elevene skal bli aktive i en læringsprosess, må de lære å benytte seg av mange ulike strategier. Det er lærerens oppgave å undervise elevene i disse strategiene. De må kunne utføre en rekke tankekrevede aktiviteter om et emne, for eksempel forklare, finne eksempler, framskaffe bevis, generalisere og presentere emnet på en ny måte (Engen 1998). Elevene må hjelpes inn i en aktiv prosess der de gjennom egne refleksjoner, samtaler i grupper og ved å uttrykke seg selv enten gjennom tegnspråk, skrift eller tegning, tar styringen over sin egen læreprosess og velger den aktiviteten eller de aktivitetene som passer best for hver enkelt av dem. (Engen 1998)

I en innlærings situasjon må man betrakte samspillet mellom i hvert fall fire ulike komponenter:

- 1 Individets kunnskaper, hobbyer og interesser
 - 2 Tilgjengelige læringsstrategier
 - 3 Oppgavens natur, krav og mål med læringen
 - 4 Læringsmateriellets struktur og innhold
- (Høien og Lundberg 1991)

Jeg vil senere i metodedelens komme tilbake til konkrete eksempler på strategier som kan benyttes. Her gjengir jeg bare et utvalg av strategier, og det anbefales å lese boka *Project CRISS. Creating Independence through Student-owned Strategies* av Carol M. Santa. Til norsk ved Liv Engen, tittel: *Lære å lære*. Utgitt av Stiftelsen Dysleksiforskning, Stavanger. Her kan man få mange nyttige tips om hvordan man konkret kan legge opp undervisning ved hjelp av ulike strategier for å øke forståelsen av lærestoffet.

Artikulatorisk avkodning og leseforståelse

Det er viktig at elevene ikke bare lærer ordbilder og tegn, de må også igjennom den fonolog-

iske delen av et ord. Når man skal lære et nytt ord, både skrivemåte og betydning, kan man si at man har lært ordet om man har ordet og betydningen lagret i det indre mentale leksikon (IML). Jo flere linker man har inn til IML, jo lettere er det senere å hente fram ordet.

Kunnskaper om høyfrekvente bokstavmønstre som prefiks, suffiks og morfemer hjelper elevene til å avkode lange og ukjente ord korrekt. Jo lettere denne prosessen går, jo mer kapasitet blir frigjort til andre oppgaver, for eksempel leseforståelse.

(Høien og Lundberg 1991)

Det er viktig å få øvelse i fonologisk avkodning, som for døve vil bety artikulatorisk avkodning (Fiksdal 1995). Det er viktig at det finnes så mange veier som mulig inn til IML, slik at både semantisk, fonologisk og en ortografisk identitet kan hentes fram. Men man må huske at: *vilken effekt fonetisk koding än har, är den inte tillräcklig för att leda till normal läsförståelse* (Conrad 1980 s. 143, gjengitt i Fiksdal 1995 s. 37). Det er derfor like viktig å forsikre seg om at elevene har begrepene på tegnspråk.

Kommunikasjon ved hjelp av tale

Kommunikasjon ved hjelp av tale er en del av den undervisningen elevene skal ha i norsk. Denne undervisningen må legges opp på en meningsfylt måte som elevene føler de har utbytte av. Taleundervisningen må ikke ta utgangspunkt i audiogrammet, men i den enkelte elevs reaksjoner på lydstimuli. Audiogrammet sier noe om barnets hørsel målt teknisk og kan bare gi en indikasjon på muligheter og begrensninger for oppfattelse av tale gjennom hørselen. Erfaring viser at noen barn med audiogram som viser store hørselstap, klarer å utnytte hørselsresten, mens noen med en bedre hørekurve på audiogrammet ikke evner å utnytte dette i oppfattelse av tale.

Det er nødvendig med et nært samarbeid mellom taletreningslærer og norsklærer (det beste er at det er den samme læreren). Om eleven har egne artikulasjonstimer må vedkommende få anledning til å arbeide med aktuelle tekster og

temaer fra norsktimene. Det kan være med på å vise elevene taletreningens nytte for resten av undervisningen for eksempel i forhold til lesing og skriving.

Taletrening må ikke nødvendigvis bare skje i oppsatte taletreningstimer, men må også gå inn som en naturlig del av undervisningen i alle fag der det er ønskelig. Det er aktuelt i alle fag å prøve å uttale navn og ord etter hvert som de dukker opp i lærestoff og tekster.

For at døve elever skal lære det norske språket, er det viktig at de møter og leser tekster og atter tekster på norsk. På denne måten har de den beste muligheten til å gjøre det norske skriftspråket til en del av seg selv. Talen er i denne sammenhengen ikke så viktig, men er for mange med på å styrke opplevelsen av det norske språket. Når elevene leser norske tekster med stemme, har de mulighet til å erfare rytmen i språket.

Taletrening er også en styrke for lese- og skriveinnlæringen og læring av nye ord. Ved å trene på rytme og dele ordet inn i rytmedeler kan elevene få støtte når de skal lagre og gjenhente ordet fra IML. Eksempel på dette kan være ordet marsipan. Man kan da dele opp ordet slik at det blir *mar - si - pan*. Klapp eller trom rytmen. Det kan hjelpe elevene til å sortere lydene som bokstavene i ordet representerer. Videre kan det hjelpe når de skal skrive ordet.

Den tekniske delen av taletreningen må utføres i enetimer med taletrener og elev. Det er viktig at man her bruker humor, lek og rytme.

Utnytt også andre sanser. La elevene kjenne på vibrasjoner på lærerens hals når han eller hun sier lydene. Oppmuntre eleven til å kjenne etter i sine egne taleorganer både på vibrasjoner og på hvordan lepper og tunge er når eleven selv sier lydene. På den måten kan elevene utnytte den taktile sansen. Bruk spill i denne treningen slik at de også kan se munn- og tungestilling.

Som støtte i denne tekniske delen av taletreningen anbefales det her å bruke *Taletrening for døve og sterkt tunghørte* av Arne Stokkan og Odd K. Jensen (1993), utgitt på Døves forlag, Bergen. Til dette hjelpemiddelet hører det også med en instruksjonsvideo der læreren kan se hvordan enkeltlyder kan trenes.

Det er viktig å få taletrening inn som en naturlig del av norskundervisningen og bevisstgjøre eleven på når og hvordan den norske koden brukes, og når man bruker tegnspråk. Artikulasjonstrening må tas opp når elevene får interesse for det og møter et ord han eller hun er nysgjerrig på. Taletreningen må ta utgangspunkt i individuelle forutsetninger og elevenes interesser. Det er viktig at elevene får en følelse av å lykkes. Treningsøkta må avsluttes med positive følelser hvis det skal virke motiverende for elevene til den videre treningen.

Orddanningslære

Orddanning er et emne som ble tatt opp i 4. klasse. Vi velger her å ta dette inn igjen fordi det er et område som har stor betydning for leseferdighetene. Dette er et emne det bør arbeides jevnt med gjennom hele skoleløpet. Anne Golden har skrevet 10 punkter om hva ordkunnskap består i.

Å kunne et ord er:

- 1 Å kunne kjenne igjen ordet i tale (eventuelt i skrift)
- 2 Å kunne produsere ordet i tale (eventuelt i skrift)
- 3 Å kunne kjenne til det innholdet som er knyttet til ordet
- 4 Å kjenne til det nettverket av assosiasjoner som knyttes mellom ordet og andre ord i språket
- 5 Å kjenne igjen de positive eller negative bi-betydningene av ordet
- 6 Å kjenne til ordets stilistiske og sosiale bruksområder
- 7 Å kjenne til ordets syntaktiske og morfologiske oppførsel
- 8 Å kjenne til ordets semantiske komponenter
- 9 Å kjenne til ordets avledningsmuligheter
- 10 Å kjenne til hvilke andre ord som ofte brukes sammen med ordet

Dette betyr at man må vite noe om hvordan ord er strukturert etter for eksempel ordfamilier, betydning og størrelse, og hvordan ord blir satt sammen. Det er også hensiktsmessig å kjenne

til høyfrekvente ord, forstavelser og endelser for å øke kunnskapen om ord.

(Husby 1990)

I forhold til lesing fungerer dette mest økonomisk dersom leseren kan hente fram ordet fra IML når han møter det i en tekst. Å kjenne igjen deler av ord (forstavelse, stamme, endelse og så videre) kaller Høien og Lundberg parsingsprosessen, som er en del av ordavkodingsmodellen. I denne parsingsprosessen er det spesielt viktig med assosiasjoner som representerer kunnskaper om høyfrekvente bokstavmønstre, prefikser, suffikser og morfemer. Kunnskap om bokstavenheter hjelper leseren til blant annet å avkode lange ord korrekt. Det er viktig å rette elevens oppmerksomhet mot ordets ulike stavelser, gjennomføre øvelser i å finne igjen stavelser i ord og nonord. Lesernes ferdigheter i å avkode lange ord avhenger av deres ferdighet i å inndele ordet i stavelser under persepsjonsprosessen. Når leseren ser et ord flere ganger, bygges det opp et ortografisk minnebilde for ordet i langtidsmindet. Minnebildet gjør det mulig for leseren å kjenne igjen ordet når han får det presentert. (Høien og Lundberg 1991) Dette betyr at jo flere lagrede og godt tilgjengelige bokstavmønstre som ligger i langtidsmindet, jo mindre kapasitet må leseren bruke på å avkode disse ordene. Ord eller deler av ord kan da hentes direkte ut fra IML, og man slipper å gå veien om en fonologisk avkodning. I tillegg til at dette er en energisparende strategi, vil man også kunne hente ut betydningen av disse delene i ord og betydning ved ulike kombinasjoner av ord og deler av ord.

Ord kan settes sammen til større enheter som byggeklosser. Vi må vite hva ordene er satt sammen av, hva de ulike delene betyr og hvilket forhold det er mellom dem. Enkelte av byggeklossene kan stå alene, andre må alltid knyttes sammen på bestemte måter (Husby 1990). Gjennom å gi elevene kunnskaper om orddanning og om parsingsprosessen vil en øke elevens lesekapasitet og dermed leseglede. Dette emnet kan det arbeides med også i andre situasjoner enn der det er spesifisert i dette tilleggsheftet.

Tekstskaping

Elevene skal tilegne seg ferdigheter om tekstskaping både på tegnspråk og norsk. Ifølge L-97 skal fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve på mellomtrinnet vektlegges likt. Elevene skal arbeide like mye med tekster på tegnspråk som med tekster på norsk. Det henvises her til LB (s. 24) der det er skrevet om skriveprosessen. Dette er prinsipper som gjelder for døve når de skal skrive norsk, men som også kan overføres og brukes når døve skal produsere en tekst på tegnspråk. Det er viktig å overføre prinsippene om prosessorientert tekstskaping på norsk til prosessorientert tekstskaping også på tegnspråk. Elevene skal bruke både tegnspråk og norsk i arbeidet fra idé til ferdig tekst og bli bevisste på tegnvalg og uttryksmåter for å utvikle sjangerbevissthet på tegnspråk. Det er gjennom møte med tekster at elevene bygger opp sjangerbevissthet både på tegnspråk og på norsk. Det å møte mange tekster på begge språk er derfor av stor betydning. Det er viktig å lage mange tekster både på tegnspråk og norsk. Det er gjennom erfaring og prøving at elevene bygger opp ferdigheter og forståelse for tekstskapingsprosessen. Etter hvert som de behersker denne prosessen, kan de selv bestemme hvilket språk de vil uttrykke seg på. Det er igjen viktig at elevene har bakgrunnskunnskaper og begreper på sitt førstespråk slik at de kan bygge opp en erfaringsbakgrunn av kunnskaper og erfaringer som de kan ta med seg i tekstskapingsprosessen (Ahdén og Lundin 1994).

Videolaboratorium brukes til innlesing av tekster i tekstskapingsprosessen. Se LB for mer om tekstskapingsprosessen, da de prinsippene som der nevnes, kan overføres og gjelde også for tekstskaping på tegnspråk.

Logg

Elevene må få muligheten til å velge om de vil lage logg til ulike formål på tegnspråk, norsk eller begge deler. Logg på tegnspråk fungerer

på den måten at elevene har en egen videokassetts bare til dette, og læreren og eleven fører en samtale gjennom videokassetten. Velger en å føre skriftlig logg, er det viktig at elevene oppdager at skriftspråket har en funksjon som rører ved dem selv. Elev og lærer får god kontakt, og denne skrivingen bør stimulere elevene til å skrive på sin egen måte uten først og fremst å tenke på at teksten skal bli korrekt. Målet er at elevene skal anvende skriftspråket i funksjon, de skal skrive mer, tenke mer på innholdet enn på formen når de skriver, formulere spørsmål slik at de får vite det de vil vite, og de skal synes det er morsomt å skrive. Loggboka skal gi eleven mulighet til å utvikle sitt språk; eleven drives av sitt uttrykksbehov. Eleven får lov til å skrive feil, det viktigste er at han tør å prøve på noe nytt.

(Foisack 1993)

Uansett i hvilken form man velger å føre logg, må eleven føle at han har nytte av denne kontakten med læreren. Du som lærer har også mulighet til å bli bedre kjent med hver enkelt elev på denne måten. Loggføringen kan ta utgangspunkt i flere ting. Den kan være en ren dialog mellom lærer og elev om temaer som dukker opp, og som eleven har behov for å dele med andre. For å starte en slik prosess kan du som lærer fortelle noe til eleven og avslutte med et spørsmål. Eleven oppfordres til å følge det samme mønsteret. Å avslutte med et spørsmål holder kontakten og forplikter både lærer og elev til å svare. Husk at logg er et sted der elevene skal få uttrykke seg fritt, og at det er uttrykksbehovet som skal stå i fokus.

Loggen kan også knyttes direkte til temaer i undervisningen. I forbindelse med tekster både av litterær og faglig art kan elevene bytte logg med hverandre. På den måten blir læringen mer sosial, og elevene får respons med en gang.

(Engen 1998)

Om elevene før de starter med et emne, setter seg ned og forteller det de vet på forhånd om emnet i loggen får de klargjort for seg selv hvilke bakgrunnskunnskaper de har om emnet, og de får hjelp til å knytte disse bakgrunnskunnskapene til den aktuelle undervisningen i emnet. Om de etter at emnet er avsluttet, forteller eller skriver hva de har lært, kan de gå tilbake

og se at de sitter igjen med flere kunnskaper enn de hadde før undervisningen i det aktuelle emnet. Det kan være motiverende for elevene å se framgang på denne måten.

(Engen 1998)

Underveis i et undervisningsopplegg, enten det er undervisning i eller utenfor klasserommet, kan elevene gjøre observasjonsnotater. Disse notatene fører til spørsmål som driver elevene videre i egen læring.

(Engen 1998)

Elevene kan lage forklaringsnotater. Det er når man skal forklare begreper eller ideer, at man oppdager om man har forstått eller ikke.

(Engen 1998)

Elevene kan notere mens de lytter til eller leser en litterær tekst. De kan notere person, tid, sted og problem. Dette hjelper dem til å strukturere innholdet i teksten.

(Engen 1998)

Prosjektundervisning

L-97 har krav om at mye av tiden på skolen skal brukes til tema- og prosjektarbeid. På mellomtrinnet er 30 % av tiden satt av til denne type arbeid (L-97. Prinsipp og retningslinjer s. 83).

Prosjektarbeid er en arbeidsform som kan brukes i flere sammenhenger i undervisningen. Det som kjennetegner prosjektundervisning, er at man ser på enkeltpersoner som ressurspersoner. Hver elev bidrar med sine kunnskaper. For å gjennomføre et prosjektarbeid kreves det spisskompetanse på to områder; det kreves faktakunnskaper i emnet det skal arbeides med, og det kreves gode kunnskaper i å stille spørsmål. Det er viktig å kunne stille spørsmål, hente kunnskap og undre seg for å kunne få framdrift i et prosjekt (Calle Dons, forelesning på A.C. Møller skole 15.4. 1998).

Den enkleste form for prosjektarbeid er når elevene skal løse oppgaver i forhold til noe de har lest. Den tradisjonelle måten å løse slike oppgaver på har vært å gi elevene teksten, og etterpå har de fått oppgaver de skal svare på. Elevene skummer da igjennom teksten for å finne svar på akkurat det spørsmålet de fikk, og

skriver av dette. For å gjøre elevene mer aktive i sin egen læring kan man snu dette. Elevene får spørsmålene på forhånd og ser om det er noe de kan svare på. Deretter går de sammen i grupper og diskuterer. Kanskje er det andre i gruppa som kan noe om emnet. Elevene utveksler på denne måten de kunnskapene de har, og summen av dette er mer enn hver enkelt elevs kunnskaper. For å finne ytterligere informasjon for å svare på de spørsmålene de fremdeles ikke vet svaret på, brukes det ulike muntlige og skriftlige kilder for å komme videre, i dette tilfellet en læreboktekst. På den måten må elevene innta en aktiv rolle i læringsprosessen, og leseforståelsen øker fordi elevene leser med tanke på å finne svar på ulike spørsmål. Større prosjekt kan settes i gang etter de samme prinsippene. Det defineres en problemstilling. Dette kan elevene være med på etter hvert som de blir vant med arbeidsmåten. Etter at problemstillingen er definert, må det settes grenser for hvor lang tid som skal brukes på prosjektet, og det må avgjøres hvilken form resultatet skal ha. Prosjektet kan munne ut i skriftlige rapporter, muntlige rapporter på video eller som foredrag, plansjer, tegninger, rollespill o.l. Det er viktig at man bestemmer hvilken presentasjon man ønsker før arbeidet settes igang, slik at arbeidet fra starten av kan rettes mot det resultatet man ønsker, og man på den måten kan arbeide mest mulig effektivt. Det er ikke alltid nødvendig å presentere alt en har kommet fram til. Det kan være greit å avgrense stoffmengden i presentasjonen (Calle Dons, foredrag ved A.C. Møller skole 15.4.1998).

I lærerveiledningen og tilleggsheftet til lærerveiledningen er temaene i EB knyttet opp mot andre fag og emner. Dette kan det tas utgangspunkt i ved tema- og prosjektarbeid. I LB på side 17 finnes et skissert forslag til tema- og prosjektarbeid. Her kan læreren hente ideer til hvordan en kan gjennomføre et prosjektarbeid. Dette er ideer som også kan brukes i undervisningen av døve. I tema- og prosjektarbeid synliggjøres kravet om funksjonell tospråklighet hos døve. Arbeidsformen i denne type arbeid krever fakta- og kunnskapsinnhenting på begge språk, og resultatet kan presenteres som en muntlig eller skriftlig framstilling eller en blan-

ding av disse to. Arbeidsspråk og framstillingspråk kan være forskjellig.

Prosjektarbeid kan knyttes opp mot tegnspråkfaget på to måter:

- Vi kan velge et tegnspråkfaglig emne å arbeide med.
- Vi kan bruke tegnspråk som redskap i et prosjektarbeid med emner fra andre fagområder.

Prosjektarbeidet kan knyttes opp mot faget norsk for døve på to måter:

- Vi kan velge et norskfaglig emne å arbeide med.
- Vi kan bruke norsk som redskap i et prosjektarbeid med emner fra andre fagområder.

Arbeidsgangen i et prosjektarbeid er lik enten prosjektet er knyttet opp mot faget tegnspråk som førstespråk eller norsk for døve.

Ellers gjelder samme arbeidsgang ved tema- og prosjektarbeid som nevnt i LB (s.17). Det er viktig å se fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve i sammenheng med andre fag i skolen når man skal planlegge temabasert undervisning. En måte å gjøre dette på er å ta utgangspunkt i planene for tegnspråk som førstespråk og norsk for døve og kle på med fagstoff og arbeidsmåter fra andre fag. L-97 nevner to prosjekter døve elever kan arbeide med. Det er *Jeg og samfunnet rundt meg* og *Døves foreningsliv i Norge*. Men om man går ut over faggrensene, finnes det mange store og små prosjekter som kan gjennomføres slik at elevene får trening både i tegnspråk, norsk og andre fag de har på skolen.

Bruk av IT

Læreverket har ikke lagt vekt på bruk av IT, men jeg velger å skrive litt om dette da det er et felt døve elever kan gjøre seg nytte av, og som kan virke motiverende i skolearbeidet. Bruk av IT har åpnet for mange nye muligheter i undervisningen. Internett kan brukes som ren informasjonssøkingsskanal. En mengde informasjon kan hentes og kan være en nyttig ressurs i for

eksempel prosjektarbeid. Det er viktig at denne type arbeid til en viss grad er lærerstyrt, slik at elevene får mest mulig utbytte av de mulighetene dette hjelpemiddelet gir. Elevene kan også lese aviser fra hjemstedet sitt på Internett.

Mange av landets aviser ligger på nettet og kan konverteres til tekstbehandlingsfiler. Elevene kan dermed arbeide videre med slike tekster.

Foruten informasjonssøking kan Internett brukes til kommunikasjon med så å si hele verden. Om en går til *Deaf World Web* og deretter til *deaf cyber kids*, kan en velge mellom to aldersgrupper. Om en for eksempel vil søke på brevenner og lese små annonser, velger en *deaf kids' penpals*. Om en selv ønsker å legge inn en slik annonse, går en til *To add* og fyller ut skjemaet som beskrevet. Finner en noen en vil skrive med står internettadressen i annonsen. Om elevene ønsker å få sin egen adresse, kan de gå til <http://www.hotmail.com/>. Der kan alle som ønsker det, få sin egen adresse gratis. Post til denne adressen kan leses fra en hvilken som helst datamaskin som er koplet til nettet.

Korte tegnspråktekster er også lagt ut på nettet. I tillegg til at elevene ser på disse, kan de søke etter informasjon om tegnspråk og bruke dette i tegnspråkundervisningen. Blant annet kan de søke på andre lands døveforeninger og få opplysninger om døves situasjon i andre land.

Elevene kan lage sin egen hjemmeside og på den måten komme i kontakt med elever på andre skoler både her i Norge og i andre land. Det er en fin motivasjonsfaktor for elevene å bruke skriftspråket på denne måten. Vil elevene skrive med noen fra et annet land, må de kanskje bruke engelsk som kommunikasjonsspråk. Bruk av hjemmeside er også en fin måte å holde kontakt med kortidselever på. Elevene kan skrive og sende bilder til hverandre. På den måten blir avstanden mellom bostedsskole og døveskole mindre, og det er lettere for den eleven som går på skole hjemme å holde kontakten med resten av klassen på døveskolen. Om man har tilgang på litt mer avansert utstyr, kan man legge videofiler direkte inn i et tekstbehandlingsdokument. Man må da ha et kamera direkte koplet til maskinen.

Det vil også etter hvert utvikles cd-rom med

tospråklige ordbøker som kan bli et viktig hjelpemiddel i både lesing og kunnskapsinnhenting fra skriftlig materiale. Det er derfor hensiktsmessig at det finnes PC med cd-rom-spiller tilgjengelig for flest mulig.

Også for lærere kan Internett være et nyttig hjelpemiddel. *Skolenettet* er et sted der lærere kan finne nyttig informasjon. Nasjonalt læremiddelsenter har b.la. en informasjonsside som ofte blir oppdatert, og som holder lærere informert om nye læremidler m.m. Der finnes det også omtale av læremidler utviklet for døve elever.

Dikt

Bortsett fra haikudikt og kortdikt er ikke dikt tatt opp som eget emne i 6 klasse. Dikt er likevel mye brukt i norskverket under alle emner. Der hørende elever skriver dikt, kan døve elever lage dikt på tegnspråk. Jeg velger derfor her å skrive litt om dikt på tegnspråk, og under emnene *haikudikt og kortdikt* skriver jeg litt om hvordan det konkret kan arbeides med tegnspråkpoesi.

Når hørende barn skal lære om sjangeren dikt, lærer de både gjennom undervisning, gjennom å oppleve dikt og gjennom å lese dikt. Når døve barn skal lære om dikt på tegnspråk, har de ikke så stor mulighet for å oppleve dikt på tegnspråk. Det er lite diktmateriale tilgjengelig på video. Undervisningen i dette emnet blir derfor av avgjørende betydning når døve barn skal bevisstgjøres i denne sjangeren.

Det er viktig for døve barn å lage sine første dikt på sitt førstespråk. Skrevne dikt er basert på auditive virkemidler (klang, rytmer, pauser og trykkfordeling) som døve ikke har forutsetning for å oppfatte. Det er likevel trekk i skreven poesi som har paralleller til tegnspråkpoesi. Både auditive og visuelle språk utnytter rytme, pauser, temposkifte, betoning, assosiasjonsmuligheter, språklige bilder, ord og tegns konnotasjoner, uvanlige sammenstillinger og sammensetninger av ord og tegn for å gjøre språket intenst og uttrykksfullt. Dette er virkemidler det kan undervises i kontrastivt, men det er viktig at tegnspråkpoesi får leve sitt eget liv og slik at

elevne kan utfolde seg og utvikle poesi som egen sjanger også på tegnspråk. (Mehlum 1996)

Språk og følelser

EB tar opp emnet kroppsspråk flere ganger. Det kan i denne forbindelse være nyttig å vite litt om døve og deres forhold til kroppsspråk og følelser, slik at man også kan ta opp dette underveis i hele utdanningsforløpet og når det er snakk om kroppsspråk spesielt.

Man kan ikke ta det for gitt at døve oppfatter kroppsspråket intuitivt. De må lære hva kroppsspråkets signaler betyr. Hørende barn får mye informasjon gjennom tilfeldig læring, budskap som ikke direkte er rettet mot dem.

Hørselshemmede barn mister dette i større eller mindre grad avhengig av språkmiljø. Det kan føre til at døve barn ikke får forklaringer og kunnskaper som påvirker følelsene. De får en mangelfull forståelse for sine egne og andres følelser, får mangler i sin evne til å mestre dagliglivet, og dermed dårlig selvkontroll. For å utvikle forståelse for våre egne og andres følelser må vi etter hvert bli i stand til å gjenkjenne dem og sette ord på dem. Språket er viktig for å uttrykke følelser om for eksempel sinne. Hvis ikke kan dette sinnet bli voldelig, fysisk og

ukontrollert. Det er derfor spesielt viktig å være oppmerksom på dette slik at døve barn med forsinket språkutvikling får mulighet til å trene på å uttrykke seg om følelser. Døve barn kan være forsinket i sin språklige utvikling, men det er også andre faktorer som spiller inn når det gjelder den sosiale og emosjonelle kompetansen. Døve barn går i stor grad glipp av læring som ikke er rettet spesielt mot dem. Unngåelsesstrategier i forhold til oppdragelse kan også virke negativt. Det døve barnet blir fjernet fra vanskelige situasjoner istedenfor å få forklaring på hva som var galt, og hvorfor. Det hindrer døve barn i å lære å forstå andre mennesker. Det er viktig at forklaringer til det døve barnet ikke blir veldig forenklet i forhold til hva hørende barn får av tilsvarende kommunikasjon. Den overbeskyttelse og medlidenhet som fører til en følelse av hjelpeløshet og kraftløshet hos foreldre og lærere som jobber med døve barn, kan bli videreformidlet til de døve barna. Det kan føre til at de ikke utvikler forståelse for at de har ansvar for seg selv (Greenberg 1996).

Det er derfor viktig å være bevisst på dette og på sin egen formidling av holdninger overfor de døve elevne. Emnet følelser bør tas opp med jevne mellomrom gjennom hele skolegangen, ikke bare i læreboka, men også i situasjoner der det ellers er naturlig.

Til foreldre/foresatte

Nå er det klart for et nytt skoleår, og både foreldre og elever har trolig kjennskap til undervisningsmetoder og undervisningsmateriell som tidligere er blitt brukt. Tegnspråk er elevenes førstespråk (noen har både norsk og tegnspråk som førstespråk) og skal være det grunnleggende kunnskaps-, redskaps- og holdningsfaget for elevene. Tegnspråk er en viktig forutsetning for barnas videre utvikling. De skal bygge opp kunnskaper og forståelse på tegnspråk. Denne kunnskapen vil være et grunnlag når de i 6. klasse skal videreutvikle lese- og skriveferdigheter og lære om sjangrer på norsk. De skal lære at språk, både tegnspråk og norsk, brukes på forskjellige måter i forskjellige situasjoner; én type språk brukes i dikt, en annen type i faktatekster. De skal også erfare at tegnspråk og norsk fyller ulike behov for kommunikasjon. Tegnspråk fyller de behov en har for muntlig kommunikasjon, mens norsk fyller de behov de har for skriftlig kommunikasjon.

Videokamera og videospiller kan fungere som penn og papir for døve elever og er derfor viktige redskaper for dem i skolearbeidet. Elevenes arbeid i faget tegnspråk vil i stor grad foregå på video, og også hjemmearbeid vil kunne kreve slikt utstyr. I slike tilfeller vil skolen sørge for at eleven har tilgang på dette utstyret.

30 % av undervisningstiden på mellomtrinnet skal brukes til tema- og prosjektarbeid. Elevene kan da arbeide med ulike temaer over en periode. Et prosjektarbeid kan være knyttet til ett eller flere fag. I dette arbeidet må elevene bruke enten tegnspråk, norsk eller begge språk når de skal innhente informasjon, ha klassediskusjoner og presentere stoffet. Hvilket språk som brukes under arbeidet med prosjektet er avhengig av temaet. Om elevene har som oppgave å legge fram stoff om den lokale døvefore-

ning, er det naturlig å intervju sentrale døve personer. Da vil arbeidsspråket være tegnspråk. Om elevene må gå til skriftlige kilder for å finne svar på spørsmålene sine, blir arbeidsspråket norsk. Hvilket språk prosjektene presenteres på, vil variere. Prosjekter kan for eksempel framstilles som et foredrag, en rapport, en veggavis, en teaterforestilling eller en kulturkveld.

For barnas kognitive og sosiale utvikling er det viktig å stimulere til videre språkutvikling. Det gjør dere best gjennom samtaler med barnet. Barnet trenger mye språklig samhandling, og husk, det er ikke mengden av korrekte utsagn som er avgjørende, men mengden av utsagn. Husk også at all informasjon må gis direkte til døve barn. Døve barn går glipp av store deler av den naturlige læring hørende barn får gjennom tilfeldig informasjon. Det er viktig å kompensere for dette gjennom samtaler og forklaringer. Barna må ikke få en forenklet versjon av virkeligheten, men få anledning til å se nyanser.

Hørende voksne må gå inn for å snakke tegnspråk, som er det språket det døve barnet lettest kan oppfatte, og begge parter må vise respekt for hverandres språk og kultur.

Barnas leseinteresse må stimuleres. Dere må fortelle barna om bøker og fra bøker og legge forholdene til rette slik at barna kan lese mye selv:

- Oppfordre barna til å spørre om det er noe de ikke forstår.
- Skap en positiv holdning til lesing ved selv å lese.
- Ta barna med på biblioteket.

Foreldre er viktige modeller – også for lesing.

Inn i boka ut i verden

EB side 8 og LB side 54

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– Norsk tegnspråk er en viktig forutsetning for at elevene kan få optimal utvikling både personlig, sosialt og kognitivt.

(Innledning s. 133)

– Å stimulere elevnes evne til å bruke språket aktivt, søkende, skapende og samhandlende med andre (Felles mål for faget s. 136)

– Å opparbeide ferdigheter om tegnspråkets oppbygging og bruk og utvikle elevenes identitet og rolle som aktive samfunnsborgere i døvesamfunnet og i resten av det norske samfunnet og gi elevene forståelse for historiske, sosiale og kulturelle sammenhenger. (Felles mål for faget s. 136)

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– Å utvikle ferdigheter om hvordan norsk brukes og er oppbygd, og gjennom tospråklige og tokulturelle aktiviteter bidra til å gjøre elevene trygge på sin identitet og aktive i så vel døvesamfunnet som resten av det norske samfunnet.

(Felles mål for faget s. 14)

– Samtidig som faga blir meir synlege, skal temaorganisert opplæring videreførast, og elevane skal òg få røynsle med prosjektarbeidsforma. Minst 30 % av tida skal kvart år brukast til tema- og prosjektarbeid. (Prinsipp og retningslinjer s. 83)

Mål

Å vise hvordan det vi arbeider med på skolen henger sammen med verden utenfor

Tema – kopling til andre fag

Se LB side 54

Tegnspråk som førstespråk, norsk for døve og andre fag

Læreplanen understreker at tegnspråk er et redskapsfag, et holdningsfag, et identitetsfag, et kulturfag og et opplevelsesfag. Dette knytter det arbeidet elevene gjør i skolen, til samfunnet utenfor. Kapittelet prøver å løfte blikket og se på verden omkring og å forstå verden omkring oss gjennom bøker/videobøker og andre kilder for å skaffe oss kunnskaper. Tema- og prosjektarbeid har stor plass i skolen. På mellomtrinnet skal 30 % av undervisningen brukes til denne type arbeid. Se innledningen side 15. Læring skjer ved observasjoner, opplevelser og systematisering av kunnskaper og ferdigheter. Skolen skal bidra til å systematisere denne kunnskapen.

Tegnspråk og norsk for døve utgjør til sammen flest timer i L-97 og kan dermed ses på som kjernefaget for elever som får opplæring etter §2–4 i *Forskrift for grunnskolen*. Vi kan trekke både tegnspråklige og norskfaglige emner inn i andre fag på skolen, men må likevel ikke glemme det som særpreger faget tegnspråk, og hva som særpreger faget norsk for døve. Utfordringen blir å få en balansegang her.

1, 2 og 3

Elevbokvideo 6: Einar Skjæraasen: *Du ska itte trø i graset*

Teksten til Einar Skjæraasen er gjenfortalt på tegnspråk og brukes som utgangspunkt når elevene skal se på tekst og bilde. Tegnspråkteksten kan ses først, deretter kan elevene lese teksten til Einar Skjæraasen og arbeide videre med oppgave 1–3 i EB.

Grav etter kunnskap

EB side 10–17 og LB side 55

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Trekke ut hovedpunktene i et fagstoff og legge dem fram, f. eks. i foredrag eller utgreiing, i eller utenfor klassen. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å se hvor det går an å hente kunnskaper
- Å studere og lage fagtekster på tegnspråk
- Å arbeide med språklige dempere
- Å lære å legge fram et fagstoff muntlig

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Skrive sakprosatekster, gjerne knyttet til arbeidet i andre fag. Hente aktuell informasjon fra leksikon, oppslagsverk, fagbøker, diagrammer og bilder. Arbeide med avsnitt og rettskri-ving i egne tekster, få veiledning etter behov. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Undersøke hvordan f. eks. illustrasjoner, figurer og margtekst utdypet innholdet i en tekst. Se på hvordan skrifttyper, skriftstørrelse og sideutlegging brukes til å framheve særlig viktige deler av teksten og underordne andre, f. eks. overskrifter, ingress, fotnoter. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å se hvor det går an å hente informasjon om ulike emner
- Å studere og skrive fagtekster
- Å arbeide med språklige dempere
- Å se på illustrasjoner, figurer og sideoppsett i forbindelse med fagtekster
- Å lære å legge fram et fagstoff skriftlig

ØB side 5

Oppgavene gjøres som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Gå gjerne ut av klasserommet, eller inviter noen som kan snakke om søppel, resirkulering og gjenvinning. Det kan være noen fra et miljøparti, kommunen eller andre som arbeider med slike spørsmål. En ekskursjon kan legges som besøk på en miljøstasjon eller søppelforbrenning om dette finnes i nærmiljøet.

①, ② og ③ Løses muntlig som beskrevet i EB.

④ Elevene lager en tekst etter mønsteret i EB og tar teksten opp på video.

Katalogtekst

Drama-teknikken “lærer-i-rolle” gjennomføres selvsagt på tegnspråk.

⑦ og ⑧ Språklige dempere brukes også i tegnspråk. I oppgave 7 og 8 lager elevene små tegnspråktekster som beskrevet i EB. Tekstene kan etterpå oversettes til norsk.

Søk etter informasjon

⑫ og ⑬ Elevene gjør oppgave 13 på tegnspråk først, deretter oppgave 12 på norsk.

Elevene kan samle informasjon enten gjennom skriftlige eller muntlige kilder eller videokilder og presentere det som et foredrag. Bruk da bilder og illustrasjoner. Skriv stikkord som brukes under foredraget. Foredraget kan filmes og studeres på video etterpå.

④ Elevene kan skrive teksten de laget på tegnspråk.

Katalogtekst

⑤ og ⑥ Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

Søk etter informasjon

⑨ ⑩ og ⑪ Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

⑫ og ⑬ Elevene gjør oppgave 13 på tegnspråk først, deretter oppgave 12 på norsk.

Elevene løser også oppgaven som beskrevet i EB. Det kan da være lurt å bruke samme tekst som elevene laget på tegnspråk, og som ble tatt opp på video, som utgangspunkt. Den norske teksten skal skrives.

Ordklasser

EB side 18–19 og LB side 60

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *Faget er en viktig forutsetning for en allsidig utvikling og for en funksjonell tospråklighet i tegnspråk og norsk.*

(Fagets plass i skolen)

– *Elevene skal ha en viss forståelse av den rollen språk og tekst spiller i vår kulturtradisjon.*

De skal utforske det skriftlige språkets bruk og oppbygning, og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk.

(Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Å gi elevene et språk om språket og få kjennskap til ulike tegnklasser på tegnspråk
- Å sortere tegn i tegnklasser
- Å se hvordan tegn kan modifieres og dermed få en annen betydning

Tegnspråkgrammatikk

• 1 Tegnklasser

Elevene skal få kjennskap til ulike tegnklasser og se hvordan tegnene i disse tegnklasser blir modifisert og deres opprinnelse. De skal også se hvordan substantiv blir bokstavert, for eksempel i egennavn.

Arbeid med kapitlet

Elevene må snakke om ulike tegnklasser på tegnspråk.

Ta opp hva som kjennetegner verb på tegnspråk, og hvilken rolle proformer spiller i for-

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Sammenligne tegnspråk og norsk i arbeid med leddstilling, plassering av subjekt og verbal i norsk, lære noe om ulik bruk av “det” og verbet “være” og lære noe om presentasjonskonstruksjoner i tekst. (Hovedmoment 6. klasse)*

– *I lese- og skriveopplæringen må elevene få bruke sin kunnskap om førstespråket for å forstå oppbygning av norsk. Viktige emner må tas opp parallelt i fagene tegnspråk og norsk, og oversettelsesarbeid og sammenligning av språkene blir en viktig arbeidsmåte gjennom hele skoleløpet (kontrastiv undervisning).*

(Arbeidsmåter i faget s. 11)

– *Et språk er ikke bare ord og begreper, det følger regler og har en grammatikk som også er et hjelpemiddel for å lære andre språk. (Fagets plass i skolen s. 10)*

Mål

- Å gi elevene et språk om språket; adjektiv, verb, tallord, pronomer
- Å la elevene se at tegnspråk og norsk skiller seg fra hverandre i måten å bygge opp setninger på
- Elevene skal kjenne til de norske ordklassene som beskrevet i EB og LB

Grammatikk i norsk for døve

- Setninger, setningsledd og presentasjonskonstruksjoner

KOPIORIGINAL TH-1–12

ØB side 7

Oppgave 5, 12, 30, 32 finnes på tegnspråk i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6*.

Ellers gjøres oppgavene i ØB som beskrevet.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med kapitlet som beskrevet i EB og LB. I tillegg tas leddstilling, plassering av subjekt og verbal og bruken av *det* og verbet *være* opp. Det blir tatt opp på slutten av dette

hold til verb.

Ta opp hva som kjennetegner substantiv på tegnspråk. Vet elevene noen substantiver som blir bokstavert? (f.eks. er tegnet for bod: B-O-D) Hvordan oppstår egennavn på tegnspråk?

Ta opp hva som kjennetegner adjektiver på tegnspråk, og hvilken rolle de ikke-manuelle komponentene spiller i adjektivtegn.

Ta opp reglene for benevning av tall på tegnspråk (1., 2. osv., nummer, alder, klokka, etasje, kroner og øre).

4 Elevene ser på teksten i EB og oversetter den til tegnspråk. På tegnspråk brukes referanser (peking, lokalisasjon, blikkretning, synsvinkel) der man på norsk bruker pronomen. Legg vekt på referanser i elevenes tegnspråktekst. Samtidig kan elevene se på navn og navnetegn (eventuelt bokstavering). Teksten kan også brukes til å diskutere de ulike tegnklassene. Det er både verb, substantiver, adjektiver og tallord i denne teksten. For mere om referanser på tegnspråk, se *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6*.

kapitlet, og oppgaver til dette emnet finnes på KOPIORIGINAL TH-1–12.

1, 2 og 3 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

4 Elevene gjør som beskrevet i EB etter at de har arbeidet med oppgaven på tegnspråk.

KOPIORIGINAL 2

Elevene løser oppgaven skriftlig som beskrevet i LB.

Arbeid med setninger, setningsledd og presentasjonskonstruksjoner på norsk

Elevene trenger et språk om språket. Derfor må de bli fortrolige med de vanligste uttrykkene vi bruker når vi snakker om setninger og setningsstruktur, både i norsk og tegnspråk. Tegnspråk og norsk har ulike setningsstruktur. På tegnspråk brukes syntaks og ikke-manuelle komponenter til å uttrykke ulike setningstyper. For eksempler på dette, se *Eksempelsamling 5 (2 Setningsstruktur)*, *Eksempelsamling 8 (2 Setningsstruktur)* og *Tegnspråkgrammatikk 6 (16 Setningsstruktur)* med de tilhørende lærerveiledningene. Norsk markerer ulike setningstyper ved hjelp av syntaks. Det er ikke uvanlig at døves mellomspråk i norsk har trekk fra setningsstruktur på tegnspråk.

Det er viktig at elevene behersker ulike setningsstrukturer på norsk og kan bruke dem i riktige sammenhenger for å få et rikt og variert språk. Diskuter med elevene hvordan setningene får en annen funksjon når leddene blir byttet om. I arbeidet med ulike setningstyper kan man bruke tegnspråkvideoer og elevtekster på tegnspråk og sammenligne de to språkene. Fordi noe av målet med dette emnet er at tegnspråklige elever skal bli bevisste på de forholdsvis faste reglene ved norsk leddstilling, kan oppgaven i forbindelse med KOPIORIGINAL 10 i LB side 91 være: Finn subjekt og verbal. På hvilken plass finner vi verbalet? Hvor finner vi subjektet? Elevene bør også vite at det er andre ledd, som objekt og adverbial, uten at det er nødvendig å gå grundig inn på det i denne sammenhengen.

Spørrende og fortellende setninger på norsk skiller seg fra de samme setningstypene på tegnspråk ved at norske setninger har subjekt- og verbaltvang.

På norsk kan man si: Det var torsdag.

_____ nikk

På tegnspråk sier man: TORS DAG

Her ser man at det på norsk er nødvendig at man bruker *det* som foreløpig subjekt og verbet *være* som verbal. På tegnspråk uttrykkes den samme fortellende setningen ved den ikke-manuelle komponenten (nikk).

Substantivet *det* og verbet *være* brukes også som referanse på norsk. Man kan for eksempel si:

A: Det er fint vær i dag.

B: Ja, det har vært det lenge nå.

Det i setning B refererer her til været, som ved et etablert tema ikke trenger å gjentas.

(Jf. her referanser på tegnspråk.)

Som eksempel på setninger med bruk av *det* og *være* på norsk og hvordan man kan si dette på tegnspråk, kan man bruke teksten

Epaminondas fra videoen *Eventyr fra 17 land*, utgitt ved Møller kompetansesenter 1997, og boka *Eventyr fra 17 land*, utgitt på Cappelen forlag 1979.

Bruk første avsnitt og se på setninger som:

Det var en gang en liten gutt

Men det var så varmt, så varmt

Det er jo kaker, mor, kaker jeg har fått av tante.

Det er da ikke slik du skal gjøre når du får kaker.

Se på hvordan man på norsk bruker *det* og *være*, og hvordan man på tegnspråk uttrykker den samme meningen ved hjelp av tegnspråksyntaks og ikke-manuelle komponenter.

Det brukes i konstruksjoner som kalles utbrytning. Det brukes her for å framheve ledd i setningen. I denne forbindelsen kan man trekke inn kommunikasjon ved hjelp av tale og trykk og betoning. Her må elevene være klar over hvilket ledd i setningen som skal ha trykk for at meningen skal bli riktig.

Klasseromsoppgaver

1 Fordi valget av uttrykksmåte ved presentasjon er så avhengig av situasjon og tekstsammenheng, egner dette temaet seg best for arbeid der en skaper bestemte situasjoner og diskuterer hvordan en kan gi språklig uttrykk for det en vil få fram. En elev (eller andre) kan få i oppdrag å gi informasjon til de andre. Dette spilles og uttrykkes på tegnspråk, og gruppen diskuterer etterpå hvordan en kan skrive det på norsk. Eksempel på slike setninger kan være:

Det er åtte grader ute.

Det sitter en kråke i tretoppen.

Det er en mus i sekken til Ida.

Det er en beskjed til deg på oppslagstavla.

2 En annen oppgave klassen kan arbeide med i forbindelse med denne typen aktivitet, er *Kims lek*. Elevene får først se på en samling gjenstander. Mens de andre snur seg bort, fjerner en av elevene en gjenstand. Hva var det han/hun tok? ("Det var blyanten Ken tok.") Eller elevene tar hver sin gjenstand uten at resten av klassen ser hva. Hvem tok nøkkelen/krittet osv? ("Det var Karin som tok nøkkelen.") Setningene kan skrives på tavla og studeres.

KOPIORIGINAL TH-3 og 5

Se på hvordan verbalet kommer på 2. plass i setningene. Det er viktig å gjøre elevene oppmerksomme på at vi i denne sammenhengen snakker om substantivfraser og adverbialfraser for at dette skal stemme.

KOPIORIGINAL TH-8 og 9

Ta opp med elevene og diskuter hvordan vi endrer fokus i setningen ved å bytte om på leddene. Knytt dette gjerne til artikulasjon og trykk og betoning.

KOPIORIGINAL TH-10

I setningen nedenfor vil feltene **torsdag** og **i forrige uke** bli fargelagt. Dette fordi man i en tegnspråkoversettelse ikke vil finne **Det** og **var**.

Det	var	torsdag	i forrige uke
Subjekt	Verbal		

I setningen nedenfor vil feltet under **Ute** og **solskinn og fint vær** være fargelagt. Dette fordi man i en tegnspråkoversettelse ikke vil finne **var** og **det**.

Ute	var	det	solskinn og fint vær
	Verbal	Subjekt	

Resten av setningene løses etter samme mønster, og elevene vil se at på tegnspråk er det ikke subjekt- og verbaltvang på samme måte som på norsk.

Diskuter i klassen:

Hvilke ledd er med i tegnspråkteksten, og hvilke er **ikke** med?

Finner du en forskjell på setninger på norsk og på tegnspråk?

Vil du bli en god forteller?

EB side 20–30 og LB side 62

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- Dyktiggjøre seg i å lage fortelling på tegnspråk, arbeide med for eksempel miljø og personskildring, konflikt og løsning og legge vekt på valg av tegn/nyanser/variasjon i språket. (Hovedmoment 6. klasse)
- Arbeide med ulike fortellermåter, synsvinkler og kroppsspråk, for å skape spenning eller interesse hos lytterne. (Hovedmoment 6. klasse)
- Dramatisere en fortelling og ta den opp på video. (Hovedmoment 6. klasse)

Mål

- Å bevisstgjøre elevene om tekstsapingsprosessen på tegnspråk
- Å arbeide med ulike fortellermåter, synsvinkler og kroppsspråk for å skape spenning og interesse hos lytterne

Tegnspråkgrammatikk

• 2 Studieteknikk

Elevene skal formulere spørsmål og bli oppmerksom på hvordan spørsmål uttrykkes.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- Få erfaring med fasene i arbeidet med tekst fra uklare ideer til ferdig produkt. Gi positiv og konstruktiv tilbakemelding. (Hovedmoment 6. klasse)
- Diskutere kriterier for god tilbakemelding på uferdige tekster. (Hovedmoment 6. klasse)
- Skrive fortelling, arbeide med f.eks. miljø og personskildring, konflikt og løsning. Legge vekt på ordvalg, nyanser og variasjon i språket. Samarbeide om å lage manus til filmfortelling. (Hovedmoment 6. klasse)
- Fordype seg i lesing av bøker, f.eks. gjennom leseprosjekt, og lese tekster av f.eks. Rasmus Løland, Hans Aanrud, Dikken Zwiilmeyer og nyere forfattere på bokmål og nynorsk og noen tekster på dansk og svensk. De skal bruke leselogg til å notere f.eks. gode uttrykk. (Hovedmoment 6. klasse)

Mål

- Å bevisstgjøre elevene om skriveprosessen
- Å arbeide prosessorientert
- Å lære mer om fortellingssjangeren; teknikker som å bygge opp en stemning, utvide øyeblikket og lage høydepunkt
- Å se sammenhenger mellom tekstsapning på tegnspråk og skriftlig tekstsapning
- Å lese mye for på den måten få kjennskap til hvordan andre forfattere uttrykker seg

ØB side 14

Oppgave 37 finnes på tegnspråk i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6*. De andre oppgavene gjøres som beskrevet i ØB.

Tema – kopling til andre fag

LB side 62

Arbeid med kapitlet

Elevene lager fortellinger på tegnspråk. Start gjerne med idédugnad felles i klassen, lag tankekart, og skriv stikkord. Bruk rådene på side 21 i EB og LB side 62–67, det gjelder også når elevene skal lage tegnspråkfortellinger.

Elevene kan arbeide i par som en del av forberedelsene til skrivearbeid. De kommer med det de kan om et emne (bruk gjerne notater – muntlige, skriftlige eller tegninger). Elevene deler sine ideer med hverandre, og man kan også ha en klassediskusjon om det de vil skrive om.

Arbeid med kapitlet

Se også LB side 62–67. Elevene skriver en fortelling etter at de har laget og tatt opp en fortelling på video på tegnspråk.

1 og **2** Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB. Elevene diskuterer både å lage muntlige fortellinger på tegnspråk og skriftlige fortellinger.

Lag en stemning

Elevbokvideo 6: Roald Dahl: *Heksetimen*
Fra *SVK*.

Elevene ser første kapittel fra *SVK* av Roald Dahl på video.

Elevene arbeider med tegnspråkteksten og ser på hvordan Roald Dahl bygger opp stemningen. Se på fortelleren i videoteksten og studer rytme, kroppsspråk og mimikk i fortellingen. Følg ellers oppgave 3–5 i EB.

Lag en stemning

Elevene leser teksten etter at de har sett den på tegnspråk og løser oppgavene 3–5 som beskrevet i EB og LB.

Utvid øyeblikket

Se på tekst og bilde i EB side 25–26. Elevene prøver å beskrive bildene på tegnspråk etter samme prinsippene som den norske teksten er skrevet.

6 og 7 Elevene gjør oppgavene som beskrevet på tegnspråk.

8 Løs oppgaven med utgangspunkt i tegnspråkteksten.

Finn et høydepunkt, og hold på stemningen

Tegnspråktekster har den samme oppbygningen av høydepunkt som skriftlige tekster. Elevene kan se på en tegnspråktekst og lage en skisse over høydepunktene. Deretter leser de den samme teksten og skisserer høydepunktene i den norske teksten. Sammenlign høydepunktene og se om de er de samme i tegnspråkteksten og norskteksten.

Elevene kan dramatisere eventyret *Bukkene Bruse*, som kan brukes til å illustrere spenningskurve i eventyr.

Hjelp hverandre!

Elevene arbeider på samme måte som beskrevet i punktene 1–7. Teksten lages på tegnspråk, skriftlige stikkord skrives ned og brukes som støtte i innspillingen på video. Elevene viser hverandre videoteksten sin og gir hverandre respons på den.

Skriv fortellingen på nytt

Elevbokvideo 6: Fortell på nytt 1

Elevbokvideo 6: Fortell på nytt 2

Elevene ser på de to versjonene av tegnspråkteksten på video (teksten finnes som KOPIORIGINAL 4). Se den første versjonen av historien. Still spørsmål til teksten, og la elevene komme med forslag til hvordan teksten kan omarbeides. Se etterpå forfatterens forslag til hvordan

Utvid øyeblikket

Se på tekst og bilde i EB side 25–26. Studer den norske teksten og hvordan beskrivelse av person og sted blir tatt med.

6 og 7 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB etter at de har gjort oppgavene på tegnspråk.

8 Løs oppgaven med utgangspunkt i teksten på side 22–24 i EB.

Finn et høydepunkt, og hold på stemningen

Elevene arbeider som beskrevet i LB og EB etter at de har arbeidet med, eller parallelt med at de har arbeidet med, emnet på tegnspråk.

Tekstskapingsprosessen / skriveprosessen

11 Elevene skriver ned den teksten de laget på tegnspråk.

teksten kan omarbeides. Er elevene enige i denne omarbeidingen? Er det noe de kunne tenke seg å gjøre annerledes?

Å omarbeide tekst

9 og 10

Elevbokvideo 6: En nifs opplevelse

Elevene ser fortellingen på video, gjør oppgave 9 og 10 som beskrevet i EB, og tar historien opp på video. Arbeid prosessorientert med tegnspråkteksten.

Tekstskapingsprosessen / skriveprosessen

11 Elevene lager en fortelling på tegnspråk etter punktene i KOPIORIGINAL TH-12.

Manus til filmfortelling

Elevene samarbeider om å lage et manus til en filmfortelling. Her kan man også utforske om det er mulig å lage manus på tegnspråk. Det kan vurderes i hvert enkelt tilfelle hvor mye tid og ressurser man vil legge i et slikt prosjekt. Bruk videokamera og film resultatet. Dette er en fin oppgave for at elevene skal bli bevisste på fortellersjangeren og for at de skal kunne skaffe seg mottakerbevissthet.

Klassedikt

EB side 31 og LB side 69

For L-97:

Se LB side 69

Mål

– Å snakke sammen om klassemiljøet og bli enige om hva som skal til for å lage et godt klassemiljø

Tegnspråkgrammatikk

• 3 Positive og negative uttrykk

Elevene skal bli bevisste på positive og negative uttrykksmåter.

Finn positive og negative tegn. Se på ikke-manuelle komponenter og hvilken rolle disse spiller i uttrykk av positiv og negativ mening.

Mål

– Å snakke sammen om klassemiljøet og bli enige om hva som skal til for å lage et godt klassemiljø

ØB side 16

Første del av oppgave 41 og oppgave 42 finnes på tegnspråk i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6*.

Elevene gjør ellers oppgavene 40–42 som beskrevet i ØB. Se på hvordan positive og negative uttrykk ser ut på norsk.

Tema – kopling til andre fag

Ta opp emnet med følelser og hvordan elevene reagerer på hverandres oppførsel. Se innledning side 18.

Utvid gjerne dette emnet og la elevene arbeide litt mer med spørsmål om klassemiljøet. Lag gjerne veggaviser, foredrag, dramatiseringer og så videre.

1 Samtalen foregår på tegnspråk. Tavla brukes til å skrive opp punktene man kommer fram til. Dette synliggjør for elevene hvordan tegnspråk og norsk utfyller hverandre i praktiske sammenhenger.

2 Elevene lager dikt både på tegnspråk og norsk.

Rettskriving

EB side 32 og LB side 70

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Skrive sakprosaetekster, gjerne knyttet til arbeidet i andre fag, og hente aktuell informasjon fra leksika, oppslagsverk, fagbøker, diagrammer og bilder. De skal arbeide med avsnitt og rettskriving i egne tekster å få veiledning etter behov. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å trene på rettskriving som beskrevet i EB
- Å trene på orddanning og kjenne igjen morfer

Grammatikk i norsk for døve

- Orddanningslære

Forslag til hvordan det kan arbeides med dette emnet kommer til slutt i dette kapitlet.

KOPIORIGINAL TH-13-22

ØB side 17

Elevene gjør oppgave 43–45 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Øvelser av denne type egner seg dårlig for døve elever. Døve elever har ikke problemer knyttet til lyd når de skriver, da de lærer ord som ordbilder. Derfor kan det her være nyttig å arbeide med ordbilder og betydningen av ordene.

Elevene må ha kunnskaper om ordenes betydning på tegnspråk. Det er også nyttig for døve elever å arbeide med orddanningslære. Se innledning side 13 (Orddanningslære) og *Arbeid med orddanningslære* til slutt i dette kapitlet.

De elevene som har muligheter for det, kan i større eller mindre grad følge oppgavene i boka, de andre kan arbeide med oppgavene som foreslått under.

- 1 Elevene finner alle ordene i ramma uansett ordklasse og skrivemåte.

- ② Elevene kan sette ordene i alfabetisk rekkefølge, og de kan klassifisere dem etter ordklasse. Diskuter i klassen hva ordene betyr og lag setninger der ordene brukes. Finn tegn for ordene, og diskuter hvordan tegnene brukes.
- ③ Ta utgangspunkt i ordene i EB. Finn betydning og tegn for ordene i EB. Arbeid men ordbilder og betydning på samme måte som i oppgave 2.
- ④ Arbeid med oppgaven på samme måte som i oppgave 3.
- ⑤ Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.
- ⑥ Arbeid med oppgaven som beskrevet i oppgave 3.
- ⑦ Elevene ser på bildet og skriver ord til bildet.

Arbeid med orddanningslære

Oppgavene til elevene på KOPIORIGINAL TH 13–15 bak i dette heftet omfatter tre måter å lage ord på:

A Orddanning ved sammensetning

Enkelte av oppgavene går ut på å vise hvordan de opprinnelige ordene føyes sammen ved hjelp av sammenføyingsformativ (-e- og -s-) eller uten. Det bør legges vekt på å forstå hva ordene betyr, og at det siste leddet i det sammensatte ordet avgjør hva det dreier seg om. (En ullsau er en *sau* med mye ull, mens saueull er *ull* fra sau.)

B Orddanning ved hjelp av suffiks og prefiks

Det kan være greit å vite at noen prefiks gir ord med en noenlunde regelbundet betydning.

Nektende betydning: u-, dis-, in-, a-, mis-.

Eller betydningen “feil” eller “dårlig”: mis-, van-, u-.

Eksempler finnes på KOPIORIGINAL TH–20, 21, men en må også gjøre oppmerksom på at mis-, van-, u- osv. ikke alltid er forstavelser, men deler av ord (miste, vanilje, uke og mange flere).

C Orddanning ved tilføyelse av bøyingsendinger

Her rettes oppmerksomheten mot endinger som ser like ut, men har forskjellig betydning. Det kan være praktisk å innføre betegnelsene stamme og ending.

KOPIORIGINAL TH-16

Her kan man diskutere ord som *jenteidrett* og *mannsarbeid*. Hva legger vi i disse ordene med tanke på kjønnsrollemønster?

Bøker og lesing

EB side 34–37 og LB side 71

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Samtale om eldre barne- og ungdomslitteratur og studere person- og miljøskildring. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Elevene skal bli kjent med et bredt utvalg skjønnlitteratur og sakprosa på tegnspråk, som både kan gi opplevelse, kunnskap og stimulere leseferdighet og leseglede på norsk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

- Å vekke elevenes interesse for litteratur gjennom videobøker
- Se ellers de målene som står i LB

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Fordype seg i lesing av bøker, f.eks. gjennom leseprosjekt. Lese tekster av f.eks. Rasmus Løland, Hans Aanrud, Dikken Zwiilmeyer og nyere forfattere på bokmål og nynorsk, noe på dansk og svensk. Bruke leselogg til å notere f.eks. gode uttrykk. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Når døve elever skal bli tokulturelle, må de også få kjennskap til de samme forfattere og tekster som andre elever. For å sikre at rikdommen i litteraturen oppfattes og oppleves, vil det være nødvendig å bruke varierte tilnæringsmåter. Det er bl.a. viktig at tegnspråk blir brukt i opplæringen, og at litteratur er tilgjengelig på tegnspråk. (Arbeidsmåter i faget)*

Mål

- Å vekke elevenes interesse for litteratur
- Se ellers de mål som står i LB

Tema – kopling til andre fag

LB side 71

Arbeid med kapitlet

Døve elever skal ha litterære opplevelser både på norsk og tegnspråk. Noen tekster fra leseboka bind 7 og 8 er gjenfortalt på tegnspråk.

Disse tekstene og andre tekster utgitt på tegnspråk skal danne grunnlaget for elevenes litterære opplevelse på tegnspråk. I tillegg skal elevene stimuleres til å lese norske tekster, både de tekstene de har sett på tegnspråk, og andre tekster. Norsk og tegnspråk vil knytte de litterære opplevelsene sammen.

Når elevene lytter til tegnspråktekster er det viktig at de lærer strategier for å strukturere og oppfatte innholdet i en tekst. Man kan her benytte seg av ulike strategier for å lette oppfattelsen av teksten. Se artikkel side 10 om tekstforståelse. Det er viktig å møte mange og varierte

Arbeid med kapitlet

Det er viktig overfor både foreldre og elever å framheve betydningen av å lese. Gjennom lesing og tekstopplevelse får man blant annet kunnskaper om tekstenes oppbygning. Det er nyttig når elevene skal lage sine egne tekster. Det er også viktig at elevene forstår betydningen av å lese og føler at det er noe som er viktig for dem å kunne. Det er viktig å lese ofte og regelmessig, og kanskje kan det være lurt å inngå en lesekontrakt med elevene. Det er da også viktig at foreldrene er informert om dette, slik at de kan hjelpe elevene med lesingen, og at de kan legge forholdene til rette for denne lesingen. Hvor mye og hva som skal leses, avhenger av elevenes leseferdigheter. En lesekontrakt har som formål å øke elevenes ordforråd, få flyt i

tegnspråktekster for at elevene skal få gode kunnskaper om sjangrer på tegnspråk. Det er også gjennom møte med andre tekster elevene får innsikt i hvordan andre uttrykker seg, og på den måten bli bevisst på hvordan de selv bruker språket og uttrykker seg i ulike sammenhenger. Å møte mange og varierte tekster har også stor betydning for elevenes ervervelse av kunnskaper og ferdigheter på mange områder. Elevene kan lytte til videobøker og lage anmeldelser av disse på både på tegnspråk og norsk.

lesingen, våge å gå videre i lesingen selv om det er noe de ikke forstår, og få lesingen til å bli en del av hverdagen (*Metodbok – svensk for döva*, 1991). For mer om leseprosessen og lesestrategier, se innledning side 12.

Lesing av litteratur og samtale om litteratur er viktig og må derfor gjøres systematisk gjennom hele skoleåret. Lærer, elever eller andre forteller fra bøker de har lest, og på denne måten vekkes de andre elevenes interesse for å lese den boka eller en annen bok. Det er viktig å vekke elevenes nysgjerrighet.

Strategier

Det er viktig at elevene har kunnskap om mange ulike strategier når de skal lytte til og lese en tekst. En strategi som kan brukes, er *Teori – Bevis – notat*. Denne strategien hjelper elevene å forstå at de må begynne å tenke som forskere. En utforskende holdning er et viktig element for å oppfatte innhold i tekster. Elevene kan til dette bruke et skjema der de fører opp problemer til venstre og mulige løsninger til høyre.

Hva er problemet? (beskrivelse)	
Hva skjer pga. problemet? (virkning)	
Hva kommer det av? (grunner)	
Forslag til løsninger:	

Denne strategien kan fungere godt for å hjelpe elevene til å tenke på problemer som personer i noveller og romaner står overfor, men kan også brukes til å arbeide igjennom egne problemer og spørsmål. (Engen 1996)

En annen type strategi som kan brukes, er *Strukturplan*. Det er et hjelpemiddel for å få elevene til å forstå forfatterens håndverk – plan med fortellingen. En slik strukturplan kan inneholde punkter som:

- de viktigste personene
- tid og sted
- problemet
- mål (personens plan for å løse problemet)
- viktige hendinger i fortellingen
- løsningen

Å lage en slik strukturplan gjør det lettere for elevene å holde orden på innholdet i en tekst, samtidig som det gjør det enkelt å oppsummere en tekst i etterkant (Engen 1996).

Elevene må få mulighet til å videreutvikle slike strategier slik at de føler at det blir en del av dem selv, og slik at de får selvtillit nok til å

videreutvikle dem og utvikle sine egne unike læringsstrategier. Om du vil lese mer om strategier og strategibruk, se *Prosjekt CRISS. Å lære å lære* av Carol M. Santa, oversatt til norsk av Liv Engen.

- ② Elevene ser på videobøker på biblioteket (også videobøker laget til norskverket) og ser om de finner noen tekster som er oversatt til tegnspråk av disse forfatterne.
- ③ Se på de tekstene som ble funnet på tegnspråk, og se på hvordan barna er beskrevet, og hvordan de hadde det.
- ④ Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

Samtale om litteratur

Elevene ser om de kan finne videobøker på biblioteket, og man kan snakke om videobøker elevene har sett før.

- ⑤ Elevene gjør oppgaven som beskrevet, men med utgangspunkt i videobøker.

- ①, ② og ③ Gjør oppgavene som beskrevet i EB.

Samtale om litteratur

- ⑤ Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

Leseprosjekt

Elevene arbeider med emnet som beskrevet i EB, men glem ikke at videobøker også er en del av den litterære opplevelsen for døve.

Bildebok

EB side 38–41 og LB side 74

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- Undersøke hvordan avsnitt fungerer i tekstskaping. (Hovedmoment 6. klasse)
- Oppleve eventyr, sagn og myter fra andre land og fortelle dem til yngre elever. (Hovedmoment 6. klasse)
- Elevene skal bli kjent med et bredt utvalg skjønnlitteratur og sakprosa på tegnspråk, som både kan gi opplevelse, kunnskap og stimulere leseferdighet og leseglede på norsk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- Undersøke hvordan f.eks. illustrasjoner, figurer, margtekst utdyper innholdet i en tekst. Se på hvordan skrifttyper, skriftstørrelse og sideutlegging brukes til å framheve særlig viktige deler av teksten og underordne andre, f.eks. overskrifter, ingress, fotnoter. (Hovedmoment 6. klasse)
- De skal kunne bruke skolebiblioteket mer selvstendig. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)
- Utforske og diskutere hvordan avsnitt fungerer i skriftlig tekst, og arbeide med tegnsetting, blant annet med komma eller ikke komma mellom hovedsetninger og leddsetninger. (Hovedmoment 6. klasse)

Mål

Se mål i LB.

Tegnspråkgrammatikk

• 4 Studieteknikk

Elevene skal lytte til tekster og svare på spørsmål.

ØB side 19

Oppgave 46–48 finnes på tegnspråk på Tegnspråkgrammatikk 6.

Arbeid med kapitlet

Arbeid med bildebøker kan være en god støtte til svake lesere. Bruk gjerne bildebøker gjennom hele skoleløpet. Bildebøker kan leses selvstendig, eller de kan brukes som innledning når elevene skal lese en tekst eller lytte til en tekst på video.

3

Elevbokvideo 6: Da fuglene fikk farger

Ta utgangspunkt i videoteksten (og teksten på kopieringsoriginal 5) og lag en bildebok av fortellingen om da fuglene fikk farger. Elevene må da finne ut hva som hører sammen i en tekst, slik at de kan strukturere stoffet på en slik måte at det lar seg gjøre å lage bildebok.

Teksten i bildeboka kan også være på tegnspråk. Elevene har da bildene og forteller historien på tegnspråk. Dette kan tas opp på video.

Ekstraoppgave

Elevene kan lage sin egen bildebok på video. Lag tegnspråktekst, og lag illustrasjoner og ta opp på video.

1, 2, 3 og 4 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB. Å lage bildebøker av historier som elevene leser, er en fin måte å arbeide på for å forsikre seg om at elevene har forstått det de leser. Om elevene lager sin egen bildebok, kan det bidra til at de føler at de mestrer å formidle en historie på en bedre måte enn om de bare har tekst å forholde seg til.

KOPIORIGINAL 6

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i LB.

Ekstraoppgave

Elevene skriver teksten de leste inn på video.

Intervju

EB side 42–47 og LB side 78

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *Lage informasjonsprogram/“tegnspråkvavis” som publiseres på skolen, og arbeide med overskrifter, idéskapere og komposisjon av stoff.*

(Hovedmoment 6. klasse)

– *Gjennomføre et intervju på video med tanke på at det skal bli en skriftlig tekst på norsk.*

(Hovedmoment 6. klasse)

– *Utforske komposisjon og virkemidler i noen vanlige muntlige sjangrer, bl.a. foredrag, intervju, fortelling og samtale.* (Hovedmoment 6. klasse)

– *Arbeide med temaer/prosjekter, f.eks. “hvordan bevege seg mellom ulike samfunn”, “sentrale kvinner og menn i norsk døvehistorie” og “døveundervisningens historie i Norge”.*

(Hovedmoment 6. klasse)

– *Bli kjent med norske døve kunstners arbeider.* (Hovedmoment 6. klasse)

Mål

– Å studere intervjusjangeren

– Å lage et intervju,- fra spørsmål til presentasjon i form av en tegnspråkstekst

Tegnspråkgrammatikk

• 5 Studieteknikk

Elevene skal lage spørsmål til en tekst.

Arbeid med kapitlet

Elevene kan for eksempel intervjuere eldre døve, døve i arbeidslivet eller andre personer (evt. ved hjelp av tolk). Elevene forbereder seg på intervjuet ved å skrive ned spørsmålene eller stikkord til det de vil skrive om, og gjennomfører intervjuet på tegnspråk (ev. ved hjelp av tolk). Intervjuet kan filmes for deretter å tas med tilbake på skolen og bearbeides ut fra videoopptaket. Hvordan intervjuet filmes og be-

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Lese aviser og se på stoffutvalg. Skrive ut og redigere et intervju. Lage en avis som publiseres på skolen eller i lokalmiljøet, arbeide med overskrifter, bilder og sideutlegging, f.eks. ved bruk av tekstbehandling. Eksperimentere med å kombinere tekst og bilde og med å integrere tekst og tegning ved hjelp av elektroniske hjelpemidler.* (Hovedmoment 6. klasse)

Mål

– Å studere intervjusjangeren

– Å lage et intervju,- fra spørsmål til skrevet tekst

ØB side 20

Oppgave 49 finnes på tegnspråk i

Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6 og Tegnspråkgrammatikk 6.

Oppgave 50 gjøres som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med kapitlet som beskrevet i EB og LB på norsk i tillegg til det de kan gjøre på tegnspråk.

arbeides, avhenger av muligheter for redigering i etterkant. Om lite utstyr er tilgjengelig, er det enkleste å filme både intervjueren og intervjuobjektet samtidig. Da trengs det ikke redigering etterpå. Pass da på at det er mulig å avlese begge personene på opptaket.

Emnet kan utvides, og elevene kan arbeide mer med dette emnet ved å lage et prosjektarbeid. Finn ut hvilken presentasjonsform prosjektet skal ha, og kom sammen med elevene fram til hva mer de vil finne ut av.

Norske døve kunstnere

Kunstnere 6 er en video knyttet til dette verket som tar for seg og presenterer seks norske døve kunstnere; fem som er aktive i vår tid (på 1990-tallet), og én som virket på 1800-tallet.

Litt om denne videoen og hvordan den kan brukes:

Elevene skal i følge L-97 bli kjent med norske døve kunstnere. På denne videoen blir vi kjent med seks kunstnere fra vår tid som er aktive på slutten av 1990-tallet. Ann-Beate Wærnes er den vi blir best kjent med. Hun er fra Trondheim der hun, da opptakene ble gjort i desember 1998, hadde utstilling på Café La Cabana i Trondheim. Hun forteller om sitt forhold til kunst, og vi får se hvordan hun arbeider og smakebiter fra hennes kunst. Opptakene fra de fire neste kunstnerne er gjort på Døves kultur dager i Ålesund 1998 og viser noe av utstillingen pluss intervju av kunstnerne. Rune Pettersen og Kurt Oksnes er fotografer. Hanne Enerhaugen arbeider med silkemaling, oljemaling og skulptur, og Kjersti Fylling Lefstad driver med akvarell og akrylmaling. Vi blir også kjent med Cornelis Mehlum og hans bidrag på *Deaf Arts Now!* i Stockholm i september 1998. Til slutt ser vi noen bilder av Mathias Stoltenberg. Han levde fra 1799 til 1871 og er regnet som en av Norges beste portrettmalere på 1800-tallet. For mer informasjon om Mathias Stoltenberg, se side 76 i dette heftet der det står litt om ham. Døves video gav i 1997 ut videoen *Mathias Stoltenberg*, som gir en fin presentasjon av kunstnerens liv og arbeid. Det kan også her henvises til boka *Mathias Stoltenberg* utgitt på Aschehoug forlag 1935.

Denne videoen har som mål å gi elevene

Elevene kan lese diktet om Spørreper Svarløs, og de kan se på innholdet.

Snakk om hvordan elevene opplever det å spørre og det å få svar. Er det noe de opplever som vanskelig i forbindelse med å være døv? Det er spesielt viktig å la døve elevene spørre og ta seg tid til å svare. For døve elever er det spesielt viktig å være oppmerksom på at informasjon når eleven, da mye tilfeldig læring ikke når fram. Det blir derfor av spesiell betydning at elevene spør og får gode svar på det de lurer på. Det er viktig å bevisstgjøre elevene på hva det er de vil spørre om, hvilke svar de ønsker å få, og hva de skal bruke svaret til.

bedre kjennskap til norske døve kunstnere, men kan også brukes som utgangspunkt til et prosjektarbeid om døve kunstnere. Elevene kan selv undersøke i sitt nærmiljø om det er noen døve kunstnere de kan intervju, og de kan da selv lage reportasjer/presentasjoner av disse. Intervju vil da være en sentral arbeidsform.

Andre tema- og prosjektarbeid er *Hvordan bevege seg mellom ulike samfunn*, *Sentrale kvinner og menn i norsk døvehistorie* og *Døveundervisningens historie i Norge*.

Kapitlet om intervju kan også knyttes til avissjangeren. Det kan enten være videoavis eller en skriftlig avis.

- 1 og 2 Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB.
 3 Elevene diskuterer i klassen samtidig som de bruker tavla å notere på. På denne måten får man vist eleven de to språkenes ulike funksjon.

Elevbokvideo 6: Intervju med Wenche Krossøy

Elevene bruker denne teksten og ser på hvordan intervjuet bygges opp. Elevene ser på hvilke typer spørsmål som stilles, og hvordan det svares.

For flere intervjuer på tegnspråk, og for intervju med bruk av tolk, kan det være aktuelt å bruke ulike *Tegnsatt*, *Tegntitten* eller andre egnede programmer produsert for døve.

- 4, 5 og 6 Elevene arbeider med den skriftlige teksten og oppgaver knyttet til den som beskrevet i EB og LB og bruker KOPI-ORIGINAL 7 i LB.

Elevene har lest intervjuet på side 44–45 i EB og arbeidet med oppgave 4, 5 og 6. De kan nå forsøke å skrive intervjuet (eller deler av intervjuet) med Wenche Krossøy etter den samme oppbygningen.

Råd til intervjuere

- 7 Elevene skriver ned spørsmålene de ville spurt seg selv. Svarene kan de lese inn på video og bygge videre på dette for å lage et selvportrett. Resultatet spilles inn på video til slutt. Elevene kan også skrive portrettintervjuet. Se for øvrig det som står i LB om intervju.

KOPIORIGINAL 8 og 9

Elevbokvideo 6: Guttedrømmen som ble til virkelighet

La elevene få KOPIORIGINAL 8 for å se på spørsmålene og svarene. Se deretter videoteksten med det omformede intervjuet. Se også på hvordan spørsmål og svar blir gjengitt.

Se på hvordan fortelleren skifter mellom direkte og indirekte tale. Teksten på KOPIORIGINAL 9 er et skrevet intervju som er skrevet ut fra skriftlige former. Tegnspråk er et muntlig språk; de trekkene i teksten som er typiske for skriftlige tekster, er derfor forsøkt overført til den muntlige sjangeren.

Elevene kan også lese det skriftlige intervjuet for så å løse oppgavene nederst på kopioriginalen.

8 Elevene forbereder intervjuet skriftlig med stikkord. Resultatet leses inn på video og/eller skrives.

Elevene kan for eksempel intervju:

- Sentrale skikkelser i den lokale døveforeningen
- Eldre døve som kan fortelle om sine opplevelser på døveskolen
- Døve personer i nærmiljøet som har en spennende hobby eller et spennende yrke
- osv.

Substantiv

EB side 48–49 og LB side 87

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *De (elevene) skal utforske oppbygningen og bruken av språket og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

- Å arbeide med substantivtegn
- Å aktivisere ordforrådet

Tegnspråkgrammatikk

• 1 Tegnklasser

Elevene skal få kjennskap til ulike tegnklasser og se hvordan tegnene i disse tegnklassene blir bokstavert, for eksempel i egennavn.

Arbeid med kapitlet

Repeter hva som kjennetegner substantiv på tegnspråk. La elevene komme med eksempler på hvordan egennavn ser ut på tegnspråk. Se på hvordan bokstavering og navnetegn virker sammen. Diskuter hvordan man på tegnspråk bruker entall/flertall, bestemt/ubestemt form av substantiv. Se på bruken av oral komponent fra norsk i substantiv på tegnspråk.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *De skal utforske oppbygningen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

- Å arbeide med substantiv
- Å aktivisere ordforrådet

ØB side 21

Elevene gjør oppgave 51 til 56 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Følg det som står i EB og LB.

1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7 Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB. Oppgave 1 og 2 er det kanskje lurt å løse felles i klassen.

Ekstraoppgave

En slik oppgave er avhengig av elevenes ordforråd i norsk. Den bevisstgjør elevene på at det brukes flere ord for samme ting. Her kan man også se på om det er spesielle ord som brukes i ungdomsmiljøer, f.eks. slanguttrykk.

Babels tårn

Elevboka side 50–55 og LB side 88

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Elevene skal ha noe kjennskap til hvordan tegnspråk og skriftlig norsk skiller seg fra hverandre, og de skal lære noe om virkemidler og komposisjon i tegnspråk som muntlig form og i forhold til norsk som skriftlig form. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*
- *De skal utvikle forståelse for hvordan vi bruker språket i offentlig sammenheng. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*
- *Møte tegnspråktekster fra ulike språklige områder i Norge og også noe svensk og dansk tegnspråk. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å rette søkelyset mot ulike tegnspråk, ulike tegnspråkvarianter, kroppsspråk og vanskelig språkbruk
- Å studere et bilde

Tema – kopling til andre fag

Engelsk: Se forskjeller og likheter mellom NTS og BSL og norsk og engelsk skriftspråk.
Tegnspråk og norsk: Studer forskjeller på tegnspråk som muntlig språk og norsk som skriftlig språk.

Arbeid med kapitlet

Fortell elevene historien om Babels tårn. Her kan emnet om tegnspråk komme inn og man kan snakke om hvordan tegnspråk oppfyller det behov en har for muntlig språk og hvordan norsk fyller de behov en har for skriftlig språk. Se også på betydningen av å ha sitt eget språk, hva det gjør med samholdet hos en gruppe mennesker, og hvilken rolle dette samholdet har hatt i døvesamfunnet gjennom blant annet oralismens tid. Det kan også være mulig å komme inn på hvordan tegnspråket er blitt sett

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Elevene skal ha noe kjennskap til hvordan muntlig og skriftlig språkbruk skiller seg fra hverandre, og lære noe om virkemidler og komposisjon i ulike muntlige og skriftlige sjangrer. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*
- *De skal utvikle forståelse for hvordan vi bruker språket i mer offentlig sammenheng. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

- Å rette søkelyset mot ulike språk, mot nordiske språk, kroppsspråk og mot vanskelig språkbruk

Tema – kopling til andre fag

ØB side 22

Elevene gjør oppgave 57–68 som beskrevet i ØB.

på gjennom historien, og hva som har preget synet på tegnspråk gjennom ulike faser.

En innføring i døves historie og kultur kan finnes i bøkene; *Dövas historia* Del 1 av Per Eriksson, utgitt ved SIH Läromedel 1994, og *Døvekultur – den usynlige kulturen?* av Liv Auestad, Anlaug Stokka Urstad og Viggo Østebø, utgitt ved avdeling for utvikling av læremidler etc. ved Vestlandet kompetansesenter 1993.

① Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB og LB.

Vi snakker forskjellig

- Se på og snakk om forskjeller på hvordan unge og eldre døve snakker.
- Se på hvordan tegnspråket er under utvikling. Hvordan nye tegn oppstår som resultat av samfunnets utvikling, og behov for nye tegn og uttrykk.
- Se på ulike variasjoner av språkbruk (ulikt språk i ulike situasjoner, ulike språk hos ulike grupper mennesker, f.eks. ungdomsspråk og språkbruk hos eldre døve).
- Dialekter blir også tatt opp i elevboka på side 151, men ta gjerne dette temaet opp også nå. Se på ulike dialektvariasjoner. Se på variasjoner på språk som gjerne oppstår i miljøet rundt en døveskole. Videobrevveksling mellom skolene kan være et godt utgangspunkt for å studere språkvariasjon mellom sin egen språkbruk og språkbruk hos ungdommer på en annen døveskole i en annen del av landet.
- Diskuter hvordan elevene tror tegnspråk har oppstått.
- Se på hvilke tegnspråk som er i familie med hverandre.

For å se på dette kan en bruke videoen *Døve mennesker før oss*, utgitt ved Møller kompetansesenter 1990.

Vi snakker forskjellig

Elevene gjør som beskrevet i LB med utgangspunkt i det norske språket.

Disse oppgavene kan gjøres som klassesamtale eller danne grunnlaget for små og store prosjekter som kan resultere i en tegnspråktekst på video, en framføring (skuespill, foredrag o.l) eller et skriftlig materiale (veggplansjer eller en rapport).

Vi snakker forskjellig

- ② og ③ Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB med utgangspunkt i tegnspråk.
- ④ Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB og LB. Ta opp hvordan gester brukes til å gjøre seg forstått om man ikke kan et språk. Gester brukes både av døve og hørende når man skal prøve å gjøre seg forstått.

Nordiske språk

KOPIORIGINAL TH-23–26

Se på det norske enhånds- og tohåndsalfabetet og det danske og svenske håndalfabetet. Sammenlign disse og se på likheter og forskjeller.

Dansk tegnspråk:

Træl og fri utgitt av Døveskolenes Materialelaboratorium, Aalborg 1989.

Denne videoen kan brukes i undervisningen for at elevene skal bli kjent med dansk tegnspråk. Dett er en spennende historie med et forholdsvis enkelt språk, som elevene også kan se i sin helhet.

Elevene ser om det er tegn som er forskjellige fra norsk tegnspråk. Eksempler er:

HISTORIE

GUTT

HETE

BARN

osv.

Se også på hvordan alder uttrykkes, og hvordan EN-PERSON uttrykkes (tommelfinger som proform, mens man på norsk bruker pekefinger som proform).

Vi snakker forskjellig

- ② Elevene kjenner sikkert ord fra ulike talespråk. Gjør oppgaven som beskrevet i EB og LB.
- ③ Ta opp enkelte dialektord og finn ut hva som sies på elevenes hjemsted. Sammenlign dialektordene. Vis elevene skriftlig ulike ord som sies forskjellig på ulike steder i landet.
- ⑤ og ⑥ Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Nordiske språk

- ⑦, ⑧, ⑨ og ⑩ Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB.

Svensk tegnspråk:

Her kan *Lust att läsa?!* utgitt av SIH 1997 brukes. Eksemplene her er hentet fra boktips om Gummi-Tarzan. Se på bokstavering av Ivan Olsen. Hvordan er det svenske håndalfabetet i forhold til det norske?

Se om det er tegn som er forskjellig fra norsk tegnspråk. For eksempel:

MOR

FAR

DERFOR

GUTTER

GAMMEL GUBBE

HEKS

Diskuter om elevene kjenner til tegn fra dansk og svensk tegnspråk som er like med norsk tegnspråk, men har ulik betydning.

Byggekløssene i språket

EB side 56–66 og LB side 90

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *De skal utforske oppbygningen og bruken av språket og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

- Å lære enkel analyse av tegnspråktekster
- Å se språklige variasjoner i tegnspråktekster (se tegnspråkgrammatikk)

Tegnspråkgrammatikk

• 6 Byggekløssene i språket

Elevene skal kunne analysere og se de enkelte elementene i språket og se hva de enkelte tegn refererer til.

Arbeid med kapitlet

1, 2, 3 og 4 Elevene gjør det samme på tegnspråk. For eksempler på dette, se *Lærer-*

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *De skal utforske det skriftlige språkets bruk og oppbygning, og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

– *Lage samlinger av forkortelser. (Hovedmoment 6. klasse)*

– *Dyktiggjøre seg i bruken av språklydene og konsonantforbindelsene. (Hovedmoment 6. klasse)*

– *Arbeide med rytmetrening og eksperimentere med ord- og setningsrytme. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Se mål i lærerveiledningen, i tillegg til
- Å arbeide med forkortelser og lage samlinger av dem

ØB side 24

Oppgave 70 og oppbygningen i oppgave 73 finnes på tegnspråk i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6*. Alle oppgavene fra oppgave 69–106 kan gjøres. For oppgaver under stavelser og deling av ord kan dette gjøres i forbindelse med ordanningslære, som blir tatt opp på side 35 i dette heftet.

Oppgave 86–97 bygger på lyder i språket. Dette kan man sette i forbindelse med artikulasjonstrening. Døve lærer skriftspråket visuelt og vil derfor ikke oppleve de samme problemene som hørende ved innlæring av disse ordenes skrivemåte. Legg vekt på at elevene skal kjenne skrivemåte og betydning av ordene.

Arbeid med kapitlet

1, 2, 3 og 4 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB.

veiledning i tegnspråkgrammatikk 6 og Tegnspråkgrammatikk 6; 7 Byggeklossene i språket (oppgave 33). På tegnspråk er det ikke bare snakk om å legge til tegn, men også bruke modifiseringer for å bygge ut pyramidene.

Analyse

5, 6 og 7 Elevene analyserer tegnspråktekster. Bruk tegnspråktekster, eller oversett norske setninger til tegnspråk til bruk i analysearbeidet for å finne subjekt og verbal. Se Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6 og Tegnspråkgrammatikk 6; 6 Byggeklossene i språket for flere oppgaver på dette.

Sammensatte ord

8, 9, 10, 11 og 12 Se Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6 og Tegnspråkgrammatikk 6; 6 Byggeklossene i språket for oppgaver med sammensatte tegn.

Positive og negative ord

13, 14 og 15 Se Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6 og Tegnspråkgrammatikk 6; 3 Positive og negative uttrykk, for oppgaver og eksempler på dette.

Stavelser

16, 17, 18, 19 og 20 Se Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6 og Tegnspråkgrammatikk 6; 6 Byggeklossene i språket for eksempler og beskrivelser av tegns manuelle og ikke-manuelle komponenter.

Analyse

Oppgave 5, 6 og 7 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB.

Sammensatte ord

8, 9, 10, 11 og 12 Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB. Dette er et emne døve elever har stort utbytte av å arbeide med, med tanke på leseprosesser og ordgjenkjenning.

Positive og negative ord

13, 14 og 15 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Stavelser

16, 17, 18, 19 og 20 Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB. Oppgave 16 kan brukes til artikulasjonstrening.

Bokstaver

21 og 22 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Vokaler og konsonanter

23, 24, 25, 26, 27 og 28 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Kommunikasjon ved hjelp av tale

Elevene kan her arbeide med språklyder og konsonantforbindelser og med rytmetrening og eksperimentere med ord og setningsrytme. Elevene skal arbeide med konsonantforbindelser og med å uttale ord i en setning for å se hvordan lydene blir når flere ord uttales etter hverandre.

Grensemarkører

Se i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6; 6 Byggekløssene i språket* for eksempler og oppgaver som går på hvordan grenser markeres på tegnspråk.

Tegn

29, **30**, **31** og **32** Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Forkortelser

33, **34** og **35** Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB. Det er viktig å arbeide med forkortelser som senere kan lette leseforståelsen og være til hjelp når elevene skal skrive notater og stikkord. Elevene lager samlinger av forkortelser og lager forklaring på disse på tegnspråk og skriver ut forkortelsen.

Tonespråk

EB side 67–69 og LB side 93

De elevene som har forutsetninger for å høre på musikk og synes det er morsomt, kan gjennomføre dette som beskrevet i EB og LB. De andre elevene hopper over dette emnet. Dette kapitlet kan om ønskelig knyttes opp mot rytme i faget Drama og rytmikk.

ØB side 35

Elever som har forutsetning og interesse av det, kan gjøre oppgavene som beskrevet i ØB.

Adjektiv

EB side 70–71 og LB side 100

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– De skal utforske oppbygningen og bruken av språket og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

– Å arbeide med adjektiv og modifisering av tegn

Tegnspråkgrammatikk

- 1 Tegnklasser (adjektiv)
- 6 Byggekløssene i språket (oppgave 33)
- 8 Modifisering

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– De skal utforske det skriftlige språkets bruk og oppbygging, og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

– Å arbeide med ordklassen adjektiv

ØB side 36

Oppgave 115 finnes på tegnspråk i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6*. Oppgave 111–116 gjøres som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider tekstbasert med adjektiv. Se på ulike tegnspråktekster og finn beskrivelser. Se på hvordan adjektiv brukes på tegnspråk i forhold til bruk av adjektiv og adverb på norsk.

6

Elevbokvideo 6: Etterlysning

Bruk tegnspråkteksten for å finne adjektiv som elevene skriver ned. Elevene må da finne norske ord for adjektivene.

7 Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB og LB på tegnspråk.

1, 2, 3, 4 og 5 Oppgavene her løses som beskrevet og med utgangspunkt i norsk, der man baserer seg på det som er gjennomgått i tegnspråkgrammatikk.

7 Elevene skriver etterlysningen som de laget på tegnspråk uten adjektiv.

Elevene kan lage etterlysninger både på tegnspråk og på norsk.

Sport og tekster om sport

EB side 72–79 og LB side 101

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Samtale om eldre barne- og ungdomslitteratur og studere person- og miljøskildring. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Eksperimentere med å lage sakprosaetekster på video, gjerne knyttet til arbeidet i andre fag, og hente informasjon fra tegnordbøker, videobibliotek o.l. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å lage tekster om sport på tegnspråk og ta disse opp på video
- Å arbeide med artikkel, fortelling og dikt på tegnspråk
- Å aktivisere tegnforrådet om sport

Tegnspråkgrammatikk

• 7 Referanse (7.3 Lokalisasjon)

Se på hvordan lokalisasjon brukes for å organisere innholdet i tekster for å se på hvordan blant annet påstander og forhold plasseres i forhold til hverandre i tegnrommet.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Skrive sakprosaetekster, gjerne knyttet til arbeidet i andre fag. Hente aktuell informasjon fra leksikon, oppslagsverk, fagbøker, diagrammer og bilder. Arbeide med avsnitt og rettskriving i egne tekster, få veiledning etter behov. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å skrive tekster om sport i ulike sjangrer
- Å arbeide med artikkel, fortelling, dikt
- Å aktivisere det norske ordforrådet som har med sport å gjøre

ØB side 38

Elevene gjør oppgavene 117–120 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Se i Døves Tidsskrift eller TV program laget for døve (*Tegnsatt, Tegnkult* o.l.) for å finne aktuelle reportasjer om døve som driver med sport.

1 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB og LB.

4

Elevbokvideo 6: Artikkel: *Håndball*

Elevene ser artikkelen på video.

Artikkel på tegnspråk har de samme kjennetegn som skriftlige artikler.

Elevene ser på hvordan artikkelen er bygd opp i avsnitt, hvordan fortelleren ved hjelp av ikke-manuelle komponenter markerer nytt avsnitt. For å finne avsnittene i tegnspråkteksten

2 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

3 Oppgaven løses som beskrevet i EB og LB.

4 Elevene leser artikkelen og svarer på spørsmålene i boka som beskrevet i EB.

må elevene se på innholdet og se når fortelleren går over til å fortelle om noe nytt.

Elevene kan lage sin egen artikkel om et selvvalgt emne etter regler for oppbygging av artikler. Prøv å bytte om på avsnittene for å se om artikkelen blir bedre eller dårligere. La elevene se at det har betydning for lytterens oppfattelse av innholdet hvilken rekkefølge avsnittene kommer i.

Elevene kan lage en artikkel uten overskrift og uten at lytteren direkte blir fortalt emnet. Dette for å vise for elevene viktigheten av overskrifter og sammenheng i teksten.

Strategi

Om elevene er usikre på faktatekster, kan en fast struktur hjelpe dem i gang. Det gjelder enten elevene skal lage en faktatekst på tegnspråk eller på norsk. Når de har fått en følelse for struktur, kan de gradvis bevege seg bort fra den fastlagte formen og bruke/utnytte strukturene på sine egne og kanskje mer nyskapende måter. (Engen 1996)

Elevene i 6. klasse har fra før god kjennskap til hva de skal gjøre. Men jeg tar denne strategien med her, da den kan være fin for å repetere sjangeren om elevene trenger det.

Denne type tekster kan kalles *spoletekster*. En slik tekst starter med en bestemt påstand, flere støtteavsnitt og en konklusjon.

Innledningsavsnittet avsluttes med en påstand/mening som det deretter argumenteres for i de neste avsnittene. Teksten avsluttes med et sammendragsavsnitt der hovedmomentet gjentas. Elevene kan bruke en sjekkliste til spolefortellingen. Se figuren nedenfor.

Sjekkpunkter – spolefortelling

Ja/nei – eventuelle kommentarer

Inneholder første avsnitt en påstand? (La elevene se teksten og notere påstanden)	
Forklarer det andre avsnittet det første momentet i påstanden?	
Forklarer tredje avsnitt det andre momentet i påstanden?	
Inneholder hvert avsnitt en hovedidé? (La elevene notere hovedideen)	
Inneholder hvert avsnitt ideer som forklarer og styrker hovedideen?	

Som en videreføring kan elevene arbeide i par eller i grupper der de velger seg et emne de vil lage en spoletekst på. Det kan godt være et emne de kjenner fra for eksempel samfunnsfag eller andre fag på skolen. Hver gruppe lager sin spoletekst enten på tegnspråk eller skriftlig. Deretter bytter gruppene kladder og redigerer hverandres tekster.

Elevene kan for eksempel lage videobrev eller skrive brev til noen og fortelle hvordan man lager en spoletekst. På den måten må elevene tenke gjennom og sette tegn eller ord på det han kan om spoletekster. Da vil man fort se om eleven har forstått hvordan man lager en spoletekst.

En annen strategi går ut på å bevisstgjøre elevene om deres *rolle* som tekstforfatter. De må vite hvem de henvender seg til, bli bevisst på hvilken sjanger de skriver i, og at de må tydeliggjøre emnet/temaet for oppgaven. Denne type strategi kaller man i CRISS-prosjektet *KomTekst* eller *Rolleskriving*. KomTekst-strukturen har disse nøkkel-elementene:

Sender:	Hvem er forfatteren? En soldat, en general, en bruksgjenstand, et matematisk begrep?
Mottaker:	Hvem er dette skrevet til? En mor, en regjering, en bruker, en lærer?
Budskapet:	Hva ønsker forfatteren å formidle - hva er budskapet? Overtale en soldat til å spare livet ditt, krav om lik lønn for likt arbeid, understreke hvor viktig jeg (senderen) er.
Formidlingsmåte (sjanger):	Hvilken sjanger egner seg best for å formidle budskapet? Et brev, en tale, et minneord, en samtale, et loggboknotat?

Start med å forklare at alle forfattere må vurdere disse fire komponentene når de skal lage en tekst. Ha en idédugnad i klassen for å få fram ideer om et emne. Velg flere emner blant dem som foreslås. Diskuter noen av emnene og list opp mulige roller (sender og mottaker), sjangertyper og noen uttrykksfulle og handlingsrettede verb som passer i hvert emne. La elevene lage tekster enten på tegnspråk eller skriftlig til en av oppgavene som ble laget. Når elevene har kommet inn i hvordan man kan arbeide med en KomTekst-strategi, kan de lage sine egne tekster enten på tegnspråk eller norsk. Tekstene kan eventuelt vises for andre elever.

(Engen 1996)

Pass på å ikke bruke de faste mønstrene i for eksempel spoletekster for mye. Når elevene har fått følelsen av struktur, kan de rive seg løs fra den faste strukturen og få mer frihet (Engen 1996).

5 Elevene samler nødvendig informasjon fra skriftlige og/eller muntlige kilder og skriver stikkord til en artikkel om en idrettsgren. Framfør artikkelen på tegnspråk, og ta den opp på video. Elevene kan også lage en skriftlig artikkel.

Elevbokvideo: Tredje innbytter

Elevene ser på denne teksten om idrett og sammenligner den med artikkelen om håndball.

Bruk gjerne stikkordene i oppgave 6.

7 Elevene skriver stikkord og lager en tekst på tegnspråk om en opplevelse de har hatt i forbindelse med sport eller friluftsliv.

8 og 9

Elevbokvideo: Slalåm

Elevene ser på diktet.

- Forteller diktet om vinneren eller taperen?
- Likte du diktet? Hvorfor?
- Hva er det som gjør at dette er et dikt og ikke en fortelling?

For mer om sjangeren dikt på tegnspråk, se innledning side 17.

Elevene lager selv dikt på tegnspråk. For mer om hva som kjennetegner dikt på tegnspråk (også *shivapoesi* og *haikudikt* som vi kommer tilbake til senere i boka), se innledning side 17.

6 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

7 Elevene kan skrive fortellingen de laget på tegnspråk.

8 og 9 Elevene leser diktene i EB og løser oppgavene som beskrevet.

Replikker og anførselstegn

EB side 80–81 og LB side 104

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *De skal utforske oppbygningen og bruken av språket og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

– Å vite hvordan replikker blir uttrykk på tegnspråk

Tegnspråkgrammatikk

• 7 Referanser (7.1 Synsvinkel)

Se på synsvinkel som referanse og se på hvordan synsvinkelskift uttrykkes ved hjelp av blikk og kroppsholdning på tegnspråk.

Arbeid med kapitlet

② Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB og LB.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Utforske og diskutere hvordan avsnitt fungerer i skriftlig tekst. Arbeide med tegnsetting, blant annet i forhold til skillet mellom hovedsetninger og leddsetninger. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

– Å lære bruken av replikker og anførselstegn

ØB side 39

Elevene gjør oppgave 121–123 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

① Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

③ og ④ Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB.

Skrøner og vitser

EB side 82–85 og LB side 105

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- Møte og oppleve tekster som er levende i døvesamfunnet og i lokalsamfunnet.
(Hovedmoment 6. klasse)

Mål

- Å arbeide med sjangeren skrøne og vits
- Å arbeide med overdrivelser som virkemiddel
- Å samle inn skrøner, vitser og morsomme historier

Tegnspråkgrammatikk

- 7 Referanse (7.2 Proformer)
- 8 Modifisering

Se på hvordan bla. adjektiver modifiseres og på hvordan proformverb er farget av substantivet og egenskaper hos substantivet.

Arbeid med kapitlet

Prosjekt

Elevene samler inn lokalt fortellerstoff. Inviter døve på klassebesøk, eller oppsøk steder der døve møtes, for eksempel døveforeningen. Spør også hørende (f.eks. familie). Er det noen av historiene som fortelles både av hørende og døve? Hva kjennetegner de historiene døve forteller, og hva kjennetegner de historiene hørende forteller? Handler historiene om døve eller hørende personer? Husk at man her er ute etter "gode" historier.

LB side 105–106

Læreren forteller skrønene som står i LB til elevene.

Elevbokvideo 6: Vits

Andre videotips: *Gjetergutten og ulven*

Læreplanen i norsk for døve i L-97 sier:

- De skal lese og samtale om et bredt utvalg tekster, også elevtekster, og lære å utnytte de muligheter ulike sjangrer gir av uttrykksformer.
(Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Å arbeide med sjangeren skrøne og vits
- Å arbeide med overdrivelser som virkemiddel i skriftlige tekster

ØB side 40

Elevene gjør oppgave 124 og 125 som beskrevet i ØB.

(“Ulven kommer! Ulven kommer!”) finnes på tegnspråk på videoen *16 fabler* utgitt ved Møller kompetansesenter 1997.

Du skal se mye, utgitt ved Møller kompetansesenter 1998, kan brukes for å vise eksempler på vitser. Del 1 egner seg for denne målgruppen.

- 1 Elevene forteller skrøna på tegnspråk.
- 2 Gjør oppgaven som beskrevet i EB.

3 og 4 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

Overdrivelser

5 Elevene finner slike overdrivelser på tegnspråk.

6 Elevene finner slike overdrivelser på tegnspråk.

7

Elevbokvideo 6: Skrøne

Gjør oppgaven på tegnspråk som beskrevet i EB.

Det fins gode historier overalt

8 Elevene undersøker om det er noen historier som blir fortalt i døvemiljøer. Samle historiene og vitsene og fortell dem til klassen eller andre elever på skolen, og spill dem inn på video til en vitse-videobok.

Se om det er noen av disse historiene som er morsomme på tegnspråk, men ikke på norsk, og hvorfor det er slik.

Overdrivelser

5 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

6 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

7 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

Det fins gode historier overalt

8 Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

Verb

EB side 86–87 og LB side 107

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– De skal utforske oppbygningen og bruken av språket og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Å repetere verb og se på verbenes funksjon i språket
- Å aktivisere ordforrådet
- Å arbeide med bruk av proformer og verbal/adjektiv, samsvar

Tegnspråkgrammatikk

- 1 Tegnklasser
- 8 Modifisering
- 7 Referanser (7.2 Proformer)
- 10 Tidsuttrykk

Se på de ulike typer verb som finnes på tegnspråk (enkle verb, samsvarsverb og proformverb) og se på hvordan disse blant annet kan modifiseres.

Arbeid med kapitlet

1, 2, 3, 4 og 5 Oppgavene gjøres med utgangspunkt i tegnspråk. Bruk her proformer. Proformer er handlinger som “tar farge av” substantivet. Se eksempler i *Tegnspråkgrammatikk 6* og flere oppgaver til dette emnet.

6 Oppgaven løses kontrastivt. Hvordan vil man på tegnspråk si setningene i oppgaven? Se på bevegelsesintensitet og bruk av proformer.

8 Elevene ser på en tekst på tegnspråk. Fra videoen *Tegnspråkøvelser – Lokalisasjon* utgitt på Døves Forlag 1992, kan teksten *Skituren* brukes. Denne teksten inneholder mange verb og proformverb. Se på hva som former verbene. Hvilken egenskap hos substantivet har proformen blitt farget av? Hva samsvarer verbene med? Finn enkle verb som ikke samsvarer med et lokus eller antall.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– De skal utforske det skriftlige språkets bruk og oppbygning, og slik lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Å repetere verb og se på verbenes funksjon i språket
- Å aktivisere ordforrådet
- Å finne beskrivende verb
- Å finne verbene i ordlista

ØB side 40

Elevene gjør oppgave 126–129 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 og 8

Oppgavene gjøres som beskrevet i EB.

Sammenlign med hvordan verb uttrykkes på tegnspråk.

Tid

EB side 88–92 LB side 108

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *Faget norsk tegnspråk skal gi eleven gleden av å bruke språket i kommunikasjon med andre, i lek og som redskap for å lære, og det skal bidra med opplevelser som stimulerer til språkglede og kreativitet og styrker identitetsfølelsen. (Fagets plass i skolen)*

Mål

- Å snakke om hva tid er, om framtid og framtidshåp
- Å se på hvordan en pessimist og en optimist vil uttrykke seg (ikke-manuelle komponenter og paralingvistiske trekk)
- Å se hvordan en og samme replikk forandrer betydning alt etter situasjonen

Tegnspråkgrammatikk

- 9 Studieteknikk
- 10 Tidsuttrykk

Elevene ser på tidsuttrykk på tegnspråk

Arbeid med kapitlet

LB side 35

Eksempel på framtidshåp i litteraturen:

Piken med svovelstikkene finnes på tegnspråk på videoen *Eventyr og fortellinger på tegnspråk* 2 utgitt av Ål folkehøgskole og kurscenter for døve, 1991.

Læreren forteller elevene historiene i LB om tid, Jeppe Jansens giraff av Odd Eidem, utdrag fra Momo av Michael Ende og fakta om kalenderen og fakta om år.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Videre må døve dyktiggjøre seg i å uttrykke sine kunnskaper, meninger, følelser, sitt engasjement osv. på en slik måte at det blir oppfattet og tatt imot. Det er på denne måten de vil kunne leve seg inn i og delta aktivt i det norske samfunn. Et rikt ordforråd og sans for mangfoldet i språket stimulerer både lesing og evnen til å uttrykke seg. Et språk er ikke bare ord og begreper, det følger regler og har en grammatikk som også er et hjelpemiddel for å lære andre språk. (Fagets plass i skolen)*

Mål

- Å se på hvordan en optimist og en pessimist vil uttrykke seg
- Å se på hvordan en og samme replikk forandrer betydning alt etter situasjonen
- Å lære om tidsmarkører

ØB side 42

Oppgave 130, 131, 133, 134, 135, 136, 138 finnes på tegnspråk i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6* og *Tegnspråkgrammatikk 6*. De andre oppgavene gjøres som beskrevet i ØB.

Elevbokvideo 6: Nyttårsviser

Bruk diktet som innledning til emnet om tid.

- ① Gjør oppgaven som beskrevet i EB.

Optimisten og pessimisten

② og ③ Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

Elevbokvideo 6: Tida går

- ④ Gjør oppgaven som beskrevet i EB.

Tidsmarkører

⑥ Eksempler på tidsmarkører tas opp i *Tegnspåkgrammatikk 6*. Se eksempler i den.

Elevene kan finne hva man på tegnspråk ville sagt for uttrykkene i ramma på side 92.

⑦ Elevene kan forsøke seg på å oversette denne teksten til tegnspråk. Se da på hvordan man på tegnspråk uttrykker tid.

Optimisten og pessimisten

Elevene leser diktene på side 90. Snakk sammen om hva diktene handler om.

⑤ Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

Tidsmarkører

⑥ Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

⑦ Elevene løser oppgaven som beskrevet i EB.

Ordtak og faste uttrykk

EB side 93–95 og LB side 117

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *Arbeide med tegn med faste orale komponenter og språklige bilder. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

– Å se på faste uttrykk i tegnspråk

Tegnspråkgrammatikk

• 11 TMFOK

Se på hvordan tegnspråk bruker tegn med fast oral komponent som faste språkuttrykk (obs! dette er ikke det samme som ordtak eller faste uttrykk i den betydning dette kapitlet tar opp emnet).

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Døve må også skaffe seg ferdigheter nok til at de kan oppfatte og oppleve det andre har skrevet, enten det er litteratur eller enkle beskjeder. (Fagets plass i skolen)*

Mål

– Å lære sjangeren ordtak å kjenne

– Å gi litt innsikt i denne delen av norsk tradisjonsstoff

– Å se på faste uttrykk i det norske språket

ØB side 45

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Dette punktet er ikke med i læreplanen for faget norsk for døve, men det er likevel viktig for elevene å kjenne til ulike ordspråk som de møter i litteraturen eller andre skriftlige kilder.

①, ②, ③, ④, ⑤ og ⑥ Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Verbets tider

EB side 96–97 og LB side 119

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– Elevene skal “lære nyttige begreper for å snakke om språk”. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Se på hvordan tid uttrykkes forskjellig på tegnspråk og norsk.
- Se på bruk av tidslinjer
- Se på bruk av tidsuttrykk

Tegnspråkgrammatikk

• 10 Tidsuttrykk

Se på hvordan tidsuttrykk brukes på tegnspråk. For eksempler på tidslinjer henvises det her til *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 5* og *Eksempelsamling 5*.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– De skal utforske oppbygningen og bruket av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Å vise hvordan verbet uttrykker tid på norsk
- Å vise andre måter å markere tid på i norsk, tidsmarkører

ØB side 46

Elevene gjør oppgave 143–151 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Se på hvordan tid uttrykkes på tegnspråk (tidslinjer, tidsadverbial, tidsbisetninger), og sammenlign dette med hvordan vi bruker verbet for å uttrykke tid på norsk, men også bruk av adverb (plutselig, straks), preposisjonsuttrykk (i dag, i går) eller tidsbisetninger (Jeg spiste middag da jeg kom hjem). For kontrastiv undervisning se *Tegnspråkgrammatikk 6* og *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6*.

1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7 Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB og gjør KOPIORIGINAL 12 i LB som beskrevet.

Aviser

EB side 98–115 og LB side 122

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- Lage videoprogrammer, f.eks. skuespill, intervju eller reportasje. (Hovedmoment 6. klasse)
- Lage informasjonsprogram / “tegnspråkavis” som publiseres på skolen, og arbeide med overskrifter, “idéskapere” og komposisjon av stoff. (Hovedmoment 6. klasse)

Mål

- Å bli kjent med hvordan man kan lage “videoavis”/nyhetsprogram på tegnspråk.
- Lære noe om medias makt i samfunnet
- Å lære spesielle avisuttrykk
- Å arbeide med ulike avissjangrer; reportasje, meningsytring, enkét, annonser, overskrifter

Tegnspråkgrammatikk

• 13 Setningsstruktur

Elevene skal undersøke hvordan funksjonene årsak/virkning og sammenligning/kontrast uttrykkes på tegnspråk.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- Lese aviser og se på stoffutvalg. Skrive ut og redigere et intervju. Lage en avis som publiseres på skolen eller i lokalmiljøet, arbeide med overskrifter, bilder og sideutlegging, f.eks. ved bruk av tekstbehandling. Eksperimentere med å kombinere tekst og bilde og med å integrere tekst og tegning ved hjelp av elektroniske hjelpemidler. (Hovedmoment 6. klasse)
- Undersøke hvordan ulike ordklasser kan brukes til å uttrykke funksjoner som årsak/ virkning, sammenligning, motsetning og hensikt. (Hovedmoment 6. klasse)

Mål

- Å bli kjent med avis som medium
- Å lære spesielle avisuttrykk
- Å arbeide med ulike avissjangrer; reportasje, meningsytring, enkét, annonser, overskrifter
- Arbeide med korrektur
- Å lage avis
- Å lære noe om medias makt i samfunnet

Grammatikk i norsk for døve

Her kan man ta opp emnene årsak/virkning, hensikt, sammenligning og motsetning. Det kommer først en beskrivelse av hvordan en kan arbeide med dette i norsk grammatikk. Deretter kommer en beskrivelse av hvordan man kan arbeide med emnet aviser.

KOPIORIGINAL TH-27-38

ØB side 48

Elevene gjør oppgavene 152–174 som beskrevet i ØB.

Arbeid med årsak/virkning, hensikt, sammenligning og motsetning

Arbeidet med emnet tar sikte på å avklare begrep som årsak, virkning, følge og hensikt, gjøre elevene oppmerksomme på ulike måter å markere disse funksjonene på i tekst, og etter hvert uttrykke seg klart om disse tingene i egen skriving.

Årsak/virkning

En har flere muligheter for å spørre etter og å angi årsak og virkning/følge på norsk. Noen av oppgavene i KOPIORIGINAL TH-27-38 går ut på å trene elevene i å tenke årsak og virkning uten noe hjelp i teksten. Oppgavene går i tillegg ut på å oppdage ord og ordgrupper som markerer at vi har et bestemt årsaks- og virkningsforhold.

For å markere at årsak alltid går forut for virkningen, kan en eventuelt som fellesoppgave sette setninger inn i et skjema med årsaken først (venstre) og virkningen etterpå (høyre).
Hva kommer først her?

Hensikt

Når vi snakker om årsak og virkning, kommer årsaken alltid før virkningen.

Når vi snakker om hensikt, er forholdet det samme, men her er virkningen noe vi har planlagt uten at vi er sikre på resultatet.

I en del sammenhenger snakker vi også om hensikt når det dreier seg om bare én planlagt hendelse. Se KOPIORIGINAL TH-33.

Sammenligning og motsetning

Hensikten her er å lære varierte uttrykk som en bruker når en sammenligner eller uttrykker motsetninger. Når vi står overfor to hendelser eller tilstander, kan virkeligheten være noe annerledes enn vi forventet. Dette kan vi uttrykke med forbindere som uttrykker mening, f.eks.: men, derimot, selv om, til tross for, likevel og enda.

Se KOPIORIGINAL TH-38.

KOPIORIGINAL TH-36

Om elevene ikke vil tegne, kan de lage en muntlig forklaring på setningene. Om elevene lager forklaring på tegnspråk, vil man fort oppdage om de har oppfattet sammenligningen.

Arbeid med kapitlet

Arbeid med dette kapitlet kan gjøres på flere måter. Det kan arbeides konsentrert i korte perioder, spres utover året eller være et resultat av et prosjektarbeid.

Videoavis kan lages rundt flere emner. Det kan for eksempel være emner i samfunnsfag, natur og miljøfag eller kunst og håndverksfag (for eksempel presentere en norsk døv kunstner) for å lage informasjonsprogram.

Her skal elevene arbeide med ulike sjangrer som dramatisering, intervju eller reportasje.

For eksempler på nyhetsprogram, informasjonsprogram og underholdningsprogram på tegnspråk, se *Nyheter på tegnspråk*, *Tegnsatt* og *Tegntitten* eller andre aktuelle programmer laget for døve. Det er ikke her gitt forslag til program, da læreren oppfordres til å velge aktuelle programmer underveis; kanskje lages det en reportasje om et aktuelt tema i for eksempel samfunnsfag.

Elevene bruker ulike sjangrer når de skal lage "tegnspråkavis". Bruk dramatisering, intervjueteknikk meningsytring, kåseri og sakprosa. Elevene må også lære noe om hvordan de skal bruke videokamera i en slik sammenheng. For tips om bruk av video, se disse videoene:

Se mitt språk; Fortell det med video!

Se mitt språk! Øvelse gjør mester.

Repetisjonsvideo for modul 4.

Historie

Finne ut noe om historien til programmer på tegnspråk for døve på TV. Hva var det første programmet på TV på tegnspråk, hvilken type program var det? Når kom det første nyhetsprogram og reportasjeprogram på tegnspråk?

Arbeid med kapitlet

Elevene følger oppgaver og arbeidsmåter i EB og LB. Bruk Døves tidsskrift som eksempel på avis utgitt med blant annen døve som målgruppe. Se på hva dette tidsskriftet tar opp av saker, og hvem det er skrevet om.

Bruk Internett slik at elevene kan lese sine lokalaviser og ta utgangspunkt i disse når de løser oppgavene. Teksten kan også lastes ned og brukes til videre arbeid i klassen.

Historie

Elevene arbeider som beskrevet i LB.

Bli kjent med avisen

① og ② Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Den viktige forsida

③ Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Overskrifter

④ og ⑤ Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Avisuttrykk

6 og **7** Arbeid med de norske ordene og finn gode forklaringer og tegn for hva de betyr. Det er viktig å huske på at ikke alle disse ordene kan oversettes direkte til tegnspråk.

Elevene må gjerne lage forklaringer på tegnspråk til de norske ordene, slik at man forsikrer seg om at innholdet er forstått, og at elevene har begrepene inne.

Stofftyper

Se på stofftyper i de programmer som lages på TV for døve. Hvilke typer er det? Er det:

- nyheter, (utenriks-, innenriks-, lokale)?
- politisk stoff?
- stoff fra døvemiljøet?
- sport?

Hvordan vil elevene karakterisere denne typen stoff (kjedelig, morsomt, interessant osv.)?

Er det typer av stoff de savner og skulle ønske var med?

Nyheter

Elevene ser på dagsrevyen og nyheter på tegnspråk. Hver elev får i oppgave å lage et spørsmål fra nyheter på tegnspråk hver sin dag som de andre elevene skal svare på dagen etter.

Læreren kan ta opp noen av de nyhetene som ble presentert på nyheter på tegnspråk, og dette kan danne grunnlaget for debatt i klassen.

Det er viktig å tenke på at en tekstet utgave av Dagsrevyen for døve elever er et skriftlig medium.

Ta gjerne opp *Nyheter på tegnspråk* noen dager slik at elevene kan bruke disse opptakene til å se på innholdet over disse dagene. Er det nyheter som følges over flere dager? Er innholdet de dagene veldig forskjellig? Les i avisen dagen etter og se om de dekker de nyhetene som ble tatt opp på *Nyheter på tegnspråk*.

Det hender akkurat nå

Elevene lager "tegnspråkavis" og lager fem faktaopplysninger om emnene *Det hender i fylket jeg bor i nå*, *Det hender i Norge nå* og *Det hender ute i verden nå*.

Stofftyper

Elevene arbeider som beskrevet i EB og LB. Oppgave 8 løses som beskrevet.

Annonser

9 og **10** Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Nyheter

11 og **12** Elevene arbeider som beskrevet i EB og LB.

Det hender akkurat nå

13 Elevene arbeider som beskrevet i EB og LB.

“Tegnspråkavisreportasje”

Viktige huskereglene når man skal lage en reportasje:

HVA

HVEM

NÅR

HVOR

HVORDAN

14 Bruk nøkkelordene i oppgaven til å lage en reportasje til “Tegnspråkavisen”.

Meningsytringer, leserinnlegg

Elevbokvideo 6: Leserinnlegg: *Herr redaktør*

Elevbokvideo 6: Leserinnlegg: *Frekt*

Leder og anmeldelser av kino, bøker osv. kan være med i en tegnspråkavis. Leserinnlegg og meningsytringer er ikke med på Nyheter på tegnspråk. Dette kan sammenlignes med debattprogrammene på TV. Lag gjerne eksempel på slike programmer. Om dette skal filmes, bør det av tekniske hensyn ikke være med mange personer. Det blir da vanskelig å filme slik at alle argumentene blir med. Elevene kan også lage meningsytringer og leserinnlegg på tegnspråk og ta det med i sin “tegnspråkavis”. Se eksempler på meningsytringer på video.

Korrekturleser

På grunn av det store behovet en har for teknisk utstyr ved redigering av videotekster, er dette lite aktuelt hos de fleste. Det er lurt å ha en prøve-kassett og en “innføringskassett”. Bruk prøve-kassetten til å luke ut eventuelle feil.

Tegnspråk er et muntlig språk, og man kan derfor ikke ha korrekturlesing på samme måte som på skriftlig norsk. Etter prøveopptak setter elevene seg ned og ser igjennom videoen i grupper og kommer med forslag til forbedringer. Bruk stikkord ved framføring av tekster.

Lag “tegnspråkavis” – et prosjekt

Elevene arbeider med tegnspråkavisen etter samme arbeidsgang som beskrevet i EB og LB. I tillegg til dette må det bestemmes hvem som skal være ansvarlig for videoopptak, hvor opptakene skal skje, hvem som skal framføre tekster (gjernede flere), og hvilken bakgrunn elevene ønsker å ha.

Avisreportasje

14 Elevene arbeider som beskrevet i EB og LB.

Meningsytringer, leserinnlegg

15, **16** og **17** Bruk videoteksten som eksempel på meningsytringer. Gjør ellers som beskrevet i EB og LB.

Enkét

I Døves tidsskrift er det en enkét i hvert nummer. Elevene kan se på de siste numrene og se hvilke type spørsmål som blir stilt.

18 Gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

Korrekturleser

19, **20** og **21** Elevene arbeider som beskrevet i EB og LB.

Lag avis – et prosjekt

Elevene arbeider som beskrevet i EB og LB. Arbeid prosessorientert med tekster som skal inn i avisa.

Elevene bør i løpet av skoleåret lage både en tegnspråkavis og en skriftlig avis. Det kan være greit å fordele dette i tid og ikke arbeide med dette samtidig.

Vær varsom-plakaten

Elevene arbeider som beskrevet i LB.

Rettskriving – bruk av ordliste

EB side 116–117 og LB side 171

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:
– *God leseferdighet, sikker skriftlig kompetanse og kjennskap til norsk kultur og samfunnsliv har stor betydning for mulighetene til å delta aktivt i det norske samfunn. (Fagets plass i skolen)*

Mål

– Å trene på å bruke ordlista

Arbeid med kapitlet

Arbeid med kapitlet som beskrevet i EB og LB.
Se også på hvordan man ved hjelp av ordlista kan finne ut hvordan ordene bøyes.

Regler og huskeramser

EB side 118–120 og LB side 135

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:
–Døvesamfunnet har sin egen kultur der tegnspråk spiller en sentral rolle sammen med døves individuelle livshistorie og tradisjoner, men på samme tid tar de del i den norske kulturen. (Fagets plass i skolen)

ØB side 54

Elevene gjør oppgave 175–184 som beskrevet i ØB, men bruk også tid på å se på innholdet i disse ordene.

Arbeid med kapitlet

Dette emnet behandles som beskrevet i EB i den grad de døve elevene selv har utbytte av det.

Hørespill

EB side 121–123 og LB side 137

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Lage videoprogrammer, f.eks. skuespill, intervju eller reportasje. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Dramatisere en fortelling og ta den opp på video. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å visualisere fortellinger ved hjelp av fortelling og dramatisering og ta den opp på video

Tema – kopling til andre fag

Drama og rytmikk: Elevene kan lære ulike teknikker for å dramatisere fortellinger.

Arbeid med kapitlet

Det er viktig at fortellingen er i sentrum, og at visuelle effekter brukes som virkemidler.

Arbeid med bruk av lys/skygge og bakgrunn/kulisser. Dramatiser deler av fortellingen, og rediger det hele sammen til en sammenhengende fortelling.

For eksempel på fortellinger som er en blanding av dramatisering og fortelling, se *Tommeliten* fra *Eventyr og fortellinger på tegnspråk 1* og *Piken med svovelstikkene* fra *Eventyr og fortellinger på tegnspråk 2*. Begge videoene er utgitt ved Ål folkehøgskole og kurscenter.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Skrive fortelling, arbeide med f.eks. miljø- og personskildring, konflikt og løsning. Legge vekt på ordvalg, nyanser og variasjon i språket. Samarbeide om å lage manus til filmfortelling. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å bruke skriftspråk som en del av forberedelse til en visualisering av en historie

ØB side 56

Oppgavene er lite egnet for døve elever da de ikke har forutsetninger for å lytte til radio. Men det kan likevel være greit å vite hva et hørespill er, uten at man bruker mye tid på dette.

Personbeskrivelse

EB side 124–129 og LB side 139

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Samtale om eldre barne- og ungdomslitteratur og studere person- og miljøskildring. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Bli kjent med norske døve kunstners arbeider. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å arbeide med personbeskrivelse
- Å studere selvportrett i bilde og tekst
- Se på manuelle og ikke-manuelle komponenter og paralingvistiske trekk i språket
- Møte norske døve kunstnere

Tegnspråkgrammatikk

- 1 Tegnklasser
- 8 Modifisering

Se på hvordan adjektiv og modifisering av adjektiv fungerer på tegnspråk.

Arbeid med kapitlet

Bruk videoene *Norske døve kunstnere (Kunstnere 6)*. Se på noen av Mathias Stoltenbergs arbeider.

For mer informasjon om Mathias Stoltenberg, se videoen *Mathias Stoltenberg*, utgitt ved Døves Video 1997.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Skrive fortelling, arbeide med f.eks. miljø og personschildring, konflikt og løsning. Legge vekt på ordvalg, nyanser og variasjon i språket. Samarbeide om å lage manus til filmfortelling. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å arbeide med personbeskrivelse
- Å studere selvportrett i bilde og tekst

ØB side 57

Elevene gjør oppgave 191–195 som beskrevet. Her kan man trekke inn artikulasjon og hvordan disse ordene med stum g uttales.

Mathias Stoltenberg (1799–1871)

Mathias Stoltenberg er en kjent døv kunstmaler. Han arbeidet med portretter og landskapsmalerier og var regnet som den betydeligste portrettmaler i Norge i første halvdel av 1800-tallet. Mathias Stoltenberg ble født inn i en velstående familie og vokste opp under gode materielle kår i Tønsberg. Faren, Carl Stoltenberg, var en framgangsrik forretningsmann med stor innflytelse i Tønsberg. Han ble også valgt til riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814, men fikk ingen framtreddende rolle der. Moren var Karen Mathea Bull. Henne fins det lite eller ingen opplysninger om, men hun var trolig knyttet til hjemmet og den store barneflokket. Det var bestemt at Mathias skulle få en akademisk utdanning, men da han som elleveåring ble døv som følge av tyfus, måtte han oppgi sin akademiske karriere. Han ble døvstum og kunne bare kommunisere ved hjelp av tegn eller skrift. Familien ville gjøre alt for å helbrede ham, og han ble i 1816 sendt til København for å få best mulig legehjelp mot hørselsskaden. Det hjalp ikke. Han ble likevel værende i København og tok utdanning som møbelsnekker og kunstmaler som privatelev ved kunstakademiet. Han var muligens også elev ved det Castbergske instituttet for døv- og stumme.

Han kom tilbake til Norge i 1826. På grunn av familiens økonomiske vanskeligheter fikk ikke Stoltenberg oppfylt alle kunstneres drøm på den tiden, å få komme til blant annet Paris og Roma for å utvikle seg som maler. Det er vanskelig å si hva en eventuell slik reise ville betydd for hans utvikling som maler. Da han var tilbake til Norge fikk han ikke jobb, og da faren døde i 1830, ble boet slått konkurs og barndomshjemmet oppløst. Han levde etter dette som omreisende portrettmaler og snekker for å forsørge seg. I 1840-årene var Mathias trett, helsen var dårlig og portrettbestillingene ble færre. Han bosatte seg i Vangsbygda ved Mjøsa. Der tilbrakte han de siste 20–25 år av sitt liv. Mathias Stoltenberg ble ikke kjent for sine malerier før førti år etter sin død. På en utstilling i Trondheim i 1897 og en i Kristiania i 1901 var han representert med mange bilder og ble omtalt som “... en dygtig Portrætmaler og har udført ialfal enkelte fortreffelige Billeder”.

Opplysninger hentet fra programmet fra 3. *internasjonale konferanse om døvehistorie* Trondheim 10.–14. september 1997, boka *Mathias Stoltenberg* av Henrik Grevenor fra 1935 (flere opplysninger kan finnes i denne boka, bl.a. opplysninger om hans malerkunst) og fra videoen *Mathias Stoltenberg*, utgitt ved Døves Video 1997.

1 og 2 Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB og LB.

Selvportrett i bilde

4 Elevene ser i tillegg på portrett malt av Mathias Stoltenberg og diskuterer spørsmålene i oppgaven.

5 Elevene beskriver portrettene.

6 Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

Selvportrett i tekst

7

Elevbokvideo 6: Selvportrett i tekst:

Wenche Krossay

Elevene gjør oppgaven som beskrevet med utgangspunkt i tegnspråkteksten.

8 Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

3 Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB og LB.

Selvportrett i bilde

5 Se på de norske ordene og finn ut hva de betyr. Passer noen av dem på portrettene?

Adverb og Pronomen

EB side 130–131 og LB side 145

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- Faget skal gi elevene en kompetanse i språket som bidrar til å sikre elevene et funksjonelt nivå i språket etter fullført grunnskoleløp. (Fagets plass i skolen)
- Å opparbeide ferdigheter om tegnspråkets oppbygging og bruk (Felles mål for faget)
- De skal utforske oppbygningen og bruken av språket og slik lære nyttige begrep for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Å se informasjon i bevegelsesmåte og -intensitet og orale adverb
- Å se hvordan referanser og synsvinkelskift fungerer på tegnspråk.

Tegnspråkgrammatikk

- 7 Referanser (7.2 Proformer)
- 8 Modifisering

Se på hvordan synsvinkelskift fungerer som referanse. Se på hvordan modifisering kan brukes for å uttrykke bevegelsesmåte, -intensitet og orale adverb.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- Gode lese- og skriveferdigheter har fått økt betydning i takt med at det norske skriftspråket har økt sin betydning som redskap for formidling av informasjon. (Fagets plass i skolen)
- Et språk er ikke bare ord og begreper, det følger regler og har en grammatikk, som også er et hjelpemiddel for å lære andre språk. (Fagets plass i skolen)
- De skal utforske oppbygningen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

- Å lære om adverb
- Å lære om pronomen

ØB side 58 og 59

Elevene gjør oppgave 196–210 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

- ①, ② og ③ Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

Pronomen

4

Elevbokvideo 6: Referanser i tekst

Elevene ser på videoteksten og finner referanser.

4

Gjør oppgaven som beskrevet i EB etter at elevene har gjort oppgaven på tegnspråk. Sammenlign de to språkene og se på hvordan norsk bruker pronomener mens tegnspråk bruker lokalisasjon, proformer, pek og synsvinkelskift.

Dramatikk i fortellingen

EB side 132–135 og LB side 146

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *Utforske komposisjon og virkemidler i noen vanlige muntlige sjangrer, bl.a. foredrag, intervju, fortelling og samtale. (Hovedmoment 6. klasse)*

– *Dyktiggjøre seg i å lage fortelling på tegnspråk, arbeide med for eksempel miljø- og personskildring, konflikt og løsning og legge vekt på valg av tegn/nyanser/variasjon i språket. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å lære om det dramatiske element i fortellinger, hvordan de setter handlingen i gang og driver den videre
- Å lage en kort film

Tegnspråkgrammatikk

• 12 Studieteknikk

Elevene skal studere tekst og bilde og svare på spørsmål.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Skrive fortelling, arbeide med f.eks. miljø og personskildring, konflikt og løsning. Legge vekt på ordvalg, nyanser og variasjon i språket. Samarbeide om å lage manus til filmfortelling. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å lære det dramatiske elementet i fortellinger, hvordan det setter handlingen i gang og driver den videre
- Å skrive filmmanus

ØB side 61

Oppgave 211 og 212 finnes på tegnspråk i *Lærerveiledning i tegnspråkgrammatikk 6 og Tegnspråkgrammatikk 6.*

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider her både med tegnspråk og norsk. De dramaturgiske prinsippene er de samme i begge språk.

1 og 2 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB.

3

Elevbokvideo 6: Togturen

Elevene bruker tegnspråkteksten og bildene som utgangspunkt når de lager fortelling om togturen. Skriv stikkord og ta fortellingen opp på video.

4 Det kan virke motiverende på elevene å lage film av manuset de har skrevet. Læreren må her avgjøre hvor mye tid man kan bruke på filmarbeidet.

3 Elevene kan skrive fortellingen de laget på tegnspråk eller de kan skrive fortelling om togtur med et annet resultat.

4 Elevene lager filmmanus som beskrevet oppgaven. Når elevene skriver replikker er det viktig å poengtere at replikkene skal sies på tegnspråk. Det burde også her være mulig å lage filmmanus direkte på tegnspråk eventuelt med skrevne stikkord.

Fortelling – rekkefølge og avsnitt

EB side 136–137 og LB side 148

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Trekke ut hovedpunktene i et fagstoff og legge dem fram, f.eks. i foredrag eller utgreiing, i eller utenfor klassen. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Utforske hvordan avsnitt fungerer i tekstska-ping. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å arbeide med tidsrekkefølgen i en fortelling
- Å bruke tidslinje som redskap til å strukturere en fortelling og til å dele inn avsnitt
- Å arbeide med inndeling i avsnitt – hva som hører sammen i en tekst

Tegnspråkgrammatikk

- **7 Referanser** (7.3 Lokalisasjon)

Se på hvordan lokalisasjon brukes i tekst for å organisere innholdet.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Utforske og diskutere hvordan avsnitt fungerer i skriftlig tekst. Arbeide med tegnsetting, blant annet i forhold til skillet mellom hoved- og leddsetninger. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å arbeide med tidsrekkefølgen i en fortelling
- Å bruke tidslinje som redskap til å strukturere en fortelling og til å dele inn avsnitt
- Å arbeide med inndeling i avsnitt – hva som hører sammen i en tekst

ØB side 62

Elevene gjør oppgave 213–216 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med kapitlet som beskrevet i EB og LB, men med utgangspunkt i muntlige fortellinger. Muntlige fortellinger har vanligvis en kronologisk rekkefølge, men det er fint om elevene eksperimenterer med å starte andre steder enn i begynnelsen av en fortelling. Elevene kan se på hvordan de bruker grensemarkører for å strukturere fortellingen.

1, **2** og **3** Elevene bruker stikkord enten de skal lage en fortelling på tegnspråk eller på norsk. Bruk av tidslinje er også nyttig, enten man skal lage en fortelling på tegnspråk eller en skriftlig fortelling.

- 4** Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB. Ta starten av fortellingene opp på video.

- 5** Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

Språk og kjønn

EB side 138–139 og LB side 149

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *Norsk tegnspråk har geografiske og sosiale varianter. (Fagets plass i skolen)*

Mål

– Å rette oppmerksomheten mot skulte budskap som kan ligge i språket

Arbeid med kapitlet

Diskusjon om kjønnsroller og kjønnsrolleoppfatning foregår på tegnspråk.

Elevene finner tegn de mener er kjønnsdominerte. *Morsmål* er et tegn og et ord som er det samme på norsk og tegnspråk. Tegnet for *formann* er et kjønnsnøytralt tegn men har norsk oral komponent og blir dermed kjønnsrelatert. Intetkjønnsordet *menneske* er det samme både på tegnspråk og norsk. Elevene kan finne flere ord som er manns-, kvinne- eller intetkjønnsdominert.

Se også på hvordan kvinner og menn bruker ulike tegn for samme ting. Se på hvordan en mann og en kvinne på forskjellige måter vil fortelle om at de kjører bil.

Arbeid ellers med kapitlet som beskrevet i LB og EB. Bruk KOPIORIGINAL 16 som beskrevet.

①, ② og ③ Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB.

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Norskfaget må ha et hovedansvar for å gjøre døve delaktige i den kultur og de verdier som formidles gjennom det skrevne ord. (Fagets plass i skolen)*

Mål

– Å lære om artikler
– Skjulte budskap i det norske språket

ØB side 63

Elevene arbeider med oppgave 217– 222 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Artikler - en, ei, et

④ og ⑤ Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB.

Meningsytring

EB side 140–141 og LB side 151

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Elevene skal utvikle evnen til å lytte aktivt og til å utvikle språket sitt gjennom å bruke det i samtale, diskusjon og framføring. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*
- *At elevene utvikler gode kunnskaper om og ferdigheter i norsk tegnspråk, slik at de kan oppfatte andre, oppleve, vurdere og uttrykke seg variert i ulike situasjoner og for ulike formål. (Felles mål for faget)*

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Gjennom egen skriving skal de kunne gi uttrykk for tanker, meninger og erfaringer og oppleve at de får tilbakemelding på det de vil formidle. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*
- *Videre må døve dyktiggjøre seg i å uttrykke sine kunnskaper, meninger, følelser, sitt engasjement osv. på en slik måte at det blir oppfattet og tatt imot. (Fagets plass i skolen)*

Mål

– Å lære å argumentere

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med kapitlet som beskrevet i EB og LB. Det er viktig at dette emnet går igjen i tegnspråkfaget hele skoleåret. Bruk gjerne rollespill og lag debattprogram som tas opp på video.

- 1 og 2 Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB. Det er også her aktuelt å velge inn andre temaer som elevene er opptatt av.
- 3 og 4 Elevene løser oppgavene som beskrevet i EB.

ØB side 64

Elevene gjør oppgave 223–225 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Elevene skal også lære om skriftlig argumentasjon selv om det i dette kapitlet er lagt opp til muntlig samhandling. Elevene kan her skrive argumenterende tekster.

Våren – dikt og drama

EB side 142–145 og Lb side 152

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

– *De skal oppleve drama og teater som uttrykksform og kunne bruke medier i arbeid med framføringer. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

– *Ulike dramaaktiviteter vil ha en sentral plass i arbeidet med faget for å levendegjøre språket i ulike sammenhenger og til ulike formål. (Arbeidsmåter i faget)*

– *Få øvelse i å anvende regler og normer i tegnspråk, slik at elevene kan uttrykke seg sikkert og variert i ulike situasjoner. (Hovedmoment 6. klasse)*

– *Anvende regler og normer i tegnspråk, slik at elevene kan uttrykke seg sikkert og variert. (Hovedmoment 6. klasse)*

Mål

- Å oversette sanseinntrykk til språk
- Å lage språkbilder og personifisering
- Å lage dikt på tegnspråk
- Å dramatisere
- Metaforer

Tegnspråkgrammatikk

- 14 Studieteknikk

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med emnet som beskrevet i EB. For eksempler på hvordan språklige bilder brukes i dikt på tegnspråk, se diktet *Påskelilje* fra *Videobok 5*, og Debbie Rennies *Nature metaphor* på *Poetry in motion, original works in ASL*. Debbie Rennies dikt er på amerikansk tegnspråk, og det må derfor vurderes om man skal vise det til elevene. Dette diktet kan også brukes av læreren som en inspirasjon til hvordan man kan arbeide med dikt.

Se innledningen side 17 og neste kapittel *Haiku* for mer om tegnspråkpoesi.

Elevbokvideo 6: Tor Gunnar Heggem:

Jeg ser våren

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

– *Opplæringen i faget har som mål at elevene kan oppleve rikdommen i litteraturen ... (Felles mål for faget)*

– *Norskfaget må ha et hovedansvar for å gjøre døve delaktige i den kultur og de verdier som formidles gjennom det skrevne ord. (Fagets plass i skolen)*

– *Elevene skal opparbeide en viss forståelse av den rollen språk og tekst spiller i vår kulturtradisjon. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

- Å oversette sanseinntrykk til språk
- Å lage språkbilder og personifisering
- Å skrive dikt
- Å dramatisere

ØB side 65

Elevene gjør oppgave 226–228 som beskrevet i ØB.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, og 8 Elevene gjør oppgavene som beskrevet i EB og LB. Arbeid gjerne med forskjellige dikt på norsk og på tegnspråk og gi elevene mulighet til å oppleve diktene uten at de nødvendigvis skal oversette de til det andre språket. Det er her fint å arbeide med ulike dikt på norsk og tegnspråk, fordi dikt er en sjanger som er vanskelig å oversette, og norske dikt og tegnspråk-dikt har ulike strukturer.

Haiku

EB side 146–148 og LB side 157

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:
Elevene skal, med sine kunnskaper om og ferdigheter i tegnspråket bruke det i ulike situasjoner og til ulike formål. De skal møte muntlige tekster fra ulike kulturer og erfare mangfold og variasjon. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)

Mål

– Å lage kortdikt på tegnspråk
Arbeid med kapitlet

Det kan være spennende å se om elevene også kan lage haikudikt på tegnspråk. Det er lite erfaring på dette området, men likevel morsomt å prøve ut.

Kortdikt

2 og 3

Elevbokvideo 6: Kortdikt: *Matematikk, Vinter og Blomsten og vepsen*

På videoene *Skapa teckenspråkspoesi 1 og 2* finnes mange gode ideer til hvordan man kan arbeide med tegnspråkspoesi. Jeg skal her ta for meg noe av det som nevnes på denne videoen. For en utførlig forklaring henvises det til videoen.

- Som oppvarming kan elevene starte med å lage håndformrim. De går sammen to og to og velger seg en håndform (f.eks. 6-, L-, B/5- eller pekehåndform). Elevene skriver ned alle de tegn de kommer på i løpet av fem minutter med den håndformen de har valgt. Plukk deretter ut tegn med samme tema og

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:
 – *De skal bli kjent med et bredt utvalg av skjønnlitteratur ... lese og samtale om et bredt utvalg av tekster, også elevtekster, og lære å utnytte det ulike sjangrer gir av uttrykksformer. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

– Å se på den japanske kortdiktformen
 – Å skrive egne kortdikt

ØB side 67

Elevene gjør oppgavene 229–230 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

- 1 Elevene gjør oppgaven som beskrevet i EB.

prøv å sette dem sammen til en historie. Det er lov å tilføye flere tegn som man kommer på underveis.

- Elevene lager dikt der de bruker to ulike håndformer. Legg vekt på viktigheten av ikke-manuelle komponenter for å uttrykke mening i tekstene.
- På et ark lager elevene 16 ruter (kvadrat med 4 ruter hver vei). Bruk fem minutter på å tegne 16 bilder inn i rutene uten å tenke. Etterpå lager elevene fortellinger ut fra de 16 bildene. Bildene kan leses i alle retninger slik at fortellingen får fire bilder. Denne fortellingen kan leses på mange måter: Fortell langsomt, fort, baklengs (som om en spoler tilbake), fortell med hendene i “frys”-stilling – kroppen utfører bevegelsene. Eksempel på dette er tegnet *tre*. Når treets bevegelse beskrives, er det kroppen og ansiktet som beveges, hånden (tegnet) holdes i en stilling. Lag deretter små dikt ut fra disse fortellingene.
- Lag et tegnspråkdikt med ett tegn. Bruk ikke-manuelle komponenter og intensitet som virkemidler. Om dette tegnet er TRE. Bruk bare tegnet for tre og legg til bevegelser i tegnet og ikke-manuelle komponenter for å lage en fortelling.
- Lag et dikt der du beskriver noe.
- Lag et dikt med kontrast. Fortell to historier parallellt. F.eks: rik–fattig.
- Lag dikt ved å “bytte bilde”. Fortelleren går fra situasjon til situasjon (begrens til få situasjoner).
- Fortell dikt med “kinesisk blokk”. Det betyr at diktet fortelles i firkant, trekant eller sirkel. Forteller man for eksempel i firkant, artikuleres tegnene i fire hjørner. Forteller man i sirkel, beveger man kroppen rundt mens man framfører diktet.

Navnesagn

EB side 149–151 og LB side 158

Læreplanen i faget tegnspråk i L-97 sier:

- *Norsk tegnspråk har geografiske og sosiale varianter. (Fagets plass i skolen)*
- *Se eksempler på dialekter og andre språkvarianter og sammenlikne med egen dialekt. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Se eksempler på dialekter og andre språkvarianter og sammenlikne dem med sin egen dialekt. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Arbeide med ulike dialekttegn. (Hovedmoment 6. klasse)*
- *Møte tegnspråktekster fra ulike språklige områder i Norge og også noe svensk og dansk tegnspråk. (Hovedmoment 6)*

Mål

- Å gi kunnskaper om stedsnavn og navnesagn
- Hvordan navnetegn oppstår på tegnspråk
- Sette søkelyset på dialektvariasjoner i norsk tegnspråk

Arbeid med kapitlet

I tillegg til det som står om navnesagn i EB og LB, kan man ta opp navnetegn på tegnspråk og sammenligne opprinnelsen til stedsnavn og navnesagn.

Se på dialekter og språkvariasjoner på tegnspråk bl.a. gjennom videobrev.

For flere tips om hvordan man kan arbeide med språkvariasjoner og dialekter, se Veiledning i faget tegnspråk som førstespråk. (henvisning her)

Elevbokvideo 6: Gris-Olaberget og Torghatten.

Elevene ser eksempler på navnesagn på tegnspråk.

Dialekt

For å se på ulike språkvariasjoner på tegnspråk i Norge kan elevene sende videobrev til andre døveskoler i Norge. Dette er også en fin måte å

Læreplanen i faget norsk for døve i L-97 sier:

- *Gjennom arbeid med norskfaget og opplæring for øvrig skal elevene tilegne seg verdier, tradisjoner, opplevelser, holdninger, normer, ferdigheter og kunnskaper som kulturen i det norske samfunn representerer. (Fagets plass i skolen)*
- *De skal lese og samtale om et bredt utvalg av tekster, også elevtekster, og lære å utnytte de muligheter ulike sjangrer gir av uttrykksmuligheter. (Mål for mellomtrinnet, 5.–7. klasse)*

Mål

- Å gi kunnskaper om stedsnavn og navnesagn

Arbeid med kapitlet

Dialekt

1 og 2 Oppgavene egner seg dårlig for døve elever. Ta gjerne opp noen dialektord og

holde kontakt med korttidselever på. Elevene skal også ha noe kjennskap til dansk og svensk tegnspråk. Da kan man i tillegg til de videoene det i dette heftet er henvist til, brevveksle med døve elever i Danmark og/eller Sverige. (Dette kommer også som et eget punkt i læreplanen for faget tegnspråk som førstespråk i 7. klasse.)

Se på tegn og diskuter hvilke tegn elevene selv bruker, og om de kan andre tegn som også kan brukes. Se på om det er tegn som er like, men har ulik betydning.

Veiledningen i tegnspråk som førstespråk gir eksempler på hvordan en kan arbeide med dialekter og språkvarianter. Det legges her opp til at elevene selv skal ut og gjøre opptak av ulike språkbruk for å ta dette med seg til klasserommet og arbeide videre med det der, og det legges opp til at elevene skal se ulike tegnspråktekster (her kommer blant annet tekster som er utgitt i forbindelse med *Språket ditt*) og se på språkvariasjon i disse. De skal da se på språkvariasjoner fra ulike landsdeler, i ulike aldersgrupper og miljøer. På denne måten samler elevene tegn og uttrykk fra ulike landsdeler og miljøer og kan lage en liten samling av disse enten som foredrag og/eller på video.

vis skriftlig hvordan ulike dialekter ser ut. For de elevene som har forutsetning for det, kan man også ta opp ulike dialektord og se på hvordan de ser ut på munnen.

Oppgave 1

Se på første del av tegnspråketeksten Roald Dahl: *Heksetimen*
(*Elevbokvideo 6*)

Hvor finner du setningsgrenser?

Oppgave 2

Sett punktum og stor bokstav!

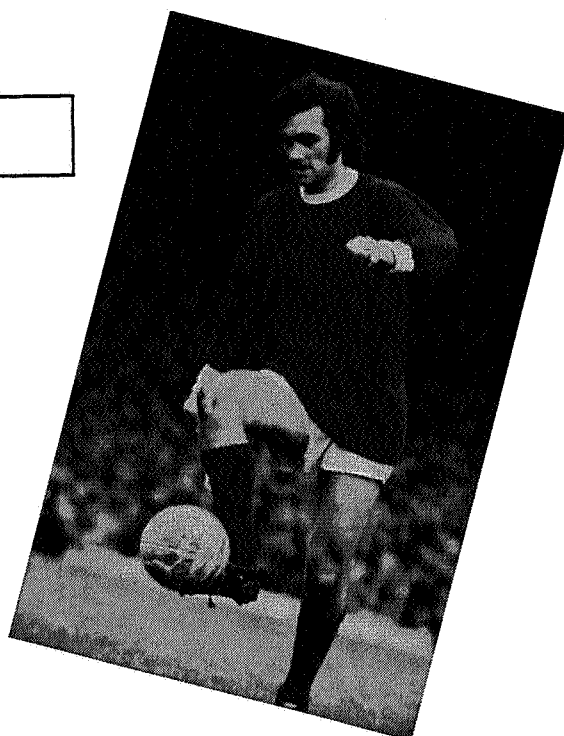
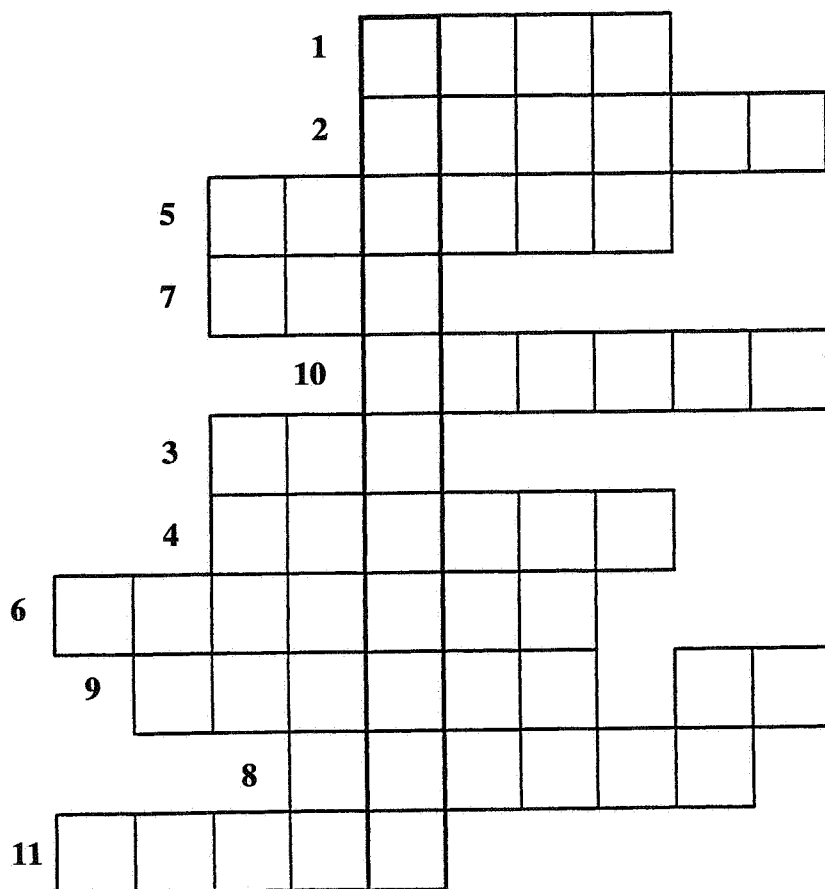
Sophie fikk ikke sove en glitrende månestråle gled gjennom en sprekk i gardinene den skinte rett på puten hennes de andre barna på barnehjemmet hadde sovnet for flere timer siden Sophie lukket øynene og lå helt stille hun anstrengte seg veldig det nyttet ikke månestrålen lignet et sølvsverd som skar tvers over rommet rett mot ansiktet hennes huset var fullstendig stille det kom ingen stemmer fra etasjen under ikke hørte hun noen fottrinn over gulvet i etasjen over heller

Oppgave 3

Sett verbalet fra setningene nedenfor inn i kryssordet.

KRYSSORD

- 1 Bob Bishop stod på en asfaltert plass i Belfast
- 2 og trodde ikke sine egne øyne.
- 3 Ute på plassen løp 40–50 gutter i en kjempemølje
- 4 og spilte en slags fotball.
- 5 En av guttene gjorde utrolige ting med ballen.
- 6 Han driblet av andre spillere i håpløse situasjoner.
- 7 Gutten var knøttliten i forhold til de andre spillerne.
- 8 Bob Bishop sendte et telegram til Uniteds manager.
- 9 Gutten skulle få spille for Manchester United.
- 10 Bob Bishop spurte etter navnet.
- 11 “Jeg heter George Best”.

Oppgave 4

Finn subjekt og verbal.

- 1 Tone kommer.
- 2 Haren hopper lett.
- 3 Jeg våknet tidlig i dag.
- 4 Tante har kjøpt ny bil.
- 5 Om vinteren går vi på ski og skøyter.
- 6 I går kveld så jeg et morsomt program på TV.
- 7 Det bor en liten mus bak skapet i kjelleren.
- 8 Bak skapet i kjelleren bor det en liten mus.
- 9 Den lille jenta med fletter er min søster.
- 10 Kommer Tone?
- 11 Hopper haren lett?
- 12 Våknet du tidlig i dag?

Hvor mange *ledd* finner du foran verbalet i de fortellende setningene?

Verbalet står på _____ plass.

Subjektet står enten på _____ plass eller etter _____.

Hvor står verbalet i spørsmålene? _____

Oppgave 5

Finn subjekt og verbal!

Norsk				Tegnspråk	
Flyet	letter			FLY-LETTE	
Det	er	norsktime	nå	NÅ	NORSKTIME
Den tynne mannen	gikk	med raske skritt		MANN TYNN	GÅ-RASKT
Berit	liker	brunost		BERIT	LIKE BRUNOST
Det	er	varmt	i Afrika	AFRIKA	VARMT

Finner du subjekt og verbal i alle setninger på norsk? _____

Finner du subjekt og verbal i alle setninger på TS? _____

Alle setninger på norsk har subjekt og verbal. Både subjekt og verbal kan bestå av ett eller flere ord. I fortellende setninger står verbalet alltid på 2. plass.

Oppgave 6

Sett disse setningene inn i skjemaene nedenfor.
Skriv S under subjektet, og V under verbalet.

Jeg kjøpte godter i går.

I går kjøpte jeg godter.

Jeg har ikke kjøpt godter ennå.

Forfelt					

Forfelt					

Forfelt					

Ole gjemte ballen i skapet,

Ballen ...

I skapet ...

Ole					
Forfelt					

Ballen					
Forfelt					

Skapet					
Forfelt					

Oppgave 7

Finn verbalene i disse setningene fra *Heksetimen*. Se også fortellingen på video og finn ut hvordan verbalet uttrykkes på TS.

Sophie fikk ikke sove.

En glitrende månestråle gled gjennom en sprekk i gardinene.

Den skinte rett på puten hennes.

De andre barna på barnehjemmet hadde sovnet for flere timer siden.

Sophie lukket øynene og lå helt stille.

Hun anstrengte seg veldig.

Det nyttet ikke.

Månestrålen lignet et sølvsverd

som skar tvers over rommet rett mot ansiktet hennes.

Huset var fullstendig stille.

Det kom ingen stemmer fra etasjen under.

Ikke hørte hun noen fottrinn over gulvet i etasjen over heller.

Oppgave 9

a) Sett denne setningen inn i skjemaet nedenfor, men bytt om på leddstillingen.
Skriv S under subjektet, og V under verbalet.

Jeg møtte Erik på bussen.

Jeg			
Forfelt			

Erik			
Forfelt			

På bussen			
Forfelt			

Betyr disse setningene det samme?

Hva framhever vi med hver av disse setningene?

Diskuter det med noen i gruppen.

Vi kan bytte om på leddene i en setning.

I forfeltet setter vi ofte det leddet vi vil fortelle noe nytt om.

b) Gjør det samme med denne setningen.

Det er varmt på sola.

Det			
Forfelt			

På sola			
Forfelt			

Varmt			
Forfelt			

Oppgave 10

Se på de norske setningene nedenfor. Oversett til tegnspråk og fargelegg ruten under den norske setningen for de leddene som er med i tegnspråkoversettelsen.

Det var torsdag i forrige uke

<i>Subjekt</i>	<i>Verbal</i>		

Ute var det solskinn og fint vær

	<i>Verbal</i>	<i>Subjekt</i>	

Klassen til Tina var i klasserommet

<i>Subjekt</i>	<i>Verbal</i>	

Timen skulle akkurat begynne

<i>Subjekt</i>	<i>Verbal</i>		

Plutselig gikk brannalarmen

	<i>Verbal</i>	<i>Subjekt</i>

Alle styrtet ut og samlet seg på parkeringsplassen

<i>Subjekt</i>	<i>Verbal</i>		<i>Verbal</i>		

Brannbilen stod allerede der

<i>Subjekt</i>	<i>Verbal</i>		

Det var bare brannøvelse

<i>Subjekt</i>	<i>Verbal</i>		

Tina pustet lettet ut

<i>Subjekt</i>	<i>Verbal</i>		

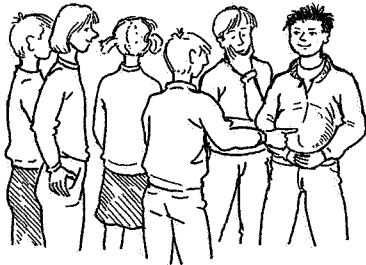
Oppgave 11

Hvilken setning passer til hver situasjon?

- Det var Per som tok ballen.
- Det var ballen Per tok.

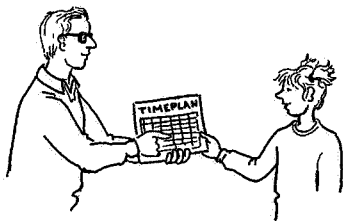

Da elevene kom ut til friminutt, var ballen borte. Noen måtte ha tatt den, men hvem? Nina oppdaget Per og ropte til de andre:

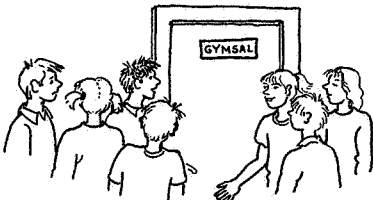

Noen hadde sett at Per hadde vært og tatt noe i lekekassen. Han hadde skjult det under jakka, men de var ikke sikre på hva det var. Tor klemte på jakka til Per, og sa:

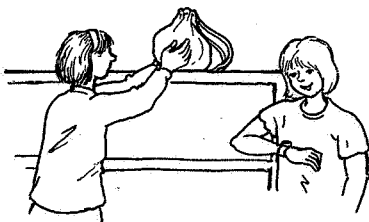
- Det er gym vi skal ha nå.
- Det er nå vi skal ha gym.
- Det er vi som skal ha gym nå.

Silje husket ikke hva som stod på timeplanen. Da det ringte inn, gikk hun bortover mot klasserommet. Læreren pekte på timeplanen og sa:

Klasse 6 og klasse 7 står foran døra til gymsalen og diskuterer. Per fra klasse 6 sier:

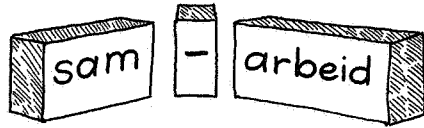

Ann setter gymposen i garderobehylla. Lene kikker på klokka og sier:

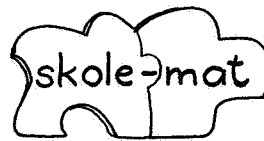
- Tenk igjennom spørsmålene på side 28 i Elevboka.
- Bestem dere for hvordan handlingen skal være. Bruk gjerne stikkord i denne fasen.
- Lag fortellingen på tegnspråk og ta den opp på video.
- Se hele fortellingen når du er ferdig. La også andre få se den. De kan gi deg ros og råd.
- Omarbeid teksten, og husk at en ting kan sies på forskjellige måter. Bruk notater som hjelp når du skal spille inn teksten på nytt.
- Se igjennom teksten på nytt. Om det er noe du fremdeles vil forandre på, leser du inn teksten en gang til.

Oppgave 1

Lag sammensatte ord med arbeid. Hva betyr ordene?

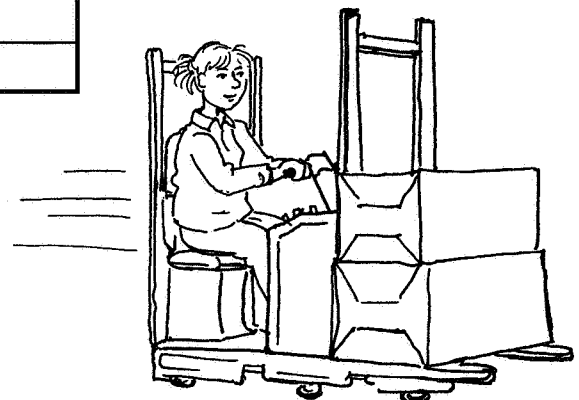
å arbeide
å be
å ut
å inn
å mot
å sam

et arbeid
et sam
et for
et etter
et grunn

en arbeider
en - s - taker
en - s - giver
en - s - plass
et - s - lag

Oppgave 2

a) Sett sammen ordene.

B A L L

HÅND

BASKET

VOLLEY

FOT

b) Sett sammen ordene.

	INNE	SVØMMING	BUE	LØP
SYNKRON		SYNKRONSVØMMING		
BANDY				
MARATON				
SKØYTE				
FOTBALL				
BRYST				
HEKKE				
SKYTING				

Oppgave 3

Forklar ordene.

Eksempel:

sauull: *ull fra sau*

ullsau: *en sau med ull på kroppen*

boksemat _____

matboks _____

fuglefjell _____

fjellfugl _____

dyrepels _____

pelsdyr _____

mannsarbeid _____

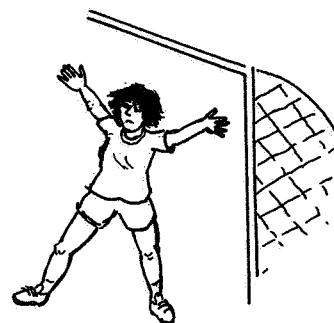
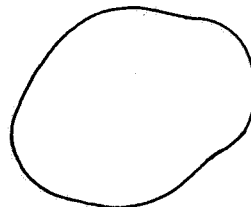
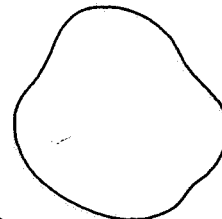
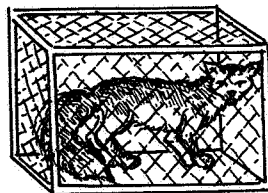
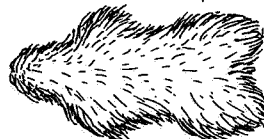
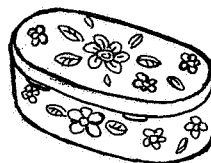
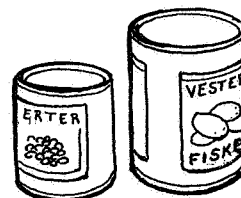
arbeidsmann _____

rødgul _____

gulrød _____

idrettsjente _____

jenteidrett _____

Oppgave 4

Hvilke ord er disse sammensatt av?

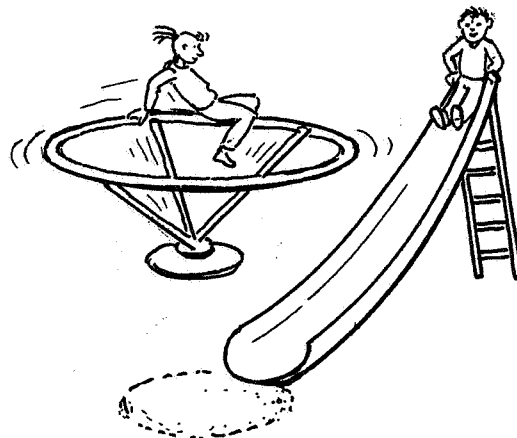
Hva betyr ordene?

Barneskole		<i>Skole for barn</i>
	<i>barn + skole</i>	
Skolebarn		<i>Barn som går på skole</i>
Fabrikkpipe		
Pipefabrikk		
Kjøttsuppe		
Suppekjøtt		
Båthus		
Husbåt		
Skolegutt		
Gutteskole		

Oppgave 5

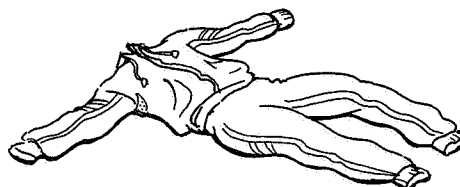
Sett sammen disse ordene med den bindebokstaven som passer:

- forretning - mann: _____
- hest - passer: _____
- parkering - hus: _____
- spøkelse - historie: _____
- lek - plass: _____
- fisk - bein: _____

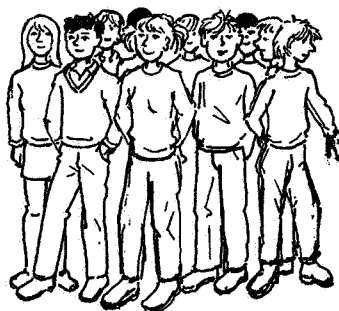
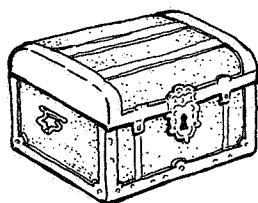

Oppgave 6

Fyll ut kryssordet.

				I	S	K			A		E			
			L	E				P			S			
U	N		D	O	M		F		O	K	K			
				R	E	N			G		D	R	A	T
S	K		T			J	A		T					

Løsningsord: _____

Oppgave 7

Sett inn forstavelser eller endinger.

Kari liker ikke lekseles _____.

Jannike synes det er _____ **nødvendig å tørke støv.**

Nidarosdomen kalles Norges Nasjonalhellig _____.

Per og Gunnar er glade for å ha hverandres venn _____.

Oppgave 8

Hva forteller endingene i disse setningene?

Fyll ut forklaringene.

En gjeter _____

leter _____

etter _____

fire geiter _____

som beiter. _____

Morten ventet _____

ved fjøset _____

mens far hentet _____

lammet _____

som skulle på fjellet. _____

To elever _____

ser _____

på en arbeider _____

som arbeider _____

i hagen til Per. _____

Oppgave 9

Fyll inn ordene som mangler.

Her er noen endinger og forstavelser du kan bruke:

u- mis- -ing -er

Eksempel:

En person som baker er en baker.

En person som fører et tog, er en _____

En person som leser en avis, er en _____

En person som pleier syke, er en _____

En person som er fra Bergen, er en _____

En person som er fra Amerika, er en _____

En person som er fra Island, er en _____

En person som er fra Nederland, er en _____

En person som ikke er fornøyd, er _____

En person som ikke trives, _____

En person som ikke er tålmodig, er _____

Noe som ikke kan spises, er _____

Oppgave 10

Finn ordene som har forstavelse, og sett dem inn i skjemaet under.

Det var en uvanlig varm dag for å være i midten av september. Karen og Ruben var ikke lenger misunnelig på Lisa som var i Spania med foreldrene. De kunne da forspise seg på paella her hjemme!

Forstavelse	Stamme	Endelse
u	van	lig

Oppgave 11

Finn ordene som har endelse og sett dem inn i de skraverte feltene.

Lisa skjønte ingenting. Nå hadde det regnet i all evighet! Det ble sannelig ikke mye brunfarge av dette. I kveld skulle de iallfall få se en flamencodanser som skulle opptre på hotellet.

Stamme	Stamme/bindebokst.	Endelse
skjøn		te

Oppgave 12

“Vanlige vannplanter vantrives uten vann.”

Hvilket av ordene har forstavelsen van-? _____

Hva betyr ordet? _____

Oppgave 13

Finn ord med forstavelkene *u-*, *dis-*, *in-*, *a-* og *mis-* i setningene.
Hva betyr ordene?

Jeg var uheldig og falt av sykkelen.

Jeg forstod ikke hva han sa, for han snakket så utydelig.

Løperen ble diskvalifisert fordi han brøt reglene.

Gruppen var nokså ineffektiv. De gjorde nesten ingen ting.

Naboen misliker at vi bråker sent på kvelden.

Inge var misfornøyd fordi han ikke fikk være med på tur.

Han misunte Tor som hadde ferie.

Oppgave 14

Finn ord med forstavelkene *mis-*, *van-* og *u-* i setningene.
Hva betyr ordene?

Genseren min ble misfarget siste gang jeg vasket den.

Jeg misforstod bruksanvisningen.

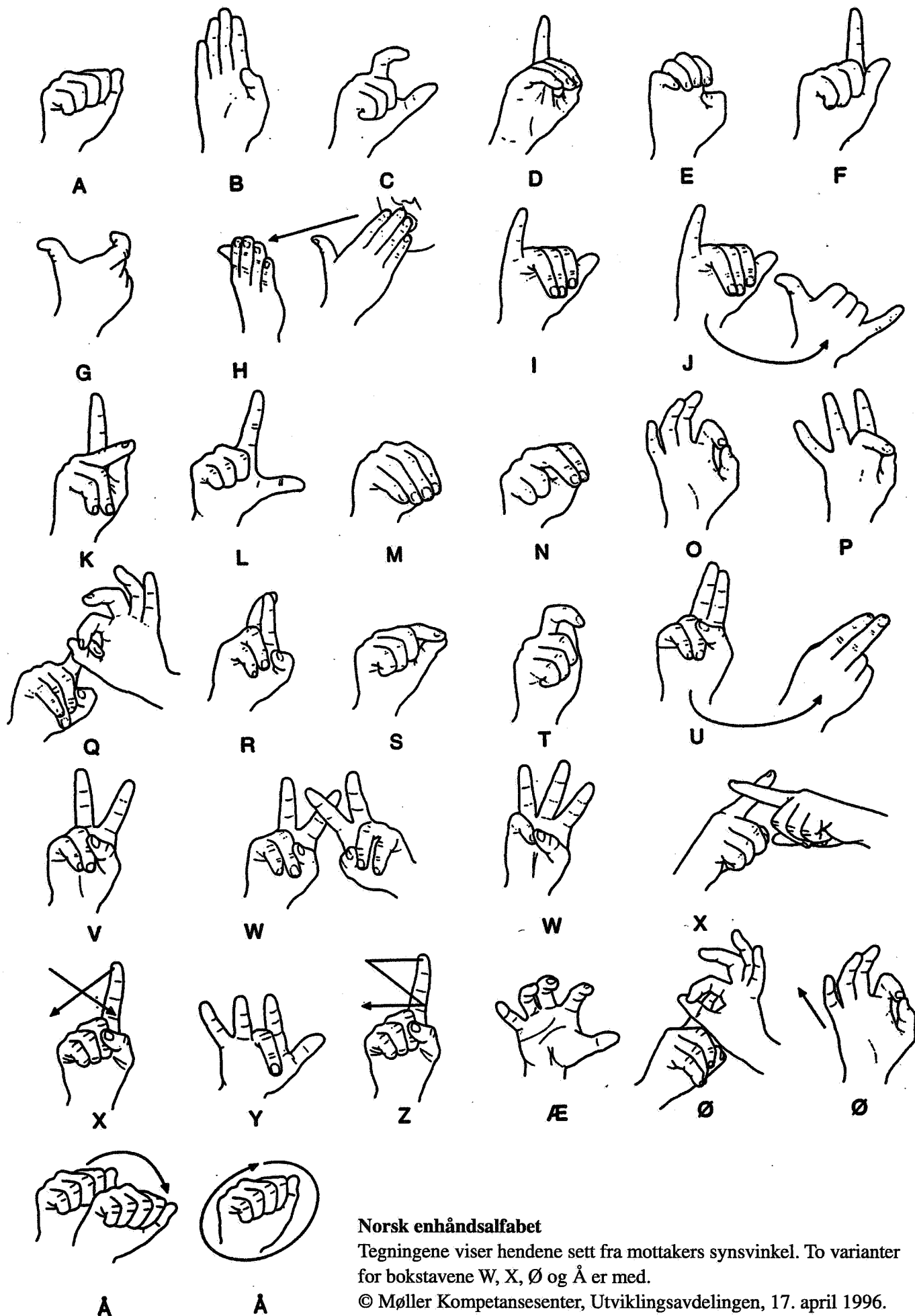
Vi må være snille mot dyrene, ikke mishandle dem.

Jeg har en mistanke om at noen har stjålet femti kroner fra skuffen.

Dårlig vær kan føre til misvekst på kornåkrene.

Plantene vantrives når det er for kaldt.

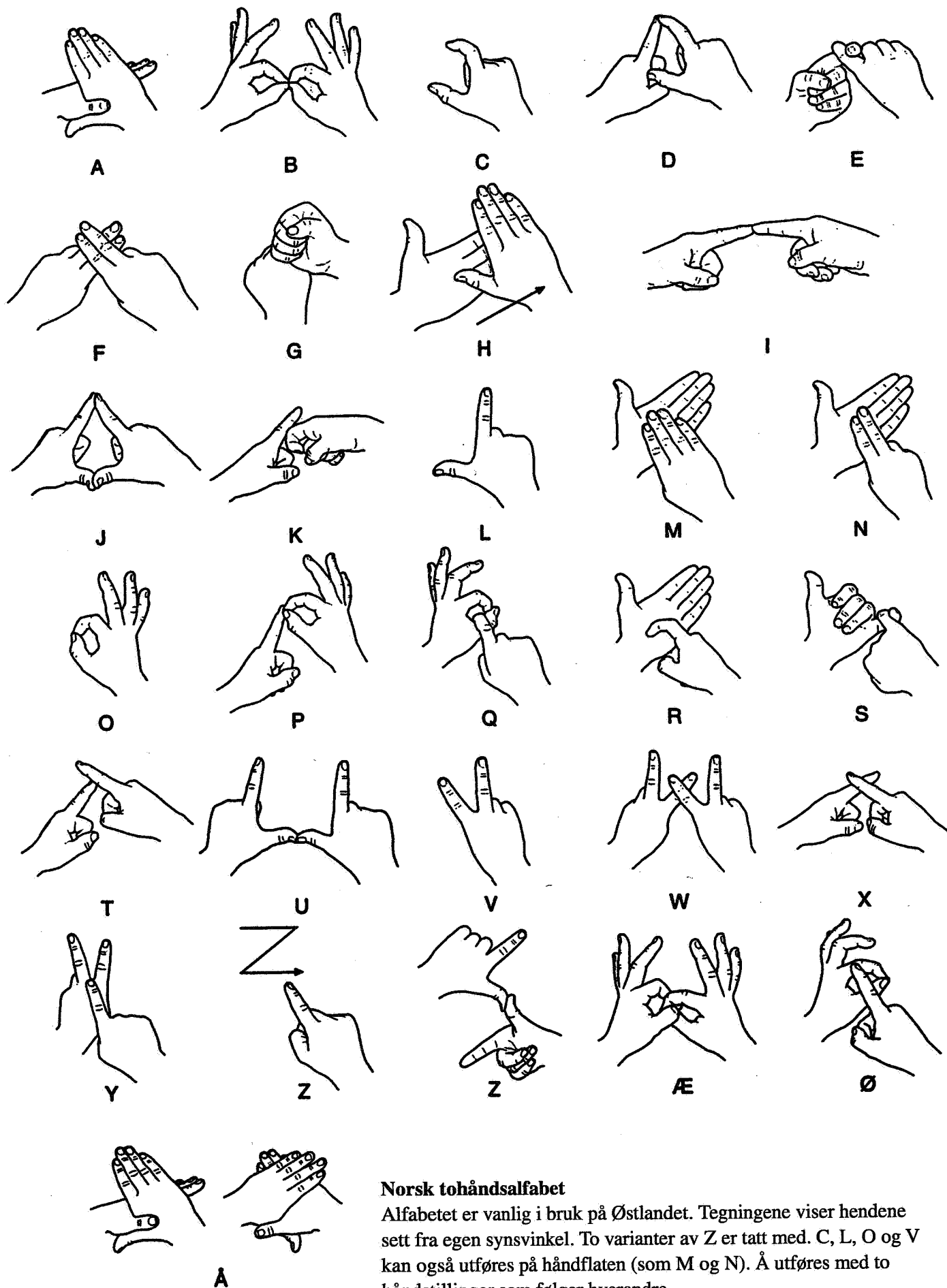
Det er noe ulyd i motoren på bilen vår.

Norsk enhåndsalfabet

Tegningene viser hendene sett fra mottakers synsvinkel. To varianter for bokstavene W, X, Ø og Å er med.

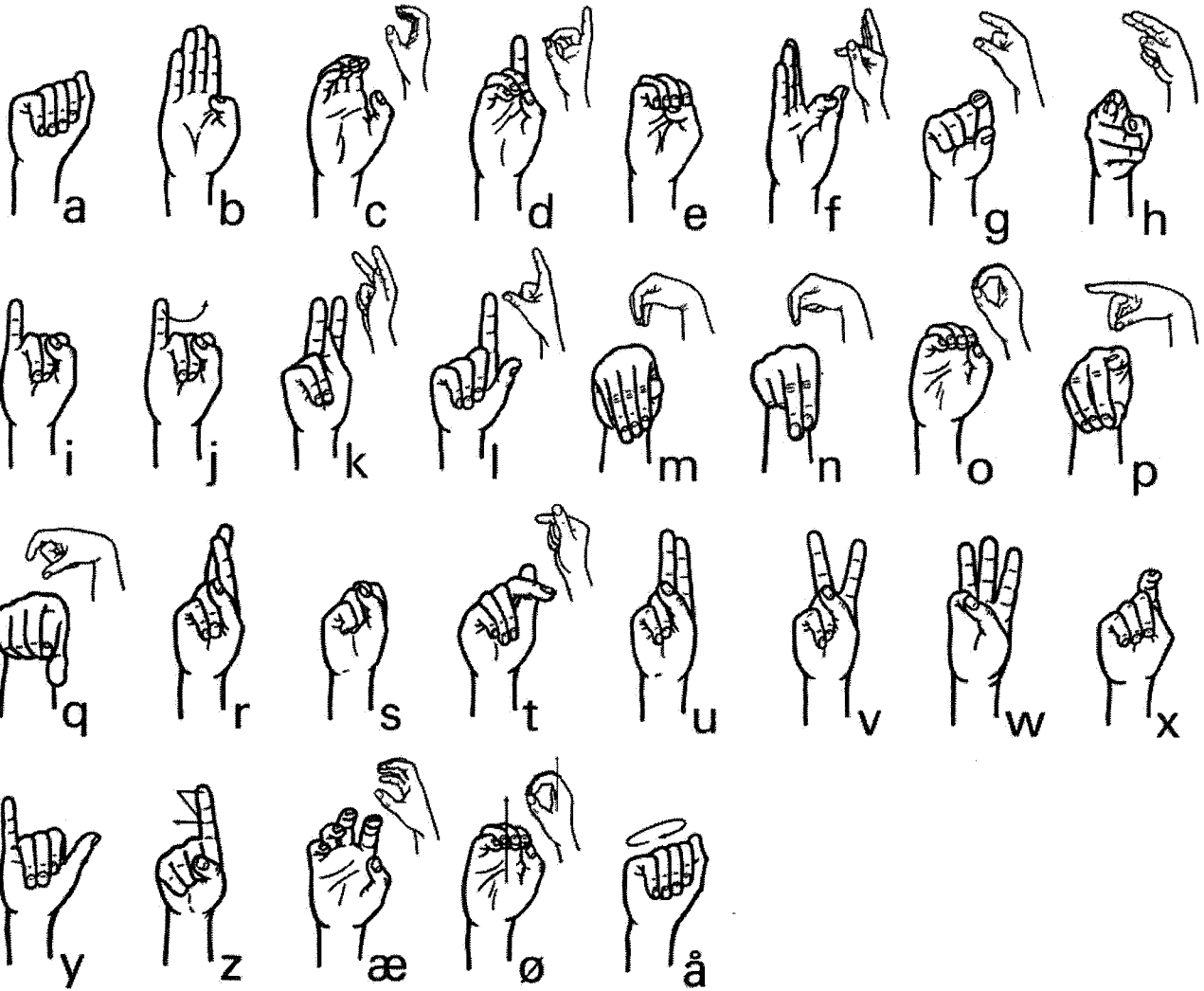
© Møller Kompetansesenter, Utviklingsavdelingen, 17. april 1996.

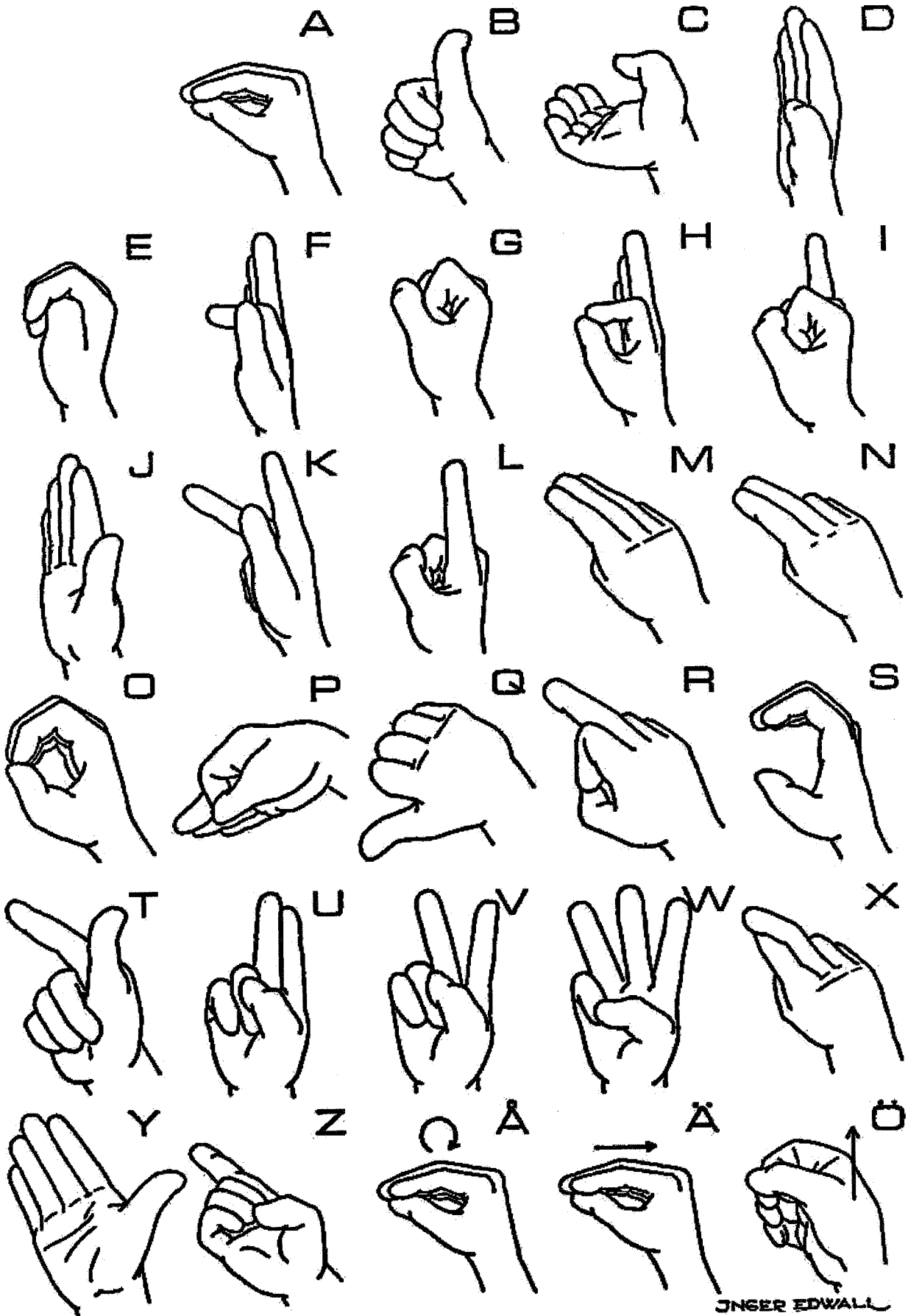

Norsk tohåndsalfabet

Alfabetet er vanlig i bruk på Østlandet. Tegningene viser hendene sett fra egen synsvinkel. To varianter av Z er tatt med. C, L, O og V kan også utføres på håndflaten (som M og N). Å utføres med to håndstillinger som følger hverandre.

© Møller Kompetansesenter, Utviklingsavdelingen, 17. april 1996.

JNGER EDWALL

Oppgave 1

Årsaken kommer alltid før virkningen.

Hva skjedde først i setningsparene nedenfor?

Kari kunne ikke reise på ferie. Kari ble syk.	Olsen falt på isen. Olsen brakk benet.	Daniel blødde neseblod. Daniel og Leif hadde tørnet sammen i fotball.
Lars leser mye. Lars vet mye også.	Linda hadde bare 6 kroner igjen. Linda hadde handlet mye.	Musa var ikke matløs. Musa fant en ostebit.

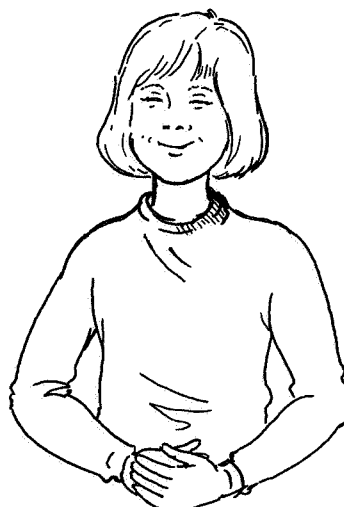
Årsak	Følge eller virkning
Kari ble syk.	Kari kunne ikke reise på ferie.

Årsaken kommer først, virkningen eller følgen etterpå.

Når du spiser, blir du mett.

(årsak)

(virkning)

Oppgave 2

Tenk etter! Hva er årsak, og hva er virkning her?

Sett ring rundt den delen av setningene som forteller hva som er årsak.

Ingar kom for sent på skolen. Vekkeklokka hadde ikke ringt.

Det snødde hele natta. Det var helt hvitt ute.

To biler kolliderte i veikrysset. Det var is på veien.

Noen plaget Roger på skoleveien. Jakka til Roger var skitten.

Kent var så glad. Marte sa han var en kjekk gutt.

Oppgave 3

Noen ganger bruker vi bestemte uttrykk for å fortelle hva som er årsaken til at noe skjedde. Sett ring rundt dem i setningene nedenfor!

1. Hvorfor sitter du med jakka på?
Jeg har den på, for jeg fryser så.
2. Hvordan kan det ha seg at du fryser her inne?
Fordi det var iskaldt her da jeg kom.
3. Hva kommer det av at det er så kaldt?
Det kommer av at døra har stått åpen.
4. Hva er det som gjør at døra stod åpen?
Det er nok på grunn av at låsen er ødelagt.
5. Hva er grunnen til at låsen ikke er reparert?
Det skyldes nok at vaktmesteren er syk.
6. Men hva er årsaken til at vaktmesteren er blitt syk?
Han har for mye å gjøre, derfor er han blitt syk.

Oppgave 4

Hva hendte *først* (årsaken)? Sett en rød strek under.

Hva var *virkingen*? Sett en blå strek under.

Sett kryss under ordet som forteller at her forteller vi om *årsak*.

Rolf var så glad fordi læreren roste ham.

Per er uopplagt i dag. Grunnen er at han sovnet sent i går.

To av elevene var borte på grunn av sykdom.

Du er jammen flink! Det kommer av orden og jevnt arbeid.

Oppgave 5

Ina hadde vært på besøk hos Kjetil i går. De hadde det veldig moro, så hun glemte at hun hadde lovt å komme hjem klokka seks. Klokka var nesten åtte da hun kom hjem. Derfor hadde hun ikke fått tid til å gjøre leksene. Hun sovnet sent også, fordi hun var urolig for hva læreren ville si. I dag var hun trøtt og uopplagt. Det kom nok av at hun hadde sovet dårlig.

Hva var grunnen til at hun glemte å komme hjem klokka seks?

Hva var grunnen til at hun ikke hadde gjort leksene?

Hva var grunnen til at hun sovnet sent?

Hva var grunnen til at hun var trøtt?

Oppgave 6

Det var en gang en gutt som skulle gjete en bukk. Da kvelden kom, skulle gutten ta bukken med heim, men bukken hadde lyst til å kvile litt til, så den ville ikke gå, samme hvor mye gutten lokket eller truet. Til slutt satte gutten seg bent ned og gråt. Da kom en hare hoppende.

– Hvorfor gråter du, gutt? spurte haren.
– Jeg gråter fordi bukken ikke vil gå heim til kvelds, snufset gutten.

Det syntes haren var sørgelig, og så satte den seg ned ved siden av gutten og begynte å gråte, den også. Så kom en rev luskende forbi.

– Hvorfor gråter du, hare? spurte den.
– Jeg gråter fordi gutten gråter, svarte haren.

– Hvorfor gråter du, gutt? spurte reven.
– Jeg gråter fordi bukken ikke vil gå heim til kvelds, svarte gutten.
Det var virkelig leit, syntes reven, og så satte også den seg ned ved siden av gutten og gråt. Litt etter kom en bjørn labbende.

– Hvorfor gråter du, Mikkel rev? spurte bjørnen.
– Jeg gråter fordi haren gråter, svarte reven.
– Hvorfor gråter du, hare? spurte bjørnen.
– Jeg gråter fordi gutten gråter, svarte haren.
– Hvorfor gråter du, gutt? spurte bjørnen.
– Jeg gråter fordi bukken ikke vil gå heim til kvelds, svarte gutten.
– Det skal det bli en råd med, sa bjørnen.

Så reiste den seg på to og skulle til å slå til bukken med labben, men da spratt bukken opp og løp heim det forteste den kunne.

Snipp, snapp, snute, eventyret er ute.

Hvorfor gråt reven?

Hvorfor gråt haren?

Hvorfor gråt gutten?

Hvorfor ville ikke bukken gå heim?

Hensikt

Når vi snakker om årsak og virkning, kommer årsaken alltid før virkningen.

Når vi snakker om hensikt, er forholdet det samme, men her er virkningen noe vi har planlagt uten at vi er sikre på resultatet. I en del sammenhenger snakker vi også om hensikt når det dreier seg om bare én planlagt hendelse:

Jeg skal på kino i kveld.

Tante tenker på å reise til Egypt i ferien.

Vi drog til byen for å handle.

Vi løp for at vi skulle komme tidsnok.

Vi må skynde oss så vi blir ferdige.

Diskuter hva setningene ovenfor betyr.

Hvorfor dro vi til byen?

Vet vi at vi virkelig handlet?

Vi kan spørre etter både årsak og hensikt med spørreordet *hvorfor*.

Hvorfor kastet du ballen?

Jeg kastet den fordi jeg var sint.

Jeg kastet den for at Ola ikke skulle ta den.

Hensikt

Noen ganger gjør vi noe som vi tror får en bestemt virkning.
Da sier vi at vi har en bestemt *hensikt* eller et bestemt *formål* med det.

Oppgave 7

Fortell hva som er hensikten på samme måte som i eksemplene
(tenk: Hva vil vi skal skje etterpå):

Hvorfor løper du?	Vi løper <i>for at</i> vi skulle komme tidsnok.
Hvorfor skynder du deg sånn?	Vi må skynde oss <i>så</i> vi blir ferdige.
Hvorfor drar du til byen?	Vi drar til byen <i>for å</i> handle.
Hvorfor pusser vi tennene?	
Hvorfor tar vi medisin når vi er syke?	
Hvorfor tar vi vare på naturen?	
Hvorfor arbeider vi med norsk?	
Hvorfor trener Tone så mye?	

Oppgave 8

Hva tror du er hensikten?

Vi spiser for å

Vi går på skolen for å

Vi leter for å

Vi gir gaver for at

Vi planter blomster for at

Sammenligning

Oppgave 9

Strek under ord som viser at vi sammenligner noe!

Tegn en tegning som viser det samme som setningen.

Badedyret ligner en hai.

Treet er like høyt som huset.

Jeg har også en slik blyant som du.

Min ball er akkurat lik din.

Kristin sin ransel er forskjellig fra Karis.

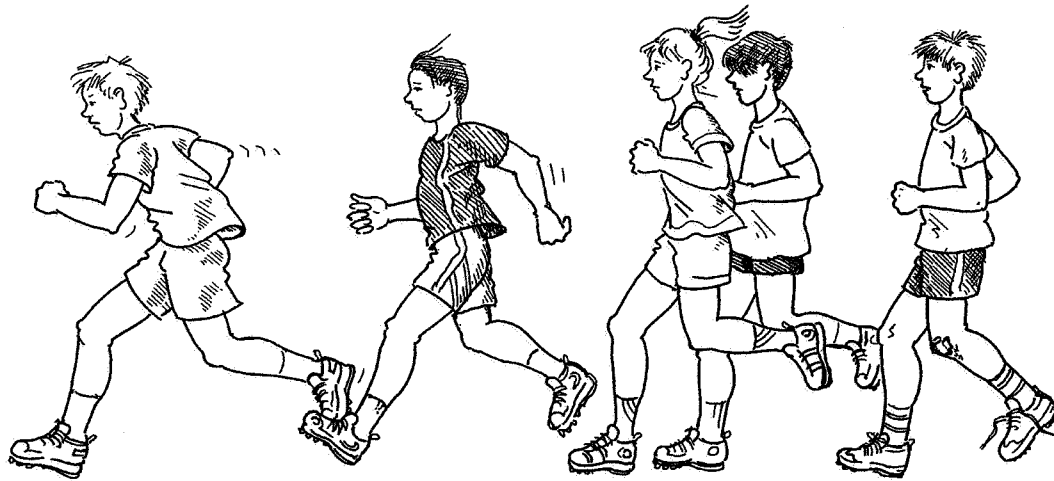
Min hårspenne er annerledes enn din.

Skoene er helt ulike.

To pluss to er lik tre pluss en. ($2+2=3+1$)

Oppgave 10

Sett riktig navn på løperne.

Tor løper fortere enn Jens.

Unni er enda flinkere til å løpe.

Emil løper fortest av alle.

Alfred er nest best.

Kontrast og motsetning**Oppgave 11**

Noen ganger står ting i kontrast eller motsetning til det en kunne vente.

Fyll ut setningene nedenfor. Du kan bruke disse ordene:

selv om, men, likevel, til tross for, derimot, enda

Vi skal på hytta. I dag er det sol, _____ i morgen blir det trolig regn.

På fjellet _____, er det ventet snø.

Far vil reise _____ det er dårlig føre.

Jeg vil også være med _____ at jeg er forkjølet.

Det er moro å komme på hytta _____ .

I fjor drog vi også på tur _____ det var snøstorm.

Videoliste

16 fabler (1997): Møller kompetansesenter, Vikhamar.

Eventyr og fortellinger på tegnspråk 2 (1991): Ål folkehøgskole og kurscenter for døve, Ål.

Se mitt språk; Fortell det med video! (1997): Norsk fjernundervisning, Oslo.

Se mitt språk! Øvelse gjør mester (1997): Repetisjonsvideo for modul 4. Norsk fjernundervisning, Oslo.

Eventyr og fortellinger på tegnspråk 1 og 2 (1991): Ål folkehøgskole og kurscenter for døve, Ål.

Poetry in motion Original works in ASL, Debbie Rennie (1990): Sign Media, Inc.

Træl og fri (1989): Utgitt av Døveskolenes Materialelaboratorium, Aalborg.

Lust att läsa?!, Tre spennende boktips på teckenspråk (1997): SIH Läromedel, Örebro.

Upplev teckenspråkspoesi. Lektion 1-18 (1995): SIH Läromedel, Örebro.

Skapa teckenspråkspoesi. Del 1 og 2 (1995): SIH Läromedel, Örebro.

Eventyr fra 17 land. Del 1 (1997): Møller kompetansesenter, Vikhamar.

Døve mennesker før oss: (1990): Møller kompetansesenter, Vikhamar.

Mathias Stoltenberg: (1997): Døves Video, Ål.

Du skal se mye ... (1998): Møller kompetansesenter.

Litteraturliste

Ahldén, Helena Foss og Lundin, Kristina (1994): *Språkverkstad i årskurs 3 ett processorienterat arbetssätt i en tvåspråklig dövskola*. SIH Läromedel, Örebro.

Ahlgren, Inger (1980): *Forskning om teckenspråk. Döva barns teckenspråk*. Universitetet i Stockholm.

Auestad, Liv m.fl. (1993): *Døvekultur – Den usynlige kulturen?* Vestlandet kompetansesenter, Nestun.

Conrad, R. (1980): *Läsing: att se, att tala och att teckna*, oversatt av Tekla Tunblad, s.138–148, *Nordisk tidsskrift för dövundervisningen*, årg. 82, nr. 3.

Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (1996): *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*.

Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (1996): *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Norsk, engelsk og drama og rytmikk for døve*.

Dalby, Berit (1989): *Når norsk er andrespråk*.

Hovedfagsoppgave i pedagogikk, våren 1989.

Engberg-Pedersen, Elisabeth (1991): *Lærebog i tegnsprogs grammatik*. Døves senter for total kommunikation, København.

Eriksson, Per (1994): *Dövas historia*. SIH Läromedel, Örebro.

Foisac, Elsa (1993): *Att skriva hvad man tycker och tenker*. SIH Läromedel, Örebro.

Forskrift av 17. november 1989 nr. 1184 for grunnskolen med endringer; sist av 24. september 1997 nr. 1062 samt diverse andre forskrifter. Cappelen Akademisk Forlag, Lovdata

Greenberg, Mark T. (1996): *Educational interventions: Prevention and Promotion of competence*. Artikkel i *Mental Health and Deafness* 1996.

Grevenor, Henrik (1935): *Mathias Stoltenberg*. Aschehoug & Co., Oslo.

Handberg, Tone-Britt (1995): Artikkel i *Norsk pedagogisk tidsskrift* 1/95.

Heiling, Kerstin (1995): *Döva barns utveckling. Kunskapsnivå och sociala processer*. Pedagogiska Punkten, Malmö.

Husby, Olav (1990): *Norske ord. Ordlagingslære med arbeidsoppgaver*. Friundervisningens forlag.

Hvenekilde, Anne (1979): *Eventyr fra 17 land*. J. W. Cappelens forlag a.s.

Høien, T. og Lundberg, I. (1991): *Dysleksi*. Ad Notam Gyldendal.

Malmquist, Ann Kristin og Mosand, Nora Edvardsen (1997): *Se mitt språk!* Døves forlag, Bergen.

Mehlum, A. (1996): *Trekk ved tegnspråkspoesi*. Upublisert.

Mohammad, Abdul Sultan Hassan (1995): *Undervisningsmodell. En flerkulturell skole*. Artikkel i *Spesialpedagogikk* nr. 4/97.

Santa, Carol M. (1996): *Lære å lære*. Til norsk ved Liv Engen. Prosjekt CRISS.

Stiftelsen Dysleksiforskning. Stavanger.

Skytte, Kirsten m.fl. (1993): *Sprognøglen - danskundervisning af døve og tunghøre*.

Døveskolernes Materialelaboratorium, Ålborg.

Østern, Anna-Lena (1991): *Tvåspråkighet och lingvistisk medvetenhet*. Åbo akademiske forlag.

Øzerk, Kamil Z. (1992): *Om tospråklig utvikling. En teoretisk studie av fenomenet og begrepet tospråklighet*. Oris forlag, Haslum.

3. internasjonale konferanse om døvehistorie, Trondheim 10.–14. september 1997. Konferanse-programmet.